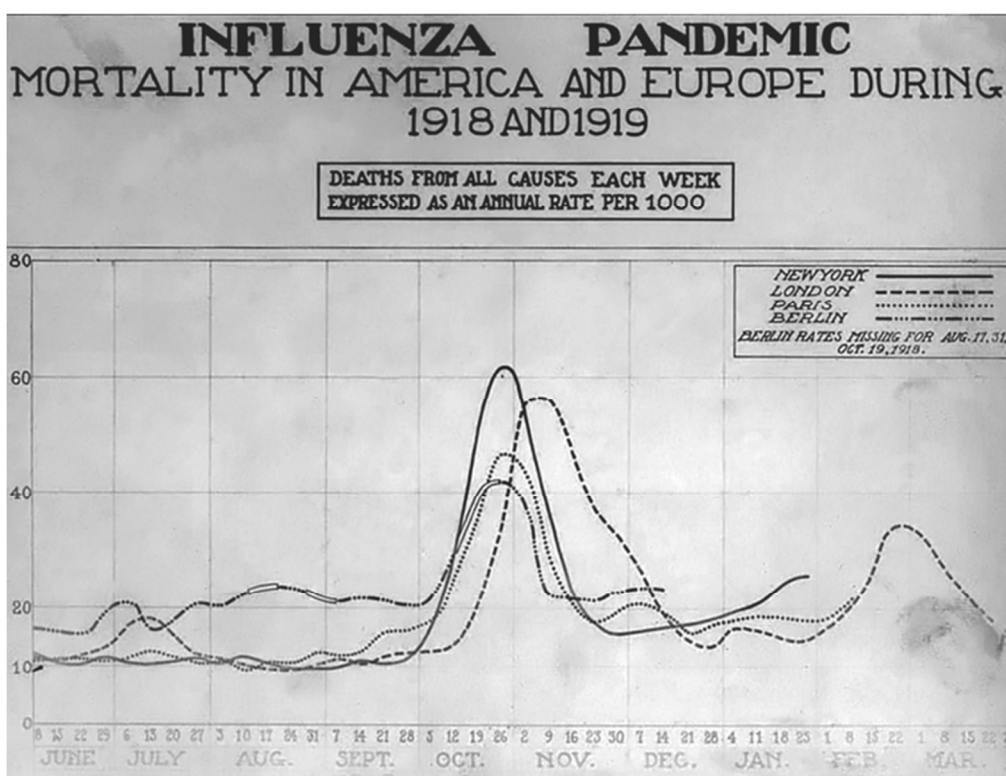

Ingen Grund til Ængstelse?

En komparativ fremstillingsanalyse av dagsavisers behandling av spanskesyken i Skandinavia, Storbritannia og USA i 1918.

Thor Einar Isaksen

Veileder

May-Brith Ohman Nielsen

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntestår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder, 2011
Fakultet for Humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie

Forsidebilde:
Oversikt over mortalitet i Amerika og Europa 1918-1919
Kilde: National Museum of Health and Medicine, USA

Abstract

In 1918 the newspapers are the definitely most important massmedial agent, and the power of newspapers and editors reached far into political institutions and parliaments. In Scandinavia the newspapers were mediators of political agitation, and especially the socialist press had formal ties to the Social-democratic parties. Their liberal and conservative adversaries, though not formally tied to political parties, were anyway substantially an integral part of the party press system. In the US journalism evolved as industrialisation and market capitalisation of the press did, By 1910 new ideals for journalism, the objective, balanced reports, were established, and the owners of newspapers concentrated less on mediating opinions, and more on news and events. Also in Britain, the market competition of newspapers was strongly evolving, and by 1905 its first tabloid was published.

In 1918, after nearly four years of war, the world was struck by one of the deadliest pandemics in human history. Spanish influenza probably arose in Kansas, US, was transferred to Europe by American troops to France. Spain was neutral in the conflict, and the press was not restricted by censorship, and therefore published stories about epidemic influenza quite early on. As the epidemic then spread across the globe, newspapers world wide wrote of the pandemic as *spanish influenza*, as it was first conceived of in Spain. This pandemic of 1918 ended up killing over 20 million people, more than four years of world war, and later research operates with numbers as high as 40-50 million, as many cases and deaths were not accounted for then. Also, the pandemic, after its rather quick decrease and disappearance in 1919, was soon forgotten by the public, it seems, and therefore it has been characterized as the *forgotten pandemic*.

The study concentrates on how spanish influenza was portrayed perceived and conceived of in Norwegian newspapers, as opposed to its counterparts in Sweden and Denmark, and in the US and the UK, and seeks to explain what evaluations, priorities and considerations were made by the massmedia of the time, and how this effected framing of the disease. The study try to compare wether different framing is evident in neutral and warring nations, and between different discourses and cultures of journalism.

Innhold:

Abstract	3
Innhold:	4
Bildeoversikt:	5
Forord	6
Kapittel 1: Innledning	7
Tema og historisk bakgrunn.....	7
Problemstilling og avgrensning	9
<i>Problemstilling</i>	9
<i>Avgrensning</i>	10
Undersøkelsesmaterialet.....	11
<i>Avisene som studieobjekt og kilder</i>	11
<i>Valg av aviser</i>	12
- Skandinaviske aviser	12
- Amerikanske aviser.....	13
- Britiske aviser	14
<i>Aviskulturer</i>	14
- Skandinavia - partipressen	15
- USA - nyjournalistikk.....	16
- Storbritannia – i en mellomposisjon?.....	17
Forskning, teori og metode	18
<i>Tidligere forskning og forskningsstatus</i>	18
<i>Teoretisk tilnærming</i>	20
<i>Innholdsanalyse</i>	20
<i>Analyse av diskurs og resepsjon</i>	21
<i>Innrammingsanalyse eller fremstillingsanalyse?</i>	22
<i>Kvantitativ og kvalitativ tilnærming</i>	23
<i>Metodisk fremgangsmåte</i>	24
Samfunnskontekst.....	30
Kapittel 2: Kildene om fenomenet i Norge	31
Innledning:.....	31
Fremstillingen av spanskesyken i norske dagsaviser.....	31
<i>Nyhetsnotisene – hvilke saker får fokus, og hvordan vinkles nyhetene?</i>	32
<i>Hvordan fremstiller redaksjonene spanskesyken?</i>	37
Aftenposten.....	37
Verdens Gang	41
Social-Demokraten	45
<i>Spanskesyken på lederplass</i>	50
Social-Demokraten	51
Aftenposten.....	52
Verdens Gang	55
<i>Fremstillingene utenfor redaksjonene: leser- og debattinnleggene</i>	57
<i>Politisk agitasjon omkring spanskesyken og dens bekjempelse</i>	61
Deloppsummering: spanskesyken i norske dagsaviser	63
Kapittel 3: Kildene om fenomenet i nabolandene	66
Innledning:.....	66
Fremstillingen av spanskesyken i svenske aviser	67
Dagens Nyheter.....	69
Svenska Dagbladet.....	71

Social-Demokraten, Sverige	73
<i>Svenske avisers behandling av "sjukvården vid regementen"</i>	74
Fremstillingen av spanskesyken i danske dagsaviser	76
Politiken	78
Berlingske Tidende	82
Social-Demokraten, Danmark.....	88
Kapittel 4: Kildene om fenomenet hos stormaktene	92
De nyjournalistiske fremstillingene: spanskesyken i amerikanske dagsaviser	92
Los Angeles Times	92
New York Times.....	98
Washington Post.....	102
Nyjournalistiske fremstillinger i Europa: spanskesyken i britiske dagsaviser	105
The Manchester Guardian	106
The Times	110
The Daily Mirror	113
Kapittel 5: Komparative betraktninger, avslutning og konklusjon	120
Komparative betraktninger	120
Nyhetsdekningen.....	120
Den redaksjonelle behandlingen	122
Leserinnleggene.....	123
Oppsummering.....	124
Forskjeller mellom ulike pressekulturer og ulike land	125
Konklusjon	127
Kilder:.....	130
Empirisk materiale:.....	130
Litteraturliste:	130

Bildeoversikt:

Figur 1.1	13
Figur 1.2	24
Figur 2.1	32
Figur 2.2	52
Figur 4.1	114
Figur 4.2	115

Forord

Oppgaven ble skrevet ved Universitet i Agder, fra høsten 2009 til høsten 2011.

Oppgaven hadde ikke blitt til uten hjelp og støtte fra følgende:

Mine medstudenter ved masterprogrammet i historie som har vært særlig behjelpelige i å stagge min egen stolthet, og gitt meg uvurderlige tilbakemeldinger og konstruktiv kritikk, samt sørget for et godt sosialt og faglig miljø. Takk for at dere holdt ut og holdt sammen.

Min veileder May-Brith Ohman Nielsen, som tross mine utallige utsettelse og forsinkelser har gitt meg den nødvendige faglige veiledning, og det med et upåklagelig humør, tross utsettelsen av innleveringen. Ja, jeg forstår det er et poeng å komme i mål på normert tid, jeg måtte bare...

Resten av fakultetet, gjesteforelesere og ikke minst biblioteket, først og fremst ved Hilde Daland: hadde det ikke vært for hennes og biblioteket utrettelige innsats i jakten på mikrofilmer og nettsider med avisutklipp, hadde denne oppgaven ikke engang blitt påbegynt. Svenn-Erik Mamelund, Abrahamsen og Sætra bør også nevnes ved navn.

Til slutt vil jeg få takke venner og familie for å ha holdt ut frustrasjoner og i overkant lange redegjørelser og diskusjoner om pressens historie, spanskesyken og oppgavearbeid generelt. Jeg vil spesielt få takke Ragnhild for å ha overbevist meg om i det hele tatt å fullføre.

Thor Einar Isaksen
Kristiansand, 13. oktober, 2011

Kapittel 1: *Innledning*

Tema og historisk bakgrunn

Forholdet mellom makt og medier har vært gjenstand for mye samfunnsvitenskapelig forskning i nyere tider. Sentralt i deler av denne forskningen er samspillet mellom medier og myndigheter. Enten mediernes rolle som styresmaktenes kontrollinstans, eller hvordan myndigheter og andre autoriteter bruker eller forsøker å kontrollere mediene. Historisk forskning på området har i stor grad forsøkt å undersøke hva dette samspillet mellom makten og medier kan fortelle oss om samfunnsutviklingen i fortiden. Rundt 1910 var avisene det sentrale mediet, og opplagstallene har aldri vært så høye i den vestlige verden som da. Avisene var blant de viktigste premissleverandører for det offentlige ordskiftet og samfunnsutvikling, en rolle avisene fortsatt har, men som de nå deler med andre medier.

I et historisk perspektiv er avisene gode kilder til interaksjon og offentlig diskurs i fortidens samfunn. De fulgte utviklingen av hendelser og begivenheter daglig, gav sine tolkninger av begivenhetene, og presenterte flere perspektiver, og diskuterte disse. I tillegg gir avisene innblikk i hvordan situasjoner ble tolket umiddelbart, og hvordan tolkninger og meninger forandrer seg, etter hvert som nye opplysninger, faktorer og premisser kommer til. I forhold til denne endringsprosessen er avisene på mange områder unike som kilder. Analyser av nyhets- og aktualitetsprosa er gode hjelpemidler til prøve å forstå eller forsøke å danne et bilde av fortidige tolkninger og meninger om samtiden. Og i forhold til mediebildet anno 1918, gir avisene en mer øyeblikkelig innsikt enn andre medier, som film og illustrerte magasiner, da avisene kom ut daglig, og redaksjonene ikke kunne dvele like lenge over hva de valgte å trykke, eller uttrykke. Avisene ble laget av ulike mennesker med vidt forskjellige meninger og syn, som fremmet påstander om hvordan ting var, men også av hvordan ting burde være eller burde bli. De teknologiske forutsetningene endret seg også raskt for avisene, og påvirket journalistikken helt ned til det rent typografiske.

I tillegg til fordelene ved avisene som kilder og studieobjekt, kommer den vanskelige mottakerdimensjonen: hvordan oppfattet datidens lesere påstander og fremstillinger som de ble presentert i avisene? Den menneskelige hukommelses begrensninger, både fordi oppfattelsen av noe øyeblikkelig endrer seg over tid, men også fordi leserne endrer oppfatninger om noe, etter hvert som de blir mer eller bedre informert, gjør det vanskelig, nær

umulig, å gjøre tolkninger av hvordan publikum oppfattet og tolket sin egen samtid. Men med utgangspunkt i at avisenes viktigste mandat var å formidle viktige hendelser og begivenheter, og fremstille disse i ulike fortolkningsrammer, så er de likevel gode kilder til å tolke fortiden, selv om de ikke er lytefrie i dette henseende, og har begrensninger

Spanskesyken omkring 1918-1920, er blant de dødeligste influensapandemier verden har opplevd. Det gikk sannsynligvis langt flere liv tapt i månedene sommer og høst 1918 og vinteren 1919, enn under hele Første verdenskrig, fra 1914 til 1918.¹ De vanligste estimatene var tidligere at omkring 20 millioner mennesker døde verden over, men disse tallene blir stadig oppjustert. Forskning på området har avslørt store mørketall grunnet medisinsk feilrapportering, fordi de fleste døde av påfølgende bakteriologiske sykdommer, som lungebetennelse, og ikke selve influensasmitten. John M. Barry mener det er sannsynlig at antallet ofre kan ha vært så høyt som 50 millioner,² og Mamelund skriver i sin doktoravhandling at tallet kan være så høyt som 100 millioner, av en verdensbefolkning på rundt 1,8 milliarder.³ Til sammenligning har svineinfluensaen i følge Verdens Helseorganisasjon per januar 2010, under 12.000 registrerte dødsofre, av en verdensbefolkning på over 6 milliarder.⁴

Spanskesyken har i oppsiktsvekkende liten grad blitt en del av den kollektive hukommelsen. Årstallet 1918 vekker snarere assosiasjoner til Første verdenskrig, enn den gjør til spanskesyken, selv i nøytrale land hvor antall døde av spanskesyken langt overskrider tallene over dem som ble drept i forbindelse med krigshandlinger. Spanskesyken har med rette fått navnet «den glemte pandemien».⁵ Det betyr ikke at sykdommen på noen måte ble forbigått i stillhet da den pågikk. Det hersket klare forestillinger i befolkning og hos myndigheter om hva influensa var fra tidligere influensaepidemier, som for eksempel i årene under den russiske influensaen, 1889-1895.⁶ Avisene rapporterte daglig om sykdommens utbredelse og utvikling, både gjennom redaksjonelt stoff, som nyhetsmeldinger, bulletiner, artikler, notiser og ledere, og til debatt gjennom leserinnlegg, men også med forordninger, meldinger og oppfordringer fra myndigheter og ulike medisinske autoriteter. Og den offentlige debatten om tiltak og profylaktiske strategier fortsatte etter at pandemien var overstått og de døde begravet.

¹ Hay, et al., 1998: 3-18

² Barry, 2004: 450

³ Mamelund, 2004: ix-1

⁴ Aavidtsland, 2010: 2

⁵ Blakely, 2007: 7

⁶ Pyle, 1986: 31-35, Blakely, 2007: 154

At den faglige debatten fortsatte kan forklares med at den videre medisinske forskningen uansett ville fortsette: det menneskelige influensaviruset ble først isolert på 30-tallet. Sammenligner vi med våre dagers fugle- og svineinfluensa, ser vi at pressedeckningen av spanskesyken i datidens aviser var mindre i omfang, og langt mindre dramatisk. Noe kan nok tilskrives ulik journalistisk praksis, teknologisk utvikling av pressen og endringer i følge med markedstilpasning. Men med spanskesykens store geografiske, demografiske, sosiale og kulturelle omfang tatt i betraktning, kan det virke bemerkelsesverdig at den ikke fikk mer spalteplass i avisene.

Begrepet *spanskesyke*, eller «Den spanske syge» som overskriftene het i norske aviser, oppsto våren 1918, og sier mer om pressefriheten i nøytrale Spania, enn den sier om influensaens egentlige opphav. Spania fikk sannsynligvis syken fra nord, over grensen fra det krigførende Frankrike, som igjen hadde fått den med ankomsten av amerikanske tropper til landet fra og med 1917. Pressen i de krigførende landene var preget av krigssensur, og myndighetene gikk ikke ut offentlig med nyheter om ubeleilige utbrudd av dødelige sykdommer, særlig ikke hos sine egne militære styrker.⁷ Spanske medier var ikke underlagt noen form for sensur, og dette er et avgjørende premiss for mine undersøkelser, som jeg vil ta opp i problemstillingen.

Problemstilling og avgrensning

Problemstilling

Formålet med oppgaven er å undersøke norske aviser vurderinger i forhold til andre aviser og pressekulturer. Som utgangspunkt for komparasjonen vil jeg bruke Norge, primært fordi det er de norske avisene som er lettest tilgjengelig for meg, både fortolkningsmessig og språklig sett, men også rent praktisk. Fra et mediehistorisk ståsted er det også den norske situasjonen jeg har best kjennskap til. Undersøkelsene av de danske og svenske avisenes fremstillinger vil bidra til å belyse og perspektivere undersøkelsene av de norske avisene, og det totalinntrykket jeg sitter igjen med fra Norge. Landene er de nærmeste geografisk, politisk og kulturelt, er nøytrale i forhold til krigen, og har et pressemønster som er nær identisk det norske. Men helsemyndighetene i Kristiania og København har en ulik tilnærming til hvordan de velger å takle spanskesyken. Smittevernet i København blir mye mer synlig, ettersom danske

⁷ Åman, 1990: 214-215

helsemyndigheter velger å stenge utelivsaktivitetene i mye større grad, enn det vi ser i Kristiania.

Amerikanske og britiske dagsaviser er viktige i denne komparasjonen nettopp fordi det nye nyhetsparadigmet springer ut fra de amerikanske mediene.⁸ Samtidig er det rimelig å anta at graden av sensur var høyere hos de krigførende stormaktene enn i nøytrale land. Samtidig har den amerikanske pressen en særlig fri stilling, og et lovverk som skal ivaretar denne friheten og uavhengigheten. Derfor vil det også være interessant å se hvordan avisene havner i skjæringspunktet mellom pressefrihet på den ene siden, og patriotisme og sensur, på den andre. De britiske avisene vil få en kontrasterende funksjon i komparasjonen, mot både det amerikanske og skandinaviske presse mønsteret, da en selvstendig, men fortsatt relativt partisk britisk presse kan sammenlignes med presse mønstrene på begge sider av Atlanteren. Med dette som bakgrunn har jeg valgt følgende problemstilling:

Hvordan fremstiller norske dagsaviser spanskesyken i 1918, i forhold til fremstillingene i svenske, danske, amerikanske og britiske dagsaviser?

- ***Hva sier fremstillingene om ulike dagsavisers vurdering og praksis overfor epidemisk sykdom i 1918?***
- ***Er det vesentlige forskjeller mellom fremstillingene i aviser med ulike politiske og journalistiske forankringer?***
- ***Er det vesentlige forskjeller mellom fremstillingene i nøytrale og krigførende land?***

Avgrensning

I Europa kom spanskesyken i tre bølger. Den første bølgen kom sommeren 1918, og var forholdsvis mild med tanke på mortalitet. Den andre bølgen rundt oktober-november 1918 er den klart dødeligste. Rett før julen 1918 ser epidemien ut til å ha dødd ut, før den igjen blusser opp ved årsskiftet 1919.⁹ Selv om enkelte av studiene strekker seg til 1920, opererer brorparten av litteraturen min innenfor samme tidsperiode som de tre bølgene nevnt ovenfor. Derfor velger jeg å studere og sammenligne aviser fra det samme tidsrommet, altså juli 1918 til og med mars 1919. Jeg har valgt å vektlegge pressedekningen under den andre bølgen, høsten 1918, fordi dette er perioden hvor nyhetsdekningen av spanskesyken er mest intens.

⁸ Jf. Høyer; Pöttker, 2005: «The Anglo-American Background», 19-72

⁹ Åman, 1990: 33-35, Phillips, et al. 2003: 39-42

Jeg finner det også systematisk formålstjenlig for komparasjonen å undersøke aviser innen den samme tidsrammen.

Jeg har valgt ut land for den komparative analysen i fremste rekke på bakgrunn av de ulike pressemønstrene, og fordi samtlige land er demokratiske, og derfor hevder ytringsfrihet. Som jeg har forklart i avsnittet *Aviskulturer*, er det betydelige forskjeller mellom det amerikanske og norske pressemønsteret i 1918, selv om amerikansk nyhetsjournalistikk hadde begynte å påvirke europeisk og norsk presse. Jeg har utelatt Tyskland fra denne komparasjonen, og det av flere grunner. Tyskland er ikke på daværende tidspunkt et parlamentarisk demokrati, selv om keiser Wilhelm gjør flere viktige innrømmelser mot slutten av krigen. De øvrige landene i undersøkelsen kjennetegnes nettopp av at de er demokratiske med en fri presse. At Tyskland sto på motsatt side av skyttergravene er av mindre betydning for oppgavens problemstilling, som søker å finne forskjeller mellom journalistikk og sensur i demokratiske nøytrale og krigførende land, ikke mellom de ulike krigførende sidene. Å legge til Tyskland i komparasjonen vil også gjøre arbeidsmengden uforholdsmessig stor i forhold til problemstillingen. Å tolke tyske avisers påvirkningskraft i et land preget av nederlag og politisk radikalisering, hadde fortjent et eget kapittel, som det dessverre ikke er rom for, oppgavens lengde tatt i betraktning. I tillegg kommer et viktig språklig moment. Å undersøke typografiske elementer og tilsnitt er lite hensiktsmessig uten tilgang til metainformasjon som ligger implisitt i alt trykket språk: det som populært kalles «å lese mellom linjene». Det fordrer tilstrekkelig språklig kunnskap utover det rent grammatiske, altså det som angår lingvistikk og semantikk (betydninger av ord). Jeg behersker norsk, svensk, dansk og engelsk tilstrekkelig til å kunne gjøre språklige analyser av det jeg leser i avisene. Det samme kan jeg dessverre ikke si om tysk. Det er forøvrig med de samme lingvistiske begrunnelsene jeg også utelater Frankrike og Russland i denne komparasjonen.

Undersøkelsesmaterialet

Avisene som studieobjekt og kilder

De undersøkelsene jeg vil gjøre i denne oppgaven vil sortere under en mediehistorisk kategori, da det er avisenes vurderinger og praksis jeg vil forsøke å danne et bilde av.

Dessverre kan jeg ikke analysere alt avisene skriver, og måtte derfor velge et tema som alle

avisene skriver om, men som likevel ikke ble for omfattende. Jeg valgte å undersøke avisenes fremstilling av spanskesyken, fordi omfanget av dekning i seg selv ikke var for stort, særlig sammenlignet med dekningen av verdenskrigen. I forhold til Kjeldstadli's begrep om levning og beretning¹⁰ bruker jeg kildene mine som begge deler. Jeg bruker avisene som beretning for å forklare *avisenes historie om spanskesyken*, som både en deskriptiv og normativ kilde til noe utenfor seg selv. Samtidig bruker jeg avisene som kilder til seg selv, altså som levninger, for å kunne forklare og gi informasjon om avisen som institusjon. Jeg forsøker å forklare hvordan avisene var, med utgangspunkt i hvordan avisene agerte, men også gjennom deres egne beretninger.

Valg av aviser

Jeg har valgt tre aviser i hvert land, for å dekke bredest mulig politisk og journalistisk. Et annet kriterium for valg aviser er at de dekker mer mest mulig nasjonalt, og at de har et høyt opplagstall. Et høyere antall aviser fra hvert land vil kunne gi et enda mer nyansert bilde, men det vil også øke arbeidsmengden uforholdsmessig. Jeg velger å presentere de norske avisene her i innledningen. Presentasjonen av de utenlandske avisene står innledningsvis før hver analyse av de respektive avisene, i kapittel 4 og kapittel 5. Jeg har valgt å gjøre dette av hensyn til leseren, som enklere vil ha avisens journalistiske og/eller politiske standpunkt, historie og redaksjon med seg ved gjennomlesningen av mine fortolkninger av avisinnholdet.

- Skandinaviske aviser

I Skandinavia har jeg valgt en konservativ (kons.) og en liberal (lib.) representant for de borgerlige og en representant for arbeiderpressen (arb.), som i samtlige land heter *Social-Demokraten* i 1918. I de tre skandinaviske landene har jeg valgt å undersøke følgende aviser: de konservative avisene Aftenposten, Svenska Dagbladet¹¹ og Berlingske Tidende, de liberale Verdens Gang¹², Dagens Nyheter og Politiken, og arbeiderpartienes Social-Demokraten i de tre skandinaviske landene. Men de ulike avisene er også forskjellige i forhold til hvor uavhengige de er i forhold til parti og ideologi. I figuren nedenfor har jeg forsøkt å gi en grafisk fremstilling av plasseringen av avisene innenfor den ideologiske orienteringen de selv hevder, mellom moderat og radikal:

¹⁰ Kjeldstadli, 1999: 169-180

¹¹ Ifølge Åman, 1990: 172-173: kategoriseres Svenska Dagbladet som «moderat liberal», men kan leses som *konservativ* i denne sammenheng.

¹² Ottesen, et al., 2002: 48-50

<i>Politisk orientering:</i>	<i>Konservativ</i>	<i>Liberal</i>	<i>Sosial-demokratisk</i>
Land:	Konservativ Moderat	Moderat Radikal	Moderat Radikal
Norge	Aftenposten	Verdens Gang	Social-Demokraten
Sverige¹	Svenska Dagbladet	Dagens Nyheter	Social-Demokraten
Danmark	Berlingske Tidende	Politiken	Social-Demokraten

Figur 1.1

Blant de konservative avisene vil det være feil å karakterisere Aftenposten som *radikalt* konservativ, men avisen flagger, som jeg vil vise i analysene, en tydeligere konservativ politisk orientering enn Svenska Dagbladet og Berlingske Tidende. Svenske Social-Demokraten vil jeg betegne som mer moderat enn sine norske og danske søsterorgan av to årsaker: for det første representerer avisen et arbeiderparti med (nyvunnet) regjeringsansvar, ettersom sosialdemokratene i Sverige sitter i regjering med de liberale. Dernest, og som en konsekvens av regjeringssamarbeidet, konkurrerer avisen mot langt mer venstreradikale aviser, til venstre for seg selv. Politiken i Danmark nærer tette forbindelser til Det Radikale Venstre, som er av en langt mer sosialliberal og radikal politisk orientering enn de liberale partiene i Norge og Sverige.

- Amerikanske aviser

De amerikanske avisene har alle utspring i byer, og de ble grunnlagt som aviser med lokal forankring. Siden har avisene ekspandert, og innen 1918 er særlig de to østkystavisene for nasjonale aviser å regne, selv om de etter opplagene å dømme er størst i sine opprinnelige kjerneområder. Los Angeles Times kommer ut på vestkysten, men dekker på denne tiden regionalt for hele delstaten California, og kjennetegnes av en særlig patriotisk journalistisk innstilling til utviklingen av Los Angeles som by. Som jeg har nevnt tidligere, er det mindre hensiktsmessig å plassere de amerikanske avisene langs en politisk akse. Utvalg basert på innflytelse/påvirkningskraft, nærhet til makten og geografisk spredning er viktigere. Samtidig tar jeg også utgangspunkt i aviser brukt i litteraturen jeg legger til grunn for oppgaven: Blakely bruker *New York Times* på grunnlag av "[...] its elite status. [*New York Times*] has a reputation for national and international agenda setting."¹³ *Washington Post* har jeg valgt fordi den holder til i den amerikanske hovedstaden, i nærhet av landets maktpolitiske

¹³ Blakely, 2007: 9

sentrum.¹⁴ For større geografisk spredning, vil jeg sammenligne med *Los Angeles Times*, som holder til på USAs vestkyst.¹⁵

- Britiske aviser

I Storbritannia har jeg valgt *The Times* også her for å kunne sammenligne med Blakely,¹⁶ og *The Guardian*¹⁷ fordi den ofte regnes som *The Times* liberale motstykke.¹⁸ *The Times* har både en selvstendig stilling, men har tradisjonelt sett hatt nære bånd til både regjeringer og myndigheter. Den har historisk sett stått frem som den viktigste avisen i politiske anliggender, og fungert nærmest som et offentlig organ, tross sin uavhengighet, og samtidig evnet å kaste regjeringer.¹⁹ Under Krimkrigen (1853-56) hørte den britiske regjeringen først om russernes fredsforslag via *The Times*. Som et motstykke til de to mer seriøse aktørene velger jeg å ta for meg den arbeiderklassevennlige *The Daily Mirror*, som regnes som den første britiske tabloidavisen. En kort redegjørelse for avisenes bakgrunn og plassering i en historisk kontekst presenteres, som tidligere nevnt, i kapittel 4.

Aviskulturer

Amerikansk og europeisk journalistikk var i 1918 forskjellig, og den var begge steder i stadig endring, enten redaksjonelt og journalistisk eller strukturelt (eierskap). Den mest markante forskjellen ligger da også i eierforhold, og hvem som påvirker avisene redaksjonelt. Journalistisk går påvirkningen fra USA til Europa, og etableringen av nyjournalistiske, objektive idealer for nyhetsrapportering er på langt vei etablert også innen partipressen. Men det øvrige redaksjonelle stoffet er fortsatt preget av agitasjon og politisk meningsformidling. I USA og Storbritannia er de nyjournalistiske prinsippene i ferd med og allerede etablert i deler av det redaksjonelle stoffet. Når jeg i det følgende primært bruker Norge som eksempel for hele Skandinavia, er det fordi de forskjellene vi ser i utviklingen av henholdsvis den borgerlige pressen og arbeiderpressen i alle tre landene, er av mindre betydning.

¹⁴ Roberts, 1989

¹⁵ Encyclopædia Britannica Online: <http://search.eb.com/eb/article-9048992>

¹⁶ Blakely, 2007: 10

¹⁷ Encyclopædia Britannica Online: *The Guardian*: <http://search.eb.com/eb/article-9038320>

¹⁸ Encyclopædia Britannica eb.com: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/247912/The-Guardian>

¹⁹ Høyer, Pöttker, 2005: 66-67

- Skandinavia - partipressen

I Skandinavia er det politiske eierskapet til avisene særlig sterkt. Avisene ekspanderer voldsomt mot slutten av 1800-tallet, med økt industrialisering, lavere kostnader og utbedret kommunikasjon. I Norge sammenfaller denne utviklingen med dannelsen av politiske partier og parlamentarismens gjennombrudd på 1880-tallet. Det blir etterhvert stadig vanskeligere for avisene som var etablert før partiene å ikke velge politisk side. Men dette valget er ikke tilfeldig, og avgjørende for valg av side var avisens regionale tilhørighet, eller tilhørighet i forhold til sentrum-periferi. Men vi ser også at de fleste avisene som blir grunnlagt fra og med 1890, blir etablert med støtte fra partiene sentralt.²⁰ Samtidig fungerte ofte avisredaksjonene som partienes valgorganisasjon, der partiene selv ikke hadde fått etablert lokallag.

I Norge ser vi at de konservative, altså Høire, hadde sine kjerneområder i byene og på Østlandet. Venstre, som i denne sammenhengen kategoriseres som liberale, fant sin støtte i distriktene, og står særlig sterkt på Sør- og Vestlandet, men også i Nord-Norge. De borgerlige avisene blir etterhvert en sentral del av partiapparatet for begge partier, og går fra å være støttespillere på utsiden av partiene, til å drive organisatorisk arbeid for partiene, spesielt i forbindelse med valgene. Så nært tilknyttet partiet er avisene, at de enkelte steder opptrer på vegne av partiet, der lokallag ikke er blitt stiftet.²¹ Samtidig er det verdt å nevne at borgerlige aviser ikke var eiet av partiene, og således er det ikke tale om *partiorganer* i ordets rett forstand. Men Høire både skjøt inn kapital, og sikret seg kontroll over valg av redaktører i flere aviser.²² Og i undersøkelsene jeg gjorde er det tydelig hvilke partier de tre avisene støtter, ikke bare i Norge, men også i Sverige og Danmark.

Utviklingen av arbeiderpressen er mer uniform, og båndene til partiorganisasjonen var sterk helt fra begynnelsen.²³ I Norge hadde Arbeiderpartiet som nedfelt målsetting i partilovene å opprette en egen arbeiderpresse,²⁴ og det var arbeiderpressens dagsaviser i storbyene som finansierte ekspansjonen av partipressen i distriktene. Den sosialistiske pressen ble tidlig anerkjent som en seriøs utfordrer, og avisene i sin helhet fikk en stadig sterkere politisk motivasjon.²⁵ At alle utgavene av den norske arbeideravisen *Social-Demokraten* i 1918-1919,

²⁰ Ottosen, et al. 2010: 31ff, 71ff

²¹ Høyer; Pöttker, 2005: 77

²² Ottosen et al. 2010: 32-33

²³ Ottosen et al. 2010: 32-41

²⁴ Høyer, 1995: 346

²⁵ Høyer, Pöttker, 2005: 77

tydelig er merket «Utgitt av Det norske Arbeiderparti», er et godt eksempel den partipolitiske tilknytningen.

- USA - nyjournalistikk

Utviklingen av den amerikanske pressen bør ikke sees i sammenheng med den politiske utviklingen. Det oppstår for eksempel ikke noe sosialistisk masseparti i USA, og ingen rendyrket arbeiderpresse av den typen vi finner i Skandinavia. I følge Sverre Høyen finner man i USA «[...] den mest uinnskrenkede pressefriheten i verden. Pressen møter dermed få hindringer av politisk karakter for sin ekspansjon...»²⁶ Dette har ført til en redaksjonelt sett politisk mer uavhengig presse, eid av selskaper, og senere konsern og konglomerater, med profitt som formål for driften. Redaktøren eller utgiver («publisher») var ansett som avisens sterke mann i epoken rundt århundreskiftet av amerikansk journalistikk. Også konstitusjonelt sett er det en sammenheng mellom det redaksjonelle og kommersielle. Inngrep i avisenes næringsfrihet ble nemlig sett på som et angrep på ytringsfriheten.²⁷ Dette har gitt gode vilkår for oppkomsten av de store mediekonsernene som kom senere. Altså bør utviklingen av amerikansk presse også sees i et økonomisk/kommersielt perspektiv, snarere enn alene i sammenheng med den politiske utviklingen. Men det er viktig å understreke at dette ikke betyr at avisene var apolitiske. Som det fremgår av mine analyser omhandlet det redaksjonelle stoffet, men også nyhetsdekningen, i stor grad politikk og nasjonens ulike anliggender, og avisene valgte ofte side i politiske saker på lederplass. Men avisene konsentrerte seg om sak, og fulgte sjeldent ett bestemt parti.

Den amerikanske pressens uavhengige stilling, sammen med en industriell revolusjon innen trykkpressene²⁸, fostret også andre journalistiske idealer og metoder; objektivitet, uavhengighet og balanse. Den etablerte troen på det etablerte og elitens innsikt ble revet ned, og troen på at fakta taler for seg forsvant. Kort fattet ble journalistikken mer undersøkende, berettende og fortolkende, og den fikk balanse og nyansering som ideal: ulike perspektiver og meninger ble presentert. Denne flerkilde-journalistikken kjennetegnes også av at det ikke lenger bare er journalistens egen oppfatning som preger saken.²⁹ Dette står, som nevnt, ikke nødvendigvis i en motsetning til nyhetsjournalistikken i den skandinaviske partipressen i 1918. For de nye journalistiske idealene hadde spredt seg til Europa, først til Storbritannia, og

²⁶ Høyen, 1995: 92

²⁷ Høyen 1995: 107

²⁸ Høyen, 1995: 61-90

²⁹ Høyen, 1995: 111

deretter de øvrige demokratiene i Vest-Europa i tiden før Første Verdenskrig. Men avisene var mer enn bare nyhetsmeldinger. Avisene *er* på denne tiden den offentlige debatten. Selv om *New York Times* nye eier, Adolph Ochs agiterte politisk for Demokratene da han overtok avisen i 1896 («Gold Democratic» ticket; partiets høyrefløy), hadde avisen ingen formelle forbindelser til partiet. Og den politiske agitasjonen du finner i norske aviser, finner du ikke i *New York Times* i 1918, hvor en annen, og mer objektiv og politisk upartisk journalistisk praksis var vel etablert.³⁰ Der partiene kan karakteriseres som en av drivkreftene bak den skandinaviske pressen, er det kampen om lesere, eller markedsandeler, som blir den viktigste drivkraften i USA.³¹

- Storbritannia – i en mellomposisjon?

Britisk presse rundt Den første verdenskrig kan vanskelig defineres som partipolitisk, på samme måte som i Skandinavia. Pressen i London var tidligere orientert langs politiske og ofte religiøse linjer. Men fra rundt 1880-årene og helt fram mot 1920 skjedde endringer i det britiske pressemønsteret, deriblant påvirket av nye journalistiske idealer fra USA, men også som resultat av at skattelovene for avisene ble endret. I følge Ottosen, et al., følger den britiske utviklingen den amerikanske utviklingen av den såkalte nyhetsjournalistikken.³² Samtidig skiller utviklingen av den britiske presse seg fra den amerikanske på enkelte områder. Avisene i Storbritannia ble, som i USA, partipolitisk selvstendige, men lojaliteten til det etablerte ble erstattet med en kampanjejournalistikk med fokus på politiske enkeltsaker. I følge Høyer blir det selvstendighet, og ikke først og fremst objektivitet og balanse, som kjennetegner de britiske avisene. Innen britisk samfunnsliv kan det ofte være mer fruktbart å kategorisere i forhold til sosial- og økonomisk klasse, enn til partitilhørighet. I mine undersøkelser fremgår det likevel at de britiske avisene var langt på vei nyjournalistiske, og de britiske avisene er langt likere de amerikanske enn de skandinaviske. Også strukturelt er den britiske pressen mer lik den amerikanske, med avismagnater som Lord Northcliffe som sitter med eierskap/-andeler i flere aviser, og driver dem primært med tanke på salg, og sekundært som meningsformidlere.³³

³⁰ Høyer, Pöttker, 2005: 24-34

³¹ Høyer, 1995: 92-107

³² Ottosen, et al. 2002: 48

³³ Se kapittel 4 *Nyjournalistiske fremstillinger i Europa: spanskesyken i britiske dagsaviser*

Forskning, teori og metode

Tidligere forskning og forskningsstatus

Blakelys forskning ligger metodisk sett nær den komparasjonen jeg skal gjøre. Hun baserer seg hovedsakelig på *New York Times* (USA) og *The Times* (London, Storbritannia) og et utvalg amerikanske ukeblader gjennom *Reader's Guide to Periodical Literature*, og har undersøkt samtlige nyhetssaker som omhandler «influenza» i de nevnte avisene. Den viktigste forskjellen mellom Blakelys og mine egne undersøkelser, er at hun har studert effekten av nyhetsdekningen, mens jeg forsøker å finne ut hva nyhetsdekningen sier om avisene, og avisenes forhold til sykdom. Blakelys undersøkelser spenner over langt mer tid, da hun også undersøker pandemier på 50- og 60-tallet, mens mine undersøkelser har et langt bredere kildeomfang.³⁴

I følge Debra Blakely, utviklet den narrative diskursen seg fra å handle om en kjent sykdom (influenzaepidemi), til en «mystisk sykdom», og fra en syke som først rammet den underernærte, distanserte tyske fienden («Tysk syke»), og deretter som en helsefare for allmennheten.³⁵ John Barry er langt på vei enig med Blakely, og mener det katastrofale ligger i hvordan spanskesyken ble kommunisert, både av myndigheter og presse. Barry hevder at media og helsemyndigheter bidro til å skape frykt, ikke ved å overdrive spanskesyken, men ved å minimalisere og ved å berolige. Dette mener Barry underbygget frykten for det ukjente, som igjen førte til unødvendig irrasjonell handlingslammelse hos befolkningen.³⁶ Margareta Åman skriver at det i vår tid kan virke overraskende at publisiteten omkring spanskesyken den gang virket så lite sensasjonell, særlig i lys av spanskesykens høye mortalitet. Forklaringen på dette mener hun er todelt: dels kan det skyldes at journalistikken og praksisen for offentlig debatt var annerledes i 1918, dels kan det forklares med at spanskesyken konkurrerte med begivenheter som overgikk den i dramatikk, deriblant verdenskrigen, rasjonering av varer og revolusjonen i Russland.³⁷ Det er nærliggende å anta at krig og revolusjon var særlig aktuelt for en så politisert presse som den skandinaviske partipressen. Men vi ser lignende tendenser også over Atlanterhavet, hvor pressen politisk sett hadde en mye friere stilling. For også her betraktes nyhetsverdien av spanskesyken som lavere enn krigens og revolusjonens begivenheter.

³⁴ Blakely, 2007: 1-12

³⁵ Blakely, 2007: 55-56

³⁶ Barry, 2004: 460-61

³⁷ Åman, 1990:191-192

Blakely beskriver også hvordan man fremstiller utbruddene av spanskesyke som mye verre utenfor egne by- og landegrenser.³⁸ Man flytter fokus vekk fra egen situasjon, og vektlegger snarere nye utbrudd på nye steder, eller hvordan omkringliggende områder er hardere rammet enn sitt eget lokalsamfunn. Slike fremstillinger vil kunne ha en beroligende effekt på befolkningen, og signalisere helsemyndighetenes kontroll over situasjonen. Dette samsvarer også godt med en tidligere undersøkelse jeg har gjort på avisers fremstillinger av spanskesyken i Kristiansand kommune. I disse avisene ser vi den samme tendensen til å beskrive nabokommuner og andre byer og land som langt mer alvorlig rammet, enn hjemkommunen.³⁹

Det finnes mer forskning på spanskesyken i Sverige, som for eksempel prosjektet *Influensapandemier* ved Universitetet i Umeå.⁴⁰ Viktigere for komparasjonen jeg skal utføre er nevnte Margareta Åmans doktorgradsavhandling *Spanska Sjukan: Den svenska epidemin 1918-1920 och dess internationella bakgrund*⁴¹, hvor hun blant annet har viet et eget kapittel av avhandlingen til det offentlige ordskiftet om spanskesyken i Sverige. Her tar hun først for seg myndighetenes holdning, kommunisering av og foretagende overfor epidemiutbruddet. Deretter beskriver hun den faglige diskursen og den interne debatten innad i legestanden, før hun redegjør for pressedebatten i svenske aviser, og det er denne analysen som har vært mest interessant for meg. Her har hun gjort studier av en rekke ulike svenske aviser og deres fremstillinger. Hun har valgt aviser i ulike deler av landet, og med ulik politisk forankring. Metodologisk sett er det flere likhetstrekk til undersøkelsene jeg skal gjøre i denne oppgaven, men mine undersøkelser er på avisene alene. Hun har også forsøkt å analysere det politiske ordskiftet og debattene i Riksdagen, samt undersøkt drivkrefter og virkninger i ordskiftet.⁴² Det er ikke gjort liknende studier på medias fremstillinger av spanskesyken i Norge, og heller ikke i Storbritannia.⁴³ Det er heller ikke gjort noen komparative studier mellom de ulike landene.

³⁸ Blakely, 2007: 56

³⁹ Undersøkelsen er en semesteroppgave i kurset HI-214: *People, Power and Pestilence*, ved Universitetet i Agder, høsten 2008: oppgaven skulle svare på to spørsmål: (1) Fremstillingen av spanskesyken i kommunens aviser, og (2) folks mentalitet rundt epidemien, utfra disse fremstillingene. Undersøkelsen er av et mindre omfang, og gir således ingen fasitsvar. Men indikasjonene og konklusjonene samsvarer med den litteraturen som ligger til grunn i oppgaven jeg skriver her.

⁴⁰ Centrum för befolkningsstudier: <http://www.ddb.umu.se/cbs/Pandemi.html>

⁴¹ Åman, 1990, Universitetet i Uppsala

⁴² Åman, 1990: 159-164, 170-186

⁴³ Phillips; Killingray, 2003: 154

Teoretisk tilnærming

Grunnleggende teori for dette prosjektet vil jeg hente fra kommunikasjon- og mediefag, samt historiefaget. I den teoretiske tilnærmingen til problemstillingen vil jeg forholde meg til følgende, grunnleggende modell for kommunikasjonsanalyse: ⁴⁴

(Figur 1.2)

Forfatter (journalist, redaksjon) <i>Avsender</i>	Innhold/ Form i tekst <i>Budskap</i>	Leser <i>Mottaker</i>
--	---	--------------------------

Men denne modellen alene gir ingen forklaring på de spørsmålene jeg stiller i problemstillingen, og innenfor denne modellen finnes det en rekke ulike analytiske tilnærminger. I *Mass Communication Theory* redegjør Denis McQuail for en rekke forskjellige kvantitative og kvalitative analytiske metoder for å tolke nyheter. De analytiske tilnærmingene og teoretiske perspektivene innen medieforskningen kan grovt sett deles i to kategorier: de kvantitative, deskriptive og kategoriserende metodene; og de kvalitative, meningsfortolkende metodene. Mange av de forskningsteoretiske perspektivene innen medie- og kommunikasjonsfaget stammer fra litteraturvitenskap og lingvistikk.

Innholdsanalyse

Den tradisjonelle innholdsanalytiske tilnærmingen, definert av Bernard Berelson i *Content Analysis in Communicational Research* (1952), består av en objektiv, systematisk og kvantitativ beskrivelse av det åpenbare innholdet i, for eksempel, en tekst. Denne metoden forutsetter at en tekst har et relativt ensidig fortolkningspotensiale, og forutsetter at innholdet i teksten er kodet i henhold til det samme språket som den kontekstuelle virkeligheten den representerer. Mer folkelig formulert vil det si at meningen ligger åpen for alle.⁴⁵ Men den innholdsanalytiske tilnærmingen, selv om den i ovenfor nevnte definisjon kan virke avleggs, er fortsatt av betydning innen for medieforskningen, og særlig for det empiriske arbeidet jeg skal utføre. Det er fortsatt den vanligste metoden for statistiske analyser av mediesituasjoner. For eksempel for å måle hvilke tema som opptar mediene mest innenfor gitte perioder, gir kraftigst respons fra publikum, og lignende. I de innledende undersøkelsene jeg skal gjøre på avisene, vil inneholde flere innholdsanalytiske elementer, som jeg skal komme tilbake til i redegjørelsen for metodisk fremgangsmåte.

⁴⁴ Kjeldstadli, 1997:219

⁴⁵ McQuail, 2005:361

Analyse av diskurs og resepsjon

McQuail spør «Hvor er mening?».⁴⁶ De analytiske tilnærmingene innen medieforskningen var i utgangspunktet fokusert på hvor mening dannes. Innholdsanalysen forutsatte, hvertfall i begynnelsen, at tekstenes meningsinnhold ble definert av avsender, altså at det var journalistens intensjon med og i teksten som bestemte meningen. Etterhvert som medieforskningen tok i bruk modeller og analytiske tilnærminger til språk fra lingvistikk- og litteraturvitenskap, utfordret forskerne påstanden om avsenders forrang i forhold til dannelse av mening. Er mening ensbetydende med avsenders intensjon, er det mottakers fortolkning av teksten som avgjør, eller ligger mening innbygd i språket og bruken av dette?

Språkforskerne utfordret den innholdsanalytiske modellen, særlig fordi den neglisjerte mottakers mulighet til å tilføre teksten mening. Den resepsjonsanalytiske tilnærmingen fokuserte på hvordan mottaker, gjennom teksten, konstruerte mening. Videre forutsatte denne tilnærmingen at budskap var åpent og kunne ha flere potensielle meninger (innebygd i språket og tekstens utforming), og at dette ble fortolket i henhold til mottakers kulturelle og sosiale kontekst. Stuart Hall utformet en resepsjonsanalytisk modell som la vekt på de ulike stadiene av omforming budskap gikk gjennom, fra avsender til mottaker og dennes fortolkning. Men Hall trakk også veksler på semiotiske og strukturalistiske prinsipper som tilsa at meningsgivende budskap var konstruert av tegn, med denotative og konnotative egenskaper, bestemt, eller kodet, av avsender. Samtidig mente Hall at mottaker kunne avstå fra å dekode budskapet i henhold til den kodingen avsender hadde bestemt. For å illustrere dette, kan vi si at journalisten (avsender) velger å kode en nyhetsmelding (budskap, tekst) gjennom valg av sjanger, med retoriske begrep, og ved å vektlegge noe, og utelate noe annet. Sjangre har innebygde retningslinjer for hvordan mottakeren bør fortolke nyhetsmeldingen (dekod budskapet), og gi den mening. Men leseren (mottaker) står fritt til å fortolke (dekod) nyhetsmeldingen (budskapet) som denne vil, og vil også fortolke (dekod) i henhold til erfaringsbakgrunn, sosial- og kulturell kontekst, og således tilføre ny mening, for eksempel ved å vektlegge det som er eller virker utelatt, i sin fortolkning.

En fruktbar analytisk tilnærming for å redegjøre for denne koding-/dekodingsprosessen vil være diskursanalysen. Denne tilnærmingen analyserer ikke bare språket eller teksten alene, men også den grunnleggende kommunikasjonanalytiske modellen og sammenhenger mellom mening som konstruert av avsender, og mening som fortolket og «rekonstruert» eller «omkonstruert» av mottaker, og tar høyde for at mottakeren ikke er en

⁴⁶ McQuail, 2005:360

enhet, men ulike enheter med ulikt fortolkningspotensial.⁴⁷ Det blir viktig for mine analyser at jeg ikke alene fokuserer på innholdet, men også tilfører diskurs- og resepsjonsanalytiske tilnærminger, særlig i forhold til å kunne svare på siste spørsmål i problemstillingen.

Innrammingsanalyse eller fremstillingsanalyse?

Blakely fokuserer på hvordan virkelighet er sosialt konstruert, og har i sine undersøkelser av nyhetene anvendt en kvalitativ innrammingsanalyse av avisene. Denne metodologiske tilnærmingen er tilskrevet den kanadiske sosiologen Ervin Goffman. Han hevdet at mennesker gjennom diskurser skaper *rammer* for å tilføre virkeligheten mening.⁴⁸ Rammene er fortolkningsverktøy mennesker bruker til å gi noe mening. Innenfor nyhetsjournalistikken, særlig som denne oppgaven fokuserer på, må rammer sees i sammenheng med hvordan nyheter struktureres, behandles og presenteres. Måten en hendelse gjengis på: tonen den skrives i, bruken av ord og karakteristikk, samt valg av innfallsvinkel og fokus; og plassering av nyheten i forhold til sidetall og andre nyheter, konstituerer *innholdsrammene*. Innholdsrammene kan også sies å være måten en nyhet fremstilles på. Skal man undersøke virkningene av hvordan nyheter presenteres, bør man i tillegg sammenligne innholdsrammene med *referanserammene*, som utgjøres av hver enkelt mottakers erfaringsbakgrunn og konteksten mottaker leser nyhetene i. Selv om avsenders intensjon er at mottaker skal adoptere avsenders referanserammer, eller meningen med fremstillingen, er det ikke dermed sagt at mottaker gjør det. Og nettopp referanserammene er det vanskelig å si noe spesifikt om, fordi de også utgjøres av hver enkelt mottaker, både på gruppe- og individnivå.⁴⁹ I tillegg vil det være vanskelig å si noe presist om hvordan publikum leste nyhetene så langt tilbake som 1918. Er innrammingsanalysen likevel fruktbar som metode? I følge Klaus Bruhn Jensen er kritiske tekstanalyser og diskursanalyse hovedbestanddeler i resepsjonsanalytiske metoder innen historisk forskning.⁵⁰ Med hensyn til at jeg vil koble innrammingsanalysen med andre former for resepsjonsanalyse i denne undersøkelsen, finner jeg det derfor mer meningsfullt å snakke om en *fremstillingsanalyse*. Det innebærer at jeg skal se på hvordan innhold blir fremstilt i sammenheng med hvordan det er rimelig å anta at innholdet ble lest og oppfattet. Dette stemmer også bedre overens med oversettelsen av Blakelys innrammingsanalyse av avisene:

⁴⁷ McQuail, 2005:72-75, 360-367

⁴⁸ Blakely, 2007:10

⁴⁹ McQuail, 2005: 374, 378-379, 555

⁵⁰ Jensen, 1991:139

«[T]he purpose of framing analysis is to uncover the devices that frame the social construction of reality [...]. By defining a group of framing devices, a researcher can understand the conceptual framework through which news texts mediate the history they present.».⁵¹

Hva tror jeg at jeg kommer til å kunne si om dagsavisenes fremstillinger av spanskesyken i 1918? Formålet med fremstillingsanalysen av mitt materiale er å forsøke å danne meg en generell oppfatning av hvordan pressen uttrykker spanskesyken i offentligheten i 1918, og hvilke vurderinger de gjør for sin praksis.

Kvantitativ og kvalitativ tilnærming

En diskursanalytisk tilnærming fokuserer på interaksjonen mellom avsendere og mottakere eller i måten budskap meddeles og fremstilles på. Denne metoden er kvalitativ, fordi man forsøker å tolke hvordan virkelighet, eller et fenomen, konstrueres sosialt, gjennom diskurs. Den vektlegger også i stor grad mottakeraspektet, som for min del vil være vanskelig, da generasjonene med avislesere fra 1918 for lengst har gått bort. Mitt fokus vil derfor først og fremst være på avsenderen og budskapet. Men er de analytiske metodene jeg har lagt opp her utelukkende kvalitative? Fremstillingsanalysen jeg har presentert ovenfor er både kvantitativ og kvalitativ. Gjennom undersøkelsene av avisene dannet jeg meg et relativt klart bilde av hvilke aviser som viet spanskesyken oppmerksomhet. Når Social-Demokraten tidvis vier like mye spalteplass, og publiserer tilnærmet samme antall nyhetsnotiser om spanskesyken som Aftenposten, forteller det meg at Social-Demokraten vier spanskesyken *mer* oppmerksomhet, fordi Social-Demokraten utkom med et langt lavere antall sider per utgivelse. Jeg fant det nærmest umulig innenfor mine tidsrammer å telle samtlige artikler som omhandler spanskesyken i hver avis.⁵² I tillegg fant jeg dette av liten verdi, fordi avisene utkommer i såpass forskjellige sideantall per dag, seg i mellom. En avis som Aftenposten, som gav ut 24 sider per dag, hadde betraktelig mer plass til nyhetsnotiser enn Social-Demokraten, som utkom med 8-12 sider. De rent kvantitative vurderingene mine er derfor ikke befestet i statistisk, kvantitativt bevismateriale, men jeg ønsker den videre forskningen på området velkommen i å utføre slike undersøkelser. Mine kvantitative data går med andre ord ut fra vurderinger jeg har gjort ved gjennomgang av kildene. Analysene har altså både metodisk

⁵¹ Blakely, 2007:11

⁵² hvis en tar utgangspunkt i at avisene i undersøkelsen utkommer med i snitt 16 sider per dag, og over 270 dager, og jeg har undersøkt tre aviser i fem land, vil antallet avissider jeg har sett over bli omtrent 65.000

kvantitative og kvalitative sider, da jeg ikke utelukkende tolker innhold, men også vurderer mengden stoff.⁵³

Metodisk fremgangsmåte

Som jeg nevnte tidligere skal jeg benytte meg av flere analytiske tilnæringer til de empiriske undersøkelsene av kildematerialet. Ved gjennomgangen av hver avis vil jeg notere ned tekster, inkludert reklamer, som direkte omhandler spanskesyken, eller som i stor grad angår denne. Rent praktisk betyr det kategorisk å notere dato og sidetall (og om det er morgen- eller aftenutgave). Så kommer tekstens tittel, eller overskrift. Så plasserer jeg teksten i forhold til sjanger (nyhetsnotis, artikkel, kronikk, innlegg, mv.). Deretter noterer jeg stikkordsmessig: innhold, referanser, tallbruk, og særlige journalistiske, retoriske og/eller typografiske virkemidler. Tilslutt kategoriserer jeg teksten som «ufarlig», «urovekkende», «beroligende», «nøytral», eller lignende.⁵⁴ Eksempelet i rammen under er fra kildenotater til Aftenposten, 11. oktober 1918. Alle direkte sitater fra avisen er merket med anførselstegn, og er gjengitt i original språkform, om enn forkortet noe. (se Figur 1.2, neste side) Jeg vil kategorisere tekstene innenfor sjanger, størrelse på tekst, plassering av tekst i forhold til sidetall, og side arrangement. Plassering i forhold til andre nyheter, samt frekvensene for hvor ofte det skrives om spanskesyken, er også relevant. I tillegg kommer de kvalitative tolkningene av tekstene, både innholds- og diskursmessig. Her vil jeg forsøke å oppsummere utviklingen av debatt omkring spanskesyken, og hva og hvordan myndighetene kommuniserer gjennom avisene. Eksempler som jeg har henvist til i oppgaven har jeg skrevet ut og arkivert.

Figur 1.2

11.10 Mor s.2: (NV) «Serumbehandling mod den spanske syge. -En svensk opdagelse.» NOTIS
=> håpefullt om nytt serum, av docent Kling. Nøytral/beroligende.
«En haardt prøvet familie.» NOTIS
- eneste datter nylig myrdet, eldste sønn død av DSS (lungebet.)
«Er de Syg?»
- «-eller skal De være fraværende [...] valgdagen [...]. Ingen stemme maa i aar gaa tabt!»
=> ren støtteannonsering for Høire. Smt. Redaksjonell «innrømmelse» av epidemiens omfang.

Jeg har valgt komparasjon som metode av flere årsaker. At Blakely og Aman bruker

⁵³ McQuail, 2005:364-367

⁵⁴ For å skille mellom innholdsreferansene og mine egne fortolkninger bruker jeg ulike tegnsetting. Henholdsvis [bindestrek] for innhold, og [pil] for mine egne betraktninger/fortolkninger.

komparasjoner er inspirerende fordi det viser at metoden er hensiktsmessig i arbeidet med aviser. De fungerer også som korrektiv til mitt eget arbeid. Min tidligere undersøkelse på Kristiansand inneholdt også i stor grad komparative, fortolkende analyser, og er en arbeidsmetode jeg har gjort meg kjent med. For at den komparative metoden skal være fruktbar, mener Kjelstadli at det er viktig å velge objekter med systematisk karakter og som har riktig blanding av likhet/ulikhet.⁵⁵ Det viktigste likhetstrekket her er at alle landene er demokratiske og hevder fri presse. To av landene var krigførende og tre av dem var nøytrale. Samtidig er det systematiske ulikheter og likheter i pressemønster, med en politisert, skandinavisk partipresse på den ene siden, og en mer selvstendig, amerikansk presse på den andre. Jeg velger å bruke Norge som utgangspunkt, eller grunnlag, for komparasjonen, og vil studere situasjonen her først. Deretter vil jeg belyse, perspektivere og kontrastere de norske forholdene med de andre landene og avisene.

Inndelingsmønsteret jeg anvender på avisene har jeg lånt fra Margareta Åmans avhandling, som deler de svenske avisene inn i forhold til politisk ståsted. Dette inndelingsmønsteret har jeg videre utviklet og forsøkt tilpasset pressemønsteret i land hvor pressen ikke har formelle bånd til politiske partier.⁵⁶

Jeg har delt inn avisenes tekster i tre hovedkategorier, eller sjangergrupper, ut fra hvem som har skrevet og formet innholdet i tekstene:

- Den første kategorien er *nyhetsnotisene*⁵⁷, som er korte tekster basert på nyhetsinformasjon avisene fikk tilsendt utenfra. All informasjon gikk gjennom det jeg velger å kalle formuleringsprosesser før de ble nyhetsnotiser. Formuleringsprosessen besto av vurderinger og prioriteringer av elementer ved saken, sammen med hvordan dette ble formulert rent tekstlig. Den enkleste måten å forklare formuleringsprosessen

⁵⁵ Kjelstadli, 1988:435, 447

⁵⁶ Åman, 1990

⁵⁷ Jeg bruker begrepet «nyhetsnotis» om tekster basert på oversettelser og vurderinger av nyheter tilsendt avisene utenfra. Ordet «notis» i denne sammenheng må ikke forveksles med den klassifiseringen som er gjort i *Norsk presses historie, bind 2* (2010): 163, som skiller mellom «Nyhetstelegrammet» og «Notisen». I denne oppgaven vil tekster som er forfattet av nyhetsbyråene omtales som «telegram», mens tekster med grunnlag i informasjon-, eller som oversettelse av et nyhetstelegram, og som er kommet på trykk i avisene omtales som «nyhetsnotis». «Nyhetsnotisen» kan i denne oppgaven handle om nyhetsartikler, som er av større omfang enn den tradisjonelle notisen, og kan derfor virke forvirrende i forholds til en tradisjonell forståelse av «notisen». Når jeg likevel velger å bruke «nyhetsnotis», fremfor «nyhetstelegram» eller «nyhetsartikkel», er det fordi brorparten av nyhetssakene er såpass kortfattede at det også er vanskelig å rettferdiggjøre bruken av begrepet «artikkel» om dem. «Nyhetsartikkel» bruker jeg derfor om lengre tekster forfattet av redaksjonsmedarbeidere, som går dypere i materien enn «nyhetsnotisene». Et annet viktig moment ved «nyhetsnotisene» er at de i langt mindre grad formidler mening.

på, er å vise til struktureringen av elementene i en nyhetssak etter «den omvendte pyramide», hvor alle elementene ved saken disponeres etter hvilke elementer som er viktigst, i forhold til hvordan saken ønskes fremstilt.⁵⁸ Telegrammene ble opprinnelig forfattet hos de forskjellige telegrambyråenes redaksjoner, så tilsendt NTB, som igjen formidlet samtlige telegrammer til avisene, hvor redaksjonsmedarbeiderne. Andre telegrammer kom privat til avisene, med bud, og det er vanskeligere å anslå i hvor stor grad innholdet og prioritering av elementene i disse telegrammene ble revurdert. Nyhetsnotisene omhandler nesten utelukkende innenriks- og utenriksstoff, ofte som korte referater om tilstanden utenbys eller utenlands. Alle de tre norske avisene abonnerte på tjenestene til NTB på denne tiden, og det er sannsynlig at alle avisene hadde tilgang på de samme telegrammene.⁵⁹ Avisene holdt seg også med egne korrespondenter utenbys og utenlands, som sendte telegrammer eksklusivt til sin avis. Aftenposten var den norske avisen med det største nettverket av korrespondenter, som nok bør sees i sammenheng med avisens opplagstall (økonomi).⁶⁰ Er det avisens egen representant som har skrevet teksten, står det som regel merket innledningsvis i nyhetsnotisen, som *byline* uten personnavn: «Epidemien breder sig ogsaa i Danmark. 'Aftenposten's' korrespondent telegraferer [...]».⁶¹ Avisene hadde også mulighet til å telefonere med informanter, særlig i andre norske byer, og det kan argumenteres for at avisene kom nærmere kildene sine ved telefonering, kontra telegram. Likefullt gjennomgår informasjonen de samme formuleringsprosessene, hvor de samme vurderingene og prioriteringene av elementer ved informasjonen telefonintervjuer, som når de mottar telegrammer. Altså er mulighetene for at fremstillingene blir endret gjennom formuleringsprosessene der fortsatt. Når det i tillegg ikke fremgår med større presisjon på hvilken måte avisene skaffer seg informasjon, har jeg heller ikke tatt videre stilling til hvordan dette kan ha påvirket fremstillingene. Slik forutsetter jeg at redaksjonene hadde bevisste fremstillinger de ønsket å formidle, men at disse var situasjonsbetinget, og styrt av utviklingen i tilstand på ulike steder, sammen med ønskede handlinger for både publikum og myndigheter fra avisenes side.

- Den neste kategorien består av avisenes egenproduserte tekster, eller det jeg har valgt å kalle *redaksjonelt stoff*. Til denne kategorien tilhører alle artikler, intervjuer,

⁵⁸ Ottosen, 2010: 162ff

⁵⁹ Bastiansen; Dahl, 2003: 228-231

⁶⁰ Høyer, 1995: 313

⁶¹ Aftenposten 19.07.18:4

kronikker, reportasjer og andre tekster som er forfattet av avisenes egne medarbeidere, korrespondenter utenbys eller utenlands, samt redaktøren. De fleste artikler og intervjuer angår i stor grad lokale forhold, og består i stor grad av samtaler (intervju) med representanter for de lokale helsemyndighetene, og nyhetsartikler om tilstanden i egen by. Også på lederplass er fokuset i overveiende grad på det lokale, men redaktøren trekker ofte inn rapporter og referater om tilstanden utenbys, og andre myndigheters agerende, for så å sammenligne med situasjonen og egne myndigheters agerende i egen by. Redaktørene kommer også med anmerkninger og svar på innlegg til avisen utenfra. I tillegg kommer artikler, kronikker, reportasjer og andre tekster som avisenes medarbeidere har sakset og oversatt fra utenbys og utenlandske aviser, som blir å regne for innenriks- og utenriksstoff. Det redaksjonelle stoffet er ikke alene meningsformidlende, men formidler også nyheter, og da med mer dybde enn i nyhetsnotisene. Ofte er tekster forfattet av redaksjonen både menings- og nyhetsformidlende.

- Den tredje kategorien består av tekster forfattet utenfor redaksjonene, av personer i en uavhengig stilling i forhold til avisenes redaksjon. Dette innbefatter leserinnlegg, debattinnlegg, redegjørelser fra helseautoriteter, og artikler som er forfattet av personer som ikke er medarbeider i avisen, og hvor avisens medarbeidere ikke har redigert, omformulert eller oversatt teksten, eller på annen måte endret innholdet i den. Det er uvisst hvilken praksis avisene hadde for å korte ned innleggene, slik avisene gjør i dag. Hvis de har kuttet eller på annen måte redigert teksten, så nevnes det i så fall ikke. Det er også verdt å merke seg at avisene selv velger ut hvilke innlegg som får komme på trykk og, som jeg vil komme tilbake til senere i kapitlet, bruker avisene ofte leser- og debattinnlegg som belegg for egne meninger om hvordan spanskesyken utarter seg. Særlig Aftenposten opptrer her med flere eksempler, selv om det nok er Social-Demokraten som gir det klareste eksempelet. Innleggene utenfra var i liten grad nyhetsformidlende, og hvis de var det, eller gav seg ut for å være det, var det som regel som en korreks til en tidligere trykket tekst eller nyhet. Det interessante med innleggene utenfra er meningene disse formidler om spanskesyken og myndighetenes agerende, og hvilke fremstillinger av epidemien dette gir.

I følge Bastiansen og Dahl (2003) kunne «[det] trykte telegrammet derfor påvirke opinionen og den offentlige mening».⁶² I forbindelse med mine undersøkelser føler jeg at denne påstanden trenger ytterligere justering og presisering. Som jeg vil vise i det neste er det ikke nødvendigvis det tekstlige innholdet som det er formulert i selve telegrammene som påvirker opinion og meningsdannelse. Snarere er det avisredaksjonenes vurderinger av hvilke saker som skal trykkes, og prioriteringen av hvilke elementer ved saken som er anses som viktigst, og som påvirker leserens mening. Formuleringen av teksten og valg av ord i den endelige nyhetsnotisen er heller ikke likegyldig for det opinionsdannende momentet ved telegramnyhetene. Og særlig vil valget av vinkling, eller hvilke elementer ved nyhetsaken som får forrang, sammen med ordvalget i tittel gjøre seg gjeldende. Det er tydelig at det totale antallet telegrammer var langt høyere enn det avisene hadde mulighet til å trykke, og at redaksjonene kunne velge blant et utvalg saker, med utgangspunkt i telegrammene, som de valgte å fokusere på. Det vanligste er at de ulike avisene har valgt forskjellige telegrammer, og da altså trykket nyhetsnotiser med fokus på ulike saker og forskjellige begivenheter. Allerede i valget av hvilke telegrammer avisene ville benytte seg av, gjorde redaksjonene en vurdering av hvilke saker om spanskesyken de mente var viktigst. Således kan det argumenteres for at avisene mer eller mindre bevisst formet en bestemt fremstilling av spanskesyken. Og faktorer utenfor redaksjonene kan også hatt innvirkninger på fremstillingene av spanskesyken, kanskje i fremste rekke medisinske autoriteter og helsemyndigheter. Nyhetene om krigen på kontinentet var i stor grad preget av de krigførende stormakters propagandaapparat.⁶³ Og hverken NTB eller avisredaksjonene ser ut til å ha hatt et bevisst forhold til sannhetsverdien i utenlandstelegrammene.⁶⁴ Hvis et lands helsemyndighet ville manipulere det reelle antallet smittede, eller andre nyheter vedrørende epidemien, er det rimelig å anta at dette var mulig. Det kan se ut som at redaksjonene prøver å fremstille spanskesyken som verre utenfor Kristiania, og valgte sine telegrammer utfra en forutsetningen om «alt verre alle andre steder enn her», mulig som et forsøk på å berolige ved å lede oppmerksomhet bort fra egen situasjon. Dette kommer jeg tilbake til senere. Kvantitativt sett ser det ut til at samtlige aviser har et like stort fokus på Storbritannia som på Tyskland, og egentlig på Europa som helhet. Nyheter om spanskesyken fra USA forekommer sjeldent i de skandinaviske avisene, men oftere i britiske.

⁶² Bastiansen; Dahl, 2003: 166

⁶³ Bastiansen; Dahl, 2003: 228: «Noen av meldingene hadde nok en selvstendig egenverdi, men det meste var nok rent agiterende stoff - [...]».

⁶⁴ Bø, 2008:124

Teksten og innholdet i telegrammene, slik de ble forfattet av nyhetsbyråene/NTB var ikke i seg selv agiterende, men refererende, og politisk sett objektivt. De ble forfattet med tanke på at de skulle sendes ut til aviser av ulik politisk kulør, og måtte i dette henseende være så nøytralt som mulig.⁶⁵ Dette forklarer nok hvorfor jeg sjeldent finner former for direkte politisk agitasjon i nyhetsnotisene, slik jeg finner i det redaksjonelle stoffet. Nyhetsnotisens primære oppgave var å gi leseren et kort og presist referat av en hendelse som har skjedd utenfor leserens umiddelbare rekkevidde. Med vinkling mener jeg hvilken vurdering avisen gjorde av hvilke elementer som skulle settes i forgrunnen, og hvilke elementer som skulle få plass lenger bak i fremstillingen, samt hvilke elementer som kunne fjernes. Vinklingen vil få betydning for hvordan en nyhet (begivenheten/virkeligheten) oppleves av leseren. Fokus er en mer helhetlig vurdering av hvilke nyheter som skal få prege avisens nyhetsbilde, altså hvilke saker som over lengre tid blir gitt oppmerksomhet. Som jeg vil vise i kapittel 3 og 4, skriver samtlige aviser om situasjonen i hæren, altså et noenlunde likt fokus men med ulik vinkling.

Det rent språklige er mindre problematisk: *hva sier teksten?* Det er det lingvistiske, retoriske som vil bli utfordringen: *hva sier teksten egentlig?* Hvordan skal jeg kunne tolke eller «dechiffrere» en tekst uten tilgang på «kodene» fra 1918? Med «kodene» mener jeg de språklige nøklene til å lese for eksempel ironi, eller hvordan språket er farget av affeksjon, politiske holdninger, og lignende. Fra min tidligere undersøkelse på Kristiansand, erfarte jeg at det meste er relativt tilgjengelig fordi man «leser seg opp» på begivenhetene, altså at man lærer seg «tonen» og formen som journalister og redaktører skriver i, ved at man følger de samme nyhetene daglig. Samtidig er det viktig å understreke at dette ikke tilsier at jeg vil forstå teksten slik den ble oppfattet av avisenes lesere i 1918. Tekstens påvirkende funksjon er altså ikke forlapt, men heller ikke intakt. Tekstens referensielle funksjon blir derfor viktigere: hvordan beskriver teksten emnet, situasjonen eller konteksten, og hvordan behandles påstander (hvordan man mener verden er) og deklarasjoner (hvordan man mener verden bør/skal bli). Jeg må også ta høyde for at journalistene skriver under tidspress (deadline), at avisene påvirker hverandre og ikke minst at nyheter er en «ferskvare», som kun er gjeldende og interessant så lenge de er aktuelle. Virkeligheten og det som er viktig eller aktuelt er ofte av en temporær karakter for avisredaksjonene. Særlig den britiske *The Daily Mirror* fordret utstrakt bruk av oppsiktsvekkende overskrifter, en praksis vi nå omtaler som tabloid. Dette kan bety at de prøvde å gjøre saker som ellers anses som små, mye større de dagene det er lite

⁶⁵ Ottosen, 2010: 156-158

tilgang på sensasjonelle og mer aktuelle nyheter. Dette gjelder selvsagt andre veien også. Saker blir proporsjonalt endret i størrelse i forhold til hverandre.⁶⁶

Samfunnskontekst

Hvorfor er oppgaven viktig? For det første er den et viktig bidrag til å kartlegge hvordan mediene opererte, i fem demokratiske land, omkring 1918. Den viser også i hvilken grad sensur er avgjørende for medienes prioriteringer, og kan bidra til å korrigere synet de ulike landene har på sin egen fortid i forhold til pressens frie stilling. Utfallet av den komparasjonen jeg gjør i forhold til forskjeller i fremstillinger mellom krigførende og nøytrale land, kan være interessant. Men også de ulike pressemønstrene, det partipolitiske, som det selvstendige, vil vise viktige strukturelle forskjeller innen pressen. Oppgaven kan neppe gi fullstendige og avgjørende svar på hvordan fremstillingene formet opinionen i 1918. Til det er undersøkelsens omfang for begrenset, og tiden tilbake for lang. Men den kan bidra i en større mediehistorisk forskningskontekst. For det andre gjøres det i denne undersøkelsen empirisk viktig arbeid i forhold til spanskesyken og den lave graden av oppmerksomhet den fikk. Men den sier også noe om hvordan mediene opptrådte rundt smittsomme sykdommer. I denne sammenhengen er den et lite, men likevel relevant bidrag til forskningen på verdens dødeligste, moderne pandemi.

Avisene er, som jeg har nevnt innledningsvis, blant de beste kildene vi har for å danne oss et bilde av det offentlige ordskiftet omkring sykdomshåndteringen. I 1918 er avisene alene den viktigste arenaen for samfunnsdebatt, ved siden av de politiske allmøtene ved valgene. Men avisene utkom daglig, allmøtene skjedde høyst ukentlig. Denne oppgaven bidrar til å danne et bilde av hvordan mediene var premissleverandør for oppsettet av dagsorden og formet samfunnet, fra dag til dag.

Jeg har kunnet konkludere, etter å ha prøvd å lete fram kildelitteratur, at forskningen på spanskesyken i omfang er begrenset og spredt over et stort antall fagdisipliner. Denne oppgaven vil i så måte være et viktig bidrag til forskningen, særlig nasjonalt fordi jeg bruker Norge som utgangspunkt, men også i Storbritannia er denne historiske forskningen på området begrenset.⁶⁷ Som nevnt tidligere er denne oppgaven i fremste rekke et mediehistorisk prosjekt, da den primært undersøker ulike fremstillinger av samme tema i ulike aviser og ulike

⁶⁶ Kjellstadli, 1997:213-223

⁶⁷ Phillips; Killingray, 2003: 154-155

pressesituasjoner. Utgangspunktet for denne undersøkelsen er likevel spanskesyken, og den vil forhåpentligvis kunne si noe, om ikke gi et fullstendig svar, på hvorfor spanskesyken fikk så lite oppmerksomhet, til tross for den høye dødeligheten.

Kapittel 2: Kildene om fenomenet i Norge

Innledning:

Dette kapitlet utgjør analysedelen av oppgaven. Her vil jeg forsøke å finne svar på hvordan spanskesyken ble gestaltet i de ulike avisene, gjennom hvordan redaksjonene har vurdert og prioritert nyhetsstoffet om spanskesyken. Videre vil jeg drøfte hvordan de forskjellige redaksjonene fremstiller spanskesyken i sin avis, og grunner til hvorfor spanskesyken ble fremstilt som den gjorde. Kapitlet er konsentrert om problemstillingens første underspørsmål: *Hva sier fremstillingene om ulike dagsavisers vurdering og praksis (agerende) overfor epidemisk sykdom i 1918?* Jeg vil forsøke å plassere avisene og fremstillingene i forhold til de ulike journalistiske idealene for partipressen og nyjournalistikken⁶⁸. Jeg vil gjøre grundig rede for fremstillingene i de norske avisene, ut fra tre ulike kategorier presentert i kapittel 1; Metodisk fremgangsmåte. Jeg vil også presentere mulige grunner til hvorfor avisene velger, vurderer og fremstiller som de gjør. Disse momentene vil jeg forsøke presentere fortløpende. Fremstillingsanalysen av de norske dagsavisene utgjør brorparten av det empiriske arbeidet. For å tydeliggjøre oppgavens komparative formål, er fremstillingene av spanskesyken i de danske, svenske, amerikanske og britiske dagsavisene blir behandlet i neste kapittel.

Fremstillingen av spanskesyken i norske dagsaviser

⁶⁸ Med begrepet «nyjournalistikken» mener jeg i denne oppgaven moderniseringen av amerikansk journalistikk mot et mer objektivt og uavhengig journalistisk og metodisk ideal, som skjer i tiden før Første verdenskrig. Dette må ikke forveksles med begrepet «New Journalism» som omhandler den neste debatten omkring objektivitet som begynner på 1960-tallet. SE KAPITTEL 2

Nyhetsnotisene – hvilke saker får fokus, og hvordan vinkles nyhetene?

Det kan virke som avisene valgte å fokusere på nyhetssaker ut fra lesernes interesser, og det som kunne trigge interesse hos leserne i relativt stor grad. Men jeg mener også at avisene hadde egne motiver for valg av saker, hvor avisen mer enn å utnytte en allerede eksisterende interesse for et felt, forsøkte å skape interesse om et tema selv, som igjen kan forstås på bakgrunn av avisenes rolle som meningsformidlere. Det er forskjell mellom de tre norske

”Biskop Støren.

Motto: Der er ingen øvrighet uten av Gud.”

Social-Demokraten, 9.juli, 1919: Karikatur av Hålogalands første biskop, Johan Nicolai Støren. Han ble innsatt som et kompromiss mellom liberale og konservative krefter innen kirken, men ble regnet for å være moderat konservativ. For en klassebevisst arbeiderpresse fortonet han seg nærmest som reaksjonær, og koblingen mellom kirke og militærmakt illustreres tydelig.

Figur 2.1

avisenes dekning av nyhetene om spanskesyken: Social-Demokraten velger i vesentlig større grad å trykke de nyhetssakene som angår utbredelsen og konsekvensene av epidemien for soldater og matroser i hær og marine. I forhold til det totale antall artikler om spanskesyken, trykker Social-Demokraten en prosentvis større andel nyhetsnotiser om situasjonene på «moerne» og ved «fæstningene», enn Verdens Gang og Aftenposten. Dette er forøvrig i tråd med de oppdagelser Åman (1990) har gjort i den svenske arbeiderpressen, særlig den radikalt sosialistiske. Hun mener at den svenske Social-Demokratens dekning av spanskesyken ikke skiller seg nevneverdig fra de liberale og konservative dagsavisene, med ett unntak, nemlig ved å gi sykdomsforholdene blant de vernepliktige mer spalteplass.⁶⁹ Åman skriver også at interessen for spanskesyken blant avisene lenger til venstre for svenske Social-Demokraten,

⁶⁹ Åman, 1990: 173

var knyttet til hvordan de kunne bruke epidemien i politisk agitasjon mot militarismen.⁷⁰ En eksplisitt, antimilitaristisk agitasjon i forbindelse med dekningen av spanskesyken er ikke like tydelig hos den norske Social-Demokraten, noe som heller ikke var tilfelle for dets svenske søsterorgan. Men det er rimelig å anta en viss politisk motivasjon blant Social-Demokratiske redaktører, når disse i større grad enn sine liberale og konservative kolleger, i nyhetsdekningen velger å rette fokus mot forholdet blant de vernepliktige, vinklet i forhold til det menneskelige aspektet. Social-Demokratens fokus på forholdene for de vernepliktige tjener som eksempel på at avisen også i sin nyhetsdekning gjorde politiske vurderinger. Og det er nok en lignende politisk motivasjon som ligger bak når Social-Demokraten hevdet at kirkene måtte ta sin del av skylden for smitten, hvis de ikke valgte å avlyse gudstjenestene og stenge kirkene, på lik linje med øvrige institusjoner.⁷¹ Som jeg kommer tilbake til senere, er den politiske agitasjonen langt tydeligere i det redaksjonelle og innsendte stoffet, med hovedvekt på det antimilitaristiske. Arbeiderpressens tydelig skepsis til forsvaret hadde tradisjoner siden «Militarismens avskaffelse» ble programfestet i 1891.⁷² Og selv om det blant Arbeiderpartiets stortingsrepresentanter fantes flere prester, den mest kjente Alfred Eriksen⁷³, var skepsisen til geistligheten sterk, og da særlig til de av kirkens menn som valgte å flagge et tydelig borgerlig standpunkt.

Dette betyr likevel ikke at arbeiderpressen var alene om å rapportere om forholdene i forsvaret. Utover høsten 1918 blir manøvrer og øvelser utsatt i de forskjellige regimenter og divisjoner, ettersom spanskesyken brer seg blant soldatene. Aftenposten begynner utover høsten å samle nyhetene om forholdene i Forsvaret under overskriften «Vaabenøvelserne». Ordvalget i overskrifter illustrerer tydelig at Social-Demokraten og Aftenposten har gjort ulike vurderinger av hva som ansees som det viktigste elementet i nyhetssaken, der Social-Demokraten har fokusert på det menneskelige aspektet ved epidemien. Den 24. juli melder Social-Demokraten om "[...] Mangelfuldt lægetilsyn" ved Kvarven Fort ved Bergen, hvor avdelingslegen ble underlagt kritikk for fire signalisters død.⁷⁴ Aftenpostens vinkling av spanskesyken i forsvaret kan derimot tolkes i retning av en slags redaksjonell bekymring for landets forsvarsevne, grunnet innstilte våpenøvelser og syke soldater. 3. juli rapporterer avisen at Hvalsmoen (Ringerrike) er lett angrepet, og antall smittede er 30 av totalt 200.

⁷⁰ Ibid.: 179

⁷¹ SocDem 31.10.18:6 (Dette gjelder riktignok de danske kirker, men er tydeligvis allmenngyldig for hele Skandinavia)

⁷² Ottosen, 2010: 315

⁷³ Store norske leksikon: www.snl.no/.nbl_biografi/Alfred_Eriksen/utdypning

⁷⁴ SocDem 24.07.18:2

Notisen står under den nøytralt formulerte overskriften ”Den spanske syge breder sig”⁷⁵, og nyhetsnotisen inneholder ingen emotive utsagn omkring forholdene for de vernepliktige, annet enn de rent faktiske tallene. Når avisen utover høsten begynner å bruke «Vaabenøvelserne.»⁷⁶ som overskrift for de fleste saker som angår Forsvaret i forbindelse med epidemien, kan nok det tolkes som at Aftenpostens redaksjon vurderte utsettelsen av selve øvelsene som det viktigste elementet i nyhetssaken, fremfor forholdene for smittede vernepliktige. Som nevnt innledningsvis er valg av ord og vinkling viktig i forhold til nyhetsnotisens egenskap som opinionsdannende. Når Aftenposten velger ”Vaabenøvelserne” som overskrift, er det driften av forsvaret og landets forsvarsevne som blir satt i forgrunn. Vinklingen av nyheter om epidemien hos Forsvaret er i Social-Demokraten derimot rettet mot de menneskelige aspektene, som forholdene for de vernepliktige, noe for eksempel overskriften «Den spanske syke kræver et offer paa Agdenes» illustrerer.⁷⁷

I midten av oktober bryter epidemien ut blant marinegastene ved sjøforsvarets forlegning i Horten. Felles for samtlige norske aviser er relativt dramatisk rapportering om store antall av sengeliggende vernepliktige, og at dødsraten steg relativt raskt i forhold til de øvrige militære anlegg i landet. Avisene bruker relativt mye spalteplass på situasjonen i Horten, og vinklingen angår i hovedsak boforholdene til og helsetilstanden blant de vernepliktige marinegastene, med Social-Demokratens som den fremste eksponenten for appellativ og emosjonell journalistikk. Nyhetsartikkelen «En gripende høitidelighet paa Østbanestationen tidlig idag morges.»⁷⁸ er det tydeligste eksempelet på den emotive formidlingen i Social-Demokratens dekning av saken. Avisen kunne berette at «[Folk] blottet hoderne mens kisterne bæres forbi og mangt et øie beduggedes», etterhvert som kister med døde marinegaster fra Horten ble båret i land, og ombord på toget til Bergen. Med tanke på spalteplassen og oppmerksomheten oppslaget fikk i Social-Demokraten, er det ikke utenkelig at også de andre avisene kan ha hatt saken oppe til vurdering. Likevel er det bare Social-Demokraten som vurderer denne saken som viktig nok til å komme på trykk, og den har et betydelig emosjonelt element i forgrunn. Det er rimelig å anta at slike oppslag var ment å vekke (ytterligere) sympati for de vernepliktige.

⁷⁵ Aftenposten A, 03.07.18:1

⁷⁶ For eksempel Aftenposten M 04.10.18

⁷⁷ SocDem 18.09.18:3

⁷⁸ SocDem 22.10.18:4

For en diskursiv analyse av meningsforskjell hos avisene er ordvalg i og formuleringen av overskrifter essensiell. Overskriften forsøker umiddelbart å antyde vinklingen av tema i nyhetssaken, som igjen handler om elementenes rangeringer i forhold til redaksjonenes vurdering av viktighet: er det [implikasjonene av kansellerte våpenøvelser] eller [de vernepliktiges helsetilstand] som er viktigste element i rapporteringen av spanskesyken ved de militære forlegningene? Verdens Gang velger 19. og 20. oktober henholdsvis formuleringene ”Man frygter at yderligere 5 Mand vil dø.” og ”- I alt nu 37 Mand (døde)”⁷⁹ om de vernepliktige marinegastene i Horten. Social-Demokraten anvender om de samme marinegastene benevnelsene ”orlogsgutter” og ”indkaldte”.⁸⁰ Å kategorisere vernepliktige soldater som ”menn” og som ”gutter” er interessant i forhold til hvilke egenskaper og forventninger som knyttes til kategoriene. Når de vernepliktige blir plassert innenfor kategoriene «gutt» og «indkalt» blir de også i mindre grad ansvarlige for den situasjonen de befinner seg i, og det er tydeligere at de er underlagt autoritet. Til forskjell impliserer kategorien «Mann» selvstendighet, integritet og ansvar, og det forventes i større grad at en «mann» er selvberget. Det er vanskelig å gjøre rede for hvor bevisst disse kategoriseringene ble gjort av redaksjonene. Ulike konvensjoner hos de forskjellige redaksjonene kan bety at hos Verdens Gang er det normgitt å henvise til vernepliktige som «menn», fordi de er soldater; en ytterst maskulin kategori (også) i 1918. I Social-Demokraten kan det virke som den kritiske agitasjonen mot militarismen gjør det mer naturlig for redaksjonsmedarbeiderne å understreke at verneplikten er tvungen, og unge gutter er der mot sin vilje. Jeg finner forskjellen mellom de ulike karakteristikkene betydelig.

Jeg fant også en del tilfeller hvor alle de tre avisene med rimelig sikkerhet har benyttet samme telegram som grunnlag for en nyhetsnotis. 19.-20. juli skriver samtlige aviser om spanskesyken i Sveits. Det er tydelig at disse notisene tar utgangspunkt i samme telegram. For eksempel gav Verdens Gang og Social-Demokraten notisene sine den samme tittelen (eller beholdt den originale tittelen forfattet av telegrambyrået): «Den spanske syke herjer voldsomt i Schweiz».⁸¹ Et annet eksempel på at dette stammer fra samme telegram er at samtlige aviser vinkler notisene i henhold til de samme elementene: «den schweiziske hærs sundhetstilstand», og at «[...]100 dødsfald er indtruffet.»⁸² Videre beskriver både Aftenposten og Verdens Gang hvor hardt rammet Sveits ser ut til å være, og epidemiens

⁷⁹ VG 19.10.18:4 ”Den spanske syke i Horten. – 7 nye Dødsfald. – Man frygter at yderligere 5 Mand vil dø.”

⁸⁰ SocDem 18.10.18:4, ibid. 17.10.18:2

⁸¹ SocDem 19.07.18: 2; VG 20.07.18: 6

⁸² Aftenposten M 19.07.18:4

fremferd fremstilles som en «landsulykke».⁸³ Når avisene skiver om tilstanden i den sveitsiske hær velger de seg dramatiske overskrifter, hvor de nyttiggjør seg av det Blakely kaller krigsmetaforer og «aggressiv bildebruk».⁸⁴ Epidemien «herjer voldsomt» eller den «truer med at blive en katastrofe». Aftenposten bruker mer spalteplass enn Verdens Gang og Social-Demokraten, noe som gir rom for en mer differensiert eller tydelig vinkling, eller i dette tilfellet rom for vinkling i det hele tatt. Aftenposten agiterte under hele epidemien for strengere lukningsbestemmelser, og avisen kan betimelig berette at: «I kantonen Waadt er alle skoler blevet lukket og alle offentlige møder forbudt».⁸⁵ Samtidig vil jeg være forsiktig med å overdrive elementet av agitasjon ved dette, ettersom setningen i seg selv ikke er normativ, men også fordi setningen er ment å beskrive hvor alvorlig situasjonen er. Jeg finner det likevel påfallende at det nettopp er Aftenposten som velger å gi lukningen og møteforbudet oppmerksomhet som eget element i saken.

Et annet eksempel på at samtlige aviser har tatt utgangspunkt i det samme telegrammet fant jeg uken før, 9.-10. juli, hvor samtlige tre aviser kan meddele at den svenske «fotballsveckan» er blitt innstilt grunnet spanskesyken. Også her er titler og formuleringer ulike, men de samme hovedelementene går igjen i teksten, og rangeringen av dem er forholdsvis lik.⁸⁶ Jeg finner at når avisene har valgt å trykke de samme telegrammene så omhandler det begivenheter som er vanskeligere å bruke som belegg i agitasjon eller for å underbygge avisenes egne påstander og meninger om tingenes tilstand. I eksemplene jeg har brukt her er det enten fordi avstanden til begivenheten er for stor, som i notisen om tilstanden i Sveits. Eller fordi begivenhetene i seg selv ikke er av en politisk karakter, som for eksempel idrett, som var en felles arena for alle politiske strømninger. Et tredje fellestrekk jeg fant ved de sakene samtlige aviser valgte å dekke, var at de bar et visst sensasjonspreg. Når de svenske fotballkampene blir avlyst, illustrerer det hvor omfattende epidemien viser seg å være i Sverige akkurat da. Dette viser også at avisene vektlegger og vurderer nyhetsverdien i telegrammene, og således velger ut enkelt nyheter på bakgrunn av hva som vil interessere leseren.

I eksemplene over har jeg forsøkt å illustrere hvordan de norske avisene også formidlet mening, om enn ikke politisk agitasjon, gjennom nyhetsnotisene. Sammenligner vi ordvalg og formulering hos Social-Demokratens og Aftenpostens overskrifter i ovenfor nevnte

⁸³ VG 20.07.18: 6

⁸⁴ Blakely, 2007: 12, 154

⁸⁵ Aftenposten M 19.07.18: 4

⁸⁶ Aftenposten A 09.07.18:2; SocDem 09.07.18:4; VG 10.07.18:4

eksempler, er det rimelig å anta intensjonelt forskjellig vinkling av nyhetssaker hos de to redaksjonene. I Aftenposten blir spanskesyken implisitt fremsatt som en fare for landets forsvarsevne. I Social-Demokraten får de menneskelige og emosjonelle aspektene forrang, og spanskesyken fremstilles som en menneskelig tragedie. I begge tilfeller utgjør ikke spanskesyken nyhetsverdien alene, men kobles i parforhold med saker som kan tolkes som politiske anliggender. Men eksemplene er snarere unntaket enn regelen for avisenes nyhetsdekning av spanskesyken gjennom telegramstoffet. Den typiske nyhetsnotisen i samtlige aviser innbefatter som regel en konsis og kortfattet situasjonsrapport fra en by enten i Norge, eller fra hovedstedene i Europa, unntaksvis hele land og områder. Og den typiske nyhetsnotisen er i sin vinkling politisk nøytral. Unntaket er som i eksemplene om rapporteringen fra Forsvaret, og i nyhetsnotisene som omhandler alkoholforbudet i forbindelse med epidemien, som begge er betente politiske anliggender for avisene. Men de politiske fargene flagges langt tydeligere i det rent redaksjonelle innholdet, som jeg vil presentere i det følgende.

Hvordan fremstiller redaksjonene spanskesyken?

Aftenposten

I andre bind av Norsk presses historie skriver Ottosen, vedrørende utbruddet av krigen på kontinentet: «Høyre-avisen Aftenposten vekslet mellom å forsøke å berolige befolkningen og å angripe Venstre-regjeringen.»⁸⁷ På lederplass ble faren for hungersnød desimert: «Vi lever ikke i Terje Vigens dage», mens det i nyhetsstoffet ble uttrykket bekymring for importen av korn, kull og koks, som nok ble ansett som regjeringens oppgave å besørge. Det mer regjeringstro og provinsielle [venstre-]organellet Lillesands-Posten vinklet derimot sakene som forsikringer om at forsyningssituasjonen var under kontroll, men forsøker samtidig å forberede publikum på at hardere tider var i møte.⁸⁸ Denne journalistiske polemikken ser vi også tegn til i henholdsvis Aftenpostens og Verdens Gangs dekning av spanskesyken, og fremstillingsstrukturene av krigsutbruddet er i stor grad overførbare til hvordan de to avisene valgte å fremstille utbruddet av spanskesyken.

⁸⁷ Ottosen, 2010: 329

⁸⁸ Ibid.

Aftenposten gjorde forsøk på å berolige gjennom mye av nyhetsstoffet og i samtalene med legene, særlig lokalt, men var ofte samtidig sterkt kritiske til helsemyndighetene i det redaksjonelt, og særlig på lederplass. Det beroligende elementet i Aftenpostens fremstillinger kan knyttes til de tette båndene avisen har med byens legestand og helseautoriteter. Avisen fører jevnlig såkalte ”samtaler”⁸⁹ med helsemyndighetene, særlig Stadsfysikus Bentzen i Kristiania. Disse får øyensynlig uhindret presentere sine fremstillinger og meninger om epidemiforholdene og utsiktene videre, og virker som de er innstilt på å berolige i størst mulig grad, eller i det minste avdramatisere situasjonen. At avisene i samtiden så det som sitt mandat å virke beroligende er også kjent.⁹⁰ Allerede 10. Juli henstiller stadsfysikus publikum om å ta det med ro, og ikke ”overbebyrde lægerne, idet der for tiden er et begrenset antal læger i byen. [...] Om sygdommens forløb udtalte stadsfysikus, at den fremdeles var i udbredelse, men havde en meget let karakter.”⁹¹ Her vil det være interessant å forsøke å avgjøre hva som egentlig menes med ”let karakter”. Allerede under den første bølgen av spanskesyke var dødstallene såpass høye at det vakte oppmerksomhet. Likevel rammer den første bølgen befolkningen betydelig lettere enn den andre bølgen omkring oktober. Sammenligner vi de to bølgene har for så vidt stadsfysikus rett, men han kunne bare sammenligne med influensaen på 1890-tallet. Og under den første bølgen ante ikke stadsfysikus Bentzen noe om de alvorlige tilstandene som ventet i oktober/november. På hvilket grunnlag han karakteriserer epidemien under den første bølgen som ”av let karakter” er uklart, men jeg finner det rimelig å anta at det ligger en intensjon om å berolige befolkningen her, uten at jeg vil utelukke at stadsfysikus faktisk oppfattet epidemien som ”av let karakter”.

Det skjer også en diskursiv endring over tid, gjennom de tre bølgene. Under den første bølgen, i juli, blir epidemien karakterisert som «av lett karakter». Ved den andre, og langt mer alvorlige bølgen på høsten, vektlegger avisene så tidlig den kan at ”epidemien er i sterk retur” eller ”ser ut til å være kulminert”. Under den tredje bølgen karakteriserer leger og aviser blant annet at influensaen er ”mindre ondartet” enn på høsten.⁹² I forhold til spørsmålet om Aftenposten bevisst prøvde å virke beroligende, er det diskursen under epidemiens andre bølge som er mest interessant. Allerede den 31. oktober melder Aftenposten om: ”Tegn paa at

⁸⁹ ”Samtaler med [NN]” er ikke for intervjuer å regne, i den forstand at avisene gjennomgående refererer alle uttalelsene ordrett. Snarere gjengir avisene et resymé av hele intervjuet, med enkelte spørsmål og svar i sitats form. Disse ”samtalene” inngår ofte som en del av en lengre artikkel, eksempelvis om tilstanden i byen.

⁹⁰ Ottosen, 2010: 254, 329

⁹¹ Aftenposten A 10.07.18:3

⁹² Aftenposten A 06.03.19: 2 ”Influenzaepidemien opblussen.”

pesten har kulminert.”⁹³ Nesten to uker senere finner fortsatt avisen det meningsfylt å understreke at: ”Den spanske. Paa retur i Kristiania.”⁹⁴, selv om epidemien ikke anses som overstått før i desember måned.⁹⁵ Da har avisen, med legestanden i ryggen, påstått at epidemien har vært i retur i over en måned, som også var tiden hvor spanskesyken herjer som verst.

Hvorfor blir epidemiens påståtte kulminasjon og tilbakegang et mantra i Aftenposten over en periode på 41 dager? Det virker som Aftenposten vil unngå panikk, og gjør mer eller mindre intensjonelle forsøk på å berolige sitt publikum. Uten tilgang til datidens lesere er det vanskelig å si noe om hvordan publikum egentlig reagerte på fremstillingen av epidemien og hvilke utslag pressens dekningen faktisk fikk i folks hverdag. Debattinnleggene åpner ofte med en beskrivelse av frykt og forferdelse hos publikum, mens andre tekster nærmest hevder det motsatte, og stiller seg forbausende til folks likegyldighet.⁹⁶ De mest beroligende fremstillingene går vanskelig overens med argumentene for et strengere lukkingsregime som Aftenposten fører, særlig på lederplass. Samtidig som Aftenposten ville bidra til å dempe frykten og unngå panikk, ville den i tillegg fremstille spanskesyken på en måte som fordret større handlingsvilje fra helsemyndighetenes side og som i den offentlige debatten argumenterte for innføringen av et strengere, profylaktisk lukkingsregime.⁹⁷ Her reises nye spørsmål vedrørende avisens integritet og selvstendighet overfor fagmiljøet. Siterte avisen legene ukritisk, og fungerte på denne måten som et passivt talerør for intensjonell beroligelsesstrategi fra helsemyndighetenes side? Eller fant avisen selv at det gav mening å virke beroligende på befolkningen? Det er vanskelig å svare på hva som fordret en slik beroligelsesdoktrine, ikke bare hos Aftenposten, men hos samtlige dagsaviser. Verdens Gang siterer blant annet stadsfysikus Bentzen i følgende utsagn: ”[...] foruroligende er det ikke, skjønt sykdommen denne gang oftere virker mer ondartet med lungebetændelse.”⁹⁸ Margareta Åman hevder i sin avhandling at de svenske dagsavisene nødig ville skremme sine lesere, grunnet antakelsen om at uro og panikk virket svekkende på motstandskraften mot smitten hos publikum. Antakelsen ble enten tilskrevet en anerkjent, medisinsk personlighet,

⁹³ Aftenposten A 31.10.18: 4

⁹⁴ Aftenposten A 12.11.18: 5

⁹⁵ Aftenposten M 11.12.18: 6 ”Den frivillige sygepleie under epidemien.”: ”[Selv om] Endel frivillige vil fortsætte sin vakre gjerning blant de syge, [...] saa anses epidemien som overstaadt.”

⁹⁶ Aftenposten M 15.10.18 «I sygdomstiden» (Sidetall ukjent; oppført over/før en daglig, fast spalte: «I dagens løb»).

⁹⁷ Aftenposten A 31.10.18: 4 ”De mange dobbelt-dødsfald. Kan de forebygges?”

⁹⁸ VG 14.10.18: 6 ”’Den spanske’ paa Rikstelefonen – Flere Linjer stængt.”

eller den ble simpelthen tilskrevet «erfaringen».⁹⁹ Med tanke på at alle de tre norske avisene skrev beroligende om influensaen, er det rimelig å anta at den samme antakelsen om panikkens påvirkning av immunforsvaret hadde like gode vilkår i Norge som Sverige. Verken aviser eller legestand kunne med sikkerhet forutsi hvordan epidemien ville utarte seg de neste månedene fremover i tid, men jeg finner det rimelig å anta at det var i både myndigheters og pressens interesse å forhindre panikk. For helsemyndighetene virker det åpenbart at en eskalering av panikk og irrasjonalitet ikke tjente verken befolkning eller et hardt presset helsevesen. For avisene kan det ha vært viktig å holde det offentlige ordskiftet i gang såvel politisk som økonomisk. Rent økonomisk sett var det ikke gunstig at leserne var syke, eller ble hjemme av frykt for smitte, med tanke på annonseinntektene og løssalget av aviser.¹⁰⁰ Men avisene hadde, som partipresse, også politiske grunner til å holde ordskiftet i gang: stortingsvalget høsten 1918, og særlig Aftenposten annonserte viktigheten av å stemme tross epidemien: ”Ingen, som er syge, maa derfor opgive sin borgerret og sin pligt mandag. Sørg for forfald. Høires kontorer ordner alt for Dem. [...]”¹⁰¹ Sluknet den politiske debatten kunne det fått politiske følger for valgoppslutning.

Aftenposten etterlyste en langt mer aktiv profylakse hos helsemyndighetene i Kristiania,¹⁰² og mente de norske medisinske autoritetene var altfor liberale i sitt syn på tvangslukkingen av restauranter, kinematografer, teatre og andre offentlige forlystelsessteder. Særlig det strikte, altomfattende lukningsregimet i København står i Aftenposten fram som en foregangsmodell for bekjempelsen av epidemien. Aftenpostens korrespondenter kunne melde fra om at myndighetene i København stengte alle forlystelsessteder og begrenset offentlig møtevirksomhet til det minimale, og skildret den danske handlingsviljen med særlig positive fortegn, blant annet med hentydning til alle de provisoriske sykehus som ble opprettet i København.¹⁰³ Aftenpostens utenriksstoff er i stor grad vinklet mot hva som gjøres i landene avisen anser som forbilledlige i håndteringen av sykdommen, og det er hovedsakelig København som er idealet. 28. oktober kan Aftenposten melde at alle offentlige møteplasser i København er stengt, med visse unntak for kirkene, hvorpå professor og overlege Dr. Fischer gir en kritisk analyse av byens manglende beredskap i forkant av epidemien, samtidig som

⁹⁹ Åman, 1990: 193

¹⁰⁰ Bastiansen; Dahl, 2003: 226; jamfør utbredelsen av Narvesens Kioskkompani, og det stadig økende løssalget av aviser, ukeblader, m.m.

¹⁰¹ Aftenposten A 19.10.18:1 ”Den spanske syge.”

¹⁰² Aftenposten A 31.10.18: 4 ”De mange dobbelt-dødsfald. Kan de forebygges?”

¹⁰³ Aftenposten A 25.10.18:5 «Den spanske syge i Danmark.»: «[...] at der under epidemien var skaffet 1400 nye hospitalpladse, [...]»

han utreder om arbeidet med mobiliseringsplanene.¹⁰⁴ Det virker som Aftenpostens medarbeidere maler situasjonsbeskrivelsene med bredere pensel der det begunstiger kravene om strengere lukningsregimer hjemme i Norge. Og det til tross for at det ikke virker beroligende for leserne. Denne situasjonsrapporten virker også som en slags stedfortredende meningsytring, hvor dr. Fischers meninger som fagperson om situasjonen og den korrekte respons til den for København, sammenfaller med Aftenpostens meninger om Kristiania. Artikkelen underbygger Aftenpostens krav om at de norske helsemyndighetene må skjerpe smittevernet og innføre mer tvangslukking.

Verdens Gang

Verdens Gangs redaksjonelle fremstillingen av spanskesyken skiller seg fra Aftenposten på flere punkter, men har også likhetstrekk. Den tydeligste forskjellen finner vi i forholdet til smittevern og helsemyndigheter. Venstreorganet Lillesands-Posten presenterte ved utbruddet av verdenskrigen på kontinentet forsikringer om myndighetenes kontroll over situasjonen, og forberedte sine lesere på hardere tider i møte,¹⁰⁵ og omtrent på samme måte skriver Verdens Gang om spanskesyken 3. juli:

”Kristiania maa være forberedt paa Tusindvis av Angrepne. [Spanskesyken] vil kunne merkes som et Chock for sykehusene, uttaler Stadsfysikus; men der kan intet gjøres for at stanse Sygdommen, som springer som Ild i tørt Græs.”¹⁰⁶

Utsagnet er illustrerende for den holdningen avisen fronter gjennom hele epidemien. Lukkingen har ikke beviselig ført til mindre smitte der den er innført, og, forutsatt at den fungerer, vil den ikke bare kunne utsette kulminasjonspunktet for epidemien til de farlige og kalde vintermånedene. Å stenge samfunnet strider også mot viktige liberale samfunnsprinsipper. Den 6. juli advarer avisen om at byen er: ”Bare ved Begyndelsen av Epidemien” og at ”Mandefaldet [...] øker hvert Minut”, men tilføyer avslutningsvis: ”Erfaringer utenfra har godtgjort at sykdommen ikke er særlig farlig.”¹⁰⁷ Virket dette likevel for foruroligende på leserne, så begynte avisen allerede et ironiserende harselas fra og med medio juli. I en munter historie med overskriften ”Offeret”, under den daglige vignetten ”I

¹⁰⁴ Aftenposten A 28.10.18:6

¹⁰⁵ Ottosen, 2010: 329

¹⁰⁶ VG 03.07.18:4 ”Den ’spanske Syke’ har bredt sig til Norge; optrær i Kristiania og paa Hvalsmoen.”

¹⁰⁷ VG 06.07.18:6 ”’Den spanske sykes’ Herjinger fortsætter uformindsket.”

Forbifarten”¹⁰⁸ forteller ”Justin” om en Herr Hansen som tilsynelatende tar fri fra jobb under påskudd av den spanske syke, men som, to dager etter å ha returnert til kontoret, virkelig blir smittet og må sendes hjem, igjen.¹⁰⁹ Historien virker både avdramatiserende, samtidig som det rettes en advarende pekefinger mot å utebli fra arbeidet under påskudd av sykdom. To dager senere understreker avisen at det er grunn til å utvise forsiktighet, og at ”[spanskesyken] lar sig ikke kurere med en vittighet.”¹¹⁰ Vinklingen av sakene i Verdens Gang er ofte rettet mot individnivå og hva den enkelte kan gjøre for å forhindre smitte. Det er først og fremst enkeltindividet selv som er ansvarlig for egen helse, i følge avisen. Dette kommer eksplisitt til uttrykk i slutten av oktober, gjennom en samtale med medicinaldirektøren, hvor avisen siterer: ”Folk er jo ofte selv skyld i at de dør. [...] De staar nemlig ofte op for tidlig, ja ofte før feberen har git sig.”¹¹¹ Der Aftenposten mener spanskesykens bekjempelse i første instans er et statlig ansvar, mener Verdens Gang at smittevernet begynner hos den enkelte. Helsemyndighetene skal gjøre strukturelle tiltak, men det er opp til den enkelte å følge opp disse, og smittevernet begynner ved den personlige hygiene. Uenigheten mellom de to avisene består i ønsket om en *københavnsk* eller *kristiansk* tilnærming til profylakse. Den københavnske representerer handlingsvilje, karantener, lukking og direkte smittevern, mens den kristianske er mer individfokusert, tillitsbasert, åpen og indirekte. Med direkte smittevern mener jeg at helsemyndigheter prøver å isolere smitten, omtrent som ved karantene, samt at tvang brukes som virkemiddel. Det indirekte smittevernet fordrer strukturelle tiltak for å begrense smitten, hovedsakelig ved oppfordringer om individuell renslighet og med mindre utlufting av lokaler.¹¹² «Immunitetsbyggingen» som stadsfysikus Bentzen, med professor Holst, gav uttrykk for ultimo oktober, tillegger jeg også det indirekte smittevernet: «- Professor Holst og Stadsfysikus Bentzen: Syken maa gaa sin Gang.» Argumentet var at alle ville bli smittet, og at det var bedre med høy utbredelse av smitte i sommerhalvåret enn vinterstid. Kaldere vær var unisont med at lungebetennelse som ettersykdom var lettere å oppnå.¹¹³

¹⁰⁸ ”I Forbifarten” var en daglig spalte i Verdens Gang, som inneholdt stoff som kunne merkes ”aktuelt” og/eller ”hverdagslig”. Den inneholdt små historier, bokanmeldelser, hverdagslige nyheter, statsmenns gjøren og laden, kommentarer til krig og fred, små hverdagsskildringer, såkalt ”godt nytt”, og lignende.

¹⁰⁹ VG 14.07.18:5

¹¹⁰ VG 16.07.18:6 ”Vær forsiktig med den ’spanske’.”

¹¹¹ VG 31.10.18:4 ”Staten tar sig av Arbeidet mot den spanske syke.”

¹¹² Eksempel: VG 19.10.18:4 «En advarsel fra Medicinaldirektoratet»: smitter uhyre lett, unngå forsamlinger, personlig hygiene og utlufting som [viktigste] foranstaltning.

¹¹³ VG 24.10.18:6 «Den spanske syke og skolerne. - Folkeskolerne fremdeles stengt. - Professor Holst og Stadsfysikus Bentzen: Syken maa gaa sin Gang.»

Når befolkningen, eller i det minste deler av den, uttrykker engstelse for epidemiens omfang, skriver avisen: ”De mange dødsfald har sat en skræk i folk, som bare er av det gode.”¹¹⁴ Uttalelsen stammer sannsynligvis fra stadsfysikus Bentzen eller en annen medisinsk fagperson. Men Verdens Gang er alene om å formidle ytringen, og den er betegnende for redaksjonens holdning til epidemien, som virker sammenfallende med holdningene hos helsemyndigheter og medisinske autoriteter. Innledningsvis konstateres det at epidemien brer seg sterkt, og avslutningsvis skriver avisen om de farlige ettersykdommene, særlig lungebetennelsen. Frykten anses som en høyst naturlig reaksjon, som gjør at folk blir, eller burde bli mer påpasselige. Verdens Gang anerkjenner epidemiens omfang og dødelighet, og det virker som at avisen er opptatt av at den informasjonen som publiseres er mest mulig korrekt og fri for overdrivelser. Jeg vurderer det som at Verdens Gang forsøkte å opplyse publikum slik at den enkelte sto best mulig rustet til bekjempelsen av epidemien, noe avisen ikke var alene om. Mer eller mindre vitenskapelige artikler om epidemi og influensa, samt medisinske råd mot sykdom, finner vi hos samtlige aviser, og henger nok i stor grad sammen med avisenes selvpålagte rolle om folkeopplysning. I tillegg føyer det seg, som nevnt tidligere, bra til Verdens Gangs syn på individet som den første skanse mot smitten.

Et samfunnsøkonomisk fokus virker også fremtredende i Verdens Gang, og avisen vier særlig kretssykekassene oppmerksomhet. Allerede i juli melder avisen om en femdobling av sykemeldte, og den økonomiske påkjenningen for kretssykekassen. Samtidig forsikres det om en økning i sykepenger og i premien fra oktober.¹¹⁵ I en oppsummerende nyhetsartikkel ved overgangen til oktober, melder avisen at: ”Kredssykekassens utgifter mer end fordobles. – Spanskesyken i sommer kostet 200.000 kroner.”¹¹⁶ og 19. november melder avisen at kretssykekassene vil tape en halv million kroner på epidemien.¹¹⁷ Til og med livsforsikringsselskapene ble rammet, og Verdens Gang rapporterte at sannsynligheten for overskudd inneværende år var lav, grunnet spanskesyken. Artiklene er tydelig vinklet mot kostnadene epidemien påførte samfunnet, og ikke mot spanskesyken som sykdom. Således vinkles fremstillingen av epidemien som besværlig, upraktisk og uheldig for samfunnet, mer enn som farlig for individet. Fokuset på kostnadene spanskesyken påførte kretssykekassene bidro også til å synliggjøre helsemyndighetenes arbeid, og argumenterte mot anklagene i Aftenposten om et altfor passivt smittevern. Hvor intensjonell denne fremstillingen av

¹¹⁴ VG 19.07.18:3 ”Den spanske syke to ganger? [...]”

¹¹⁵ VG 17.07.18:3 «Den spanske syke en vældig Paakjending for Kredssykekassen.»

¹¹⁶ VG 01.10.18:5

¹¹⁷ VG 19.11.18:5 ”Kristiania Kredssykekasserne vil tape ½ million [...]”

spanskesyken har vært, kan jeg bare spekulere i. Men et fokus på de samfunnsøkonomiske sidene ved spanskesyken kunne bidra til å underbygge argumenter mot et strikt og altomfattende lukningsregime, som det nærmest ble propagandert for hos konkurrenten Aftenposten. Verdens Gang mente at et strengere smittevern (lukningsregime) som stengte for all fri, offentlig ferdsel ville lamme samfunnet, og minske merverdiskapningen, uten at det gav noen helsemessig gevinst. Ut fra Verdens Gangs økonomisk liberale standpunkt, er det ikke usannsynlig at avisen misbilliget et strengere lukningsregime grunnet inntektssvikten det kunne påføre næringslivet. Og med et strengere lukningsregime, kunne fri ferdsel i gatene lettere forbys.¹¹⁸ Det gikk i mot avisens politisk liberale grunnsyn. Dessuten mente avisen, som autoritetene, at spanskesyken likevel var så smittsom at mer lukning ikke kunne avhjelpe på utbredelsen av epidemien likevel.¹¹⁹

I likhet med Aftenposten bidro Verdens Gang i stor grad med beroligelse gjennom i sin rapportering. Men til forskjell fra Aftenposten fremstår ikke dette like motstridende i forhold til det øvrige nyhetsstoffet, og i debattinnleggene. Snarere vinkles de redaksjonelle artiklene på en måte som gir inntrykk av at helsemyndighetene har oversikt og kontroll, eller de beroligende elementene tilknyttes og sammenfaller med stoff som omhandler helsemyndighetenes kamp. Når avisen retorisk spør: ”Er en Bekjæmpelse av den spanske Syke haabløs?”, viser det hvordan avisen, samtidig som den forsøker å virke beroligende, også tar helsemyndighetene i forsvar. Artikkelen fastslår innledningsvis at publikum er ”forfærdet over lægernes magtesløshet” og at de ”bebreider myndighetene, at de intet effektivt foretar sig for at begrænse sygdommen”. Men etter en lengre medisinsk innføring i influensaepidemiens natur og historie, hvor også værets innvirkning blir behandlet, konstaterer journalisten at: ”Sammenfatter vi alt dette vil man forstaa hvor vanskelig for ikke at si umulig en bekjæmpelse av sygdommen er.”¹²⁰ I neste avsnitt siteres stadsfysikus med følgende utsagn: «Vi kan i det hele tat gaa ut fra, at praktisk talt alle som ikke allerede har hat sygdommen enten nu eller under den forrige epidemi [første bølge, i juli], vil faa den.»¹²¹ Videre i artikkelen følger så en relativt grundig innføring i hvordan Kristiania står rustet til å ta i mot epidemien. Og Aftenpostens anklager om mangel på sykehusplass blir i møtekommet med at «[...] byen kan ikke bygge sykehuse som er store nok til å motta alle patienter som

¹¹⁸ VG 06.11.18:5 ”Den ’spanske’ og lukningen”

¹¹⁹ VG 04.11.18:9 ”Er en Bekjæmpelse av den spanske Syke haabløs?”

¹²⁰ VG 04.11.18:9-10

¹²¹ Ibid.

angripes av den spanske. Vi har jo hat mellom en og to tusen angrepne pr. Uke.»¹²² Oppmerksomheten rettes deretter mot Ullevål sykehus, som blant de største og mest moderne sykehus i Skandinavia. Når man i det neste beskriver situasjonen ved avdelingen for de spanskesyke, er man påpasselig med å sette «spanskesyke» i anførselstegn, og journalisten gjør et poeng ut av at det kun er de «[...] de haardest angrepne og lungebetændelsespatienterne som indlægges; [...]». Spanskesyken blir fremstilt som en sykdom som rammer mange, men hvor det for et fåtall er farlig. Avslutningsvis opplyses det om at ny tomt for nytt sykehus allerede er kjøpt inn ved Hovin og Valle, i østre Aker.¹²³ Jeg tolker artikkelen som å ha to hovedformål. Først, og innledningsvis, vil den opplyse om epidemisk influensa, forklare sykdommens enorme smittsomhet, og hvorfor arbeidet kan virke nytteløst. Dernest vil den forsikre om at helsemyndighetene gjør det som nødvendig og mulig er i kampen mot epidemien, og besvarer så kritikken mot sykehusene fremsatt i Aftenposten.

Social-Demokraten

Redaksjonelt sett ser det ut som spanskesyken får noe mindre spalteplass i Social-Demokraten, enn den gjør i de borgerlige avisene. Trolig er avisens lave sideantall en medvirkende årsak, uten at jeg har undersøkt dette grundigere. Men spanskesykens bekjempelse, som politisk diskusjonstema, ville uansett få sterk konkurranse fra de tradisjonelle politiske agitasjonsområdene, med formål om å skolere arbeideren i sosialistisk tankegods. Social-Demokratens redaksjonelle behandling av spanskesyken skiller seg ikke voldsomt ut fra det jeg fant i de borgerlige motstykkene. Men den eksplisitte lojaliteten til helsemyndighetene jeg fant i Verdens Gang er ikke like fremtreden i Social-Demokraten. I oktober retter avisen et kritisk søkelys på situasjonen på Akershus, hvor syke og friske ligger på samme rom.¹²⁴ Dagen etter er avisen alene om referatet fra sykehusutvalget, som ba (helse)myndighetene treffe de nødvendige foranstaltninger og skaffe til veie flere sykehusplasser.¹²⁵ 29. oktober melder avisen i en overskrift: «Dødsfaldenes antal øket.»¹²⁶ Og av en nyhetsnotis to sider lengre bak fremgår det tydelig at helserådets gjenåpning av kinematografene på Hamar vekket forbitrelse hos publikum.¹²⁷ Eksemplene nevnt her kan nok vanskelig karakteriseres som en generelt mer kritisk holdning til helsemyndighetene hos

¹²² VG 04.11.18:10

¹²³ Ibid.

¹²⁴ SocDem 24.10.18:6 «Mange spanske-syke paa Akershus.»

¹²⁵ SocDem 25.10.18:4 «Formandskapet igaar; Den spanske syke og Ullevaal sykehus.»

¹²⁶ SocDem 29.10.18:4 «Den spanske i uken som gik. Dødsfaldenes antal øket.»

¹²⁷ SocDem 29.10.18:6 «Spanskesyken i Hamar.»

Social-Demokraten, slik vi ser hos Aftenposten. Men jeg vil likevel hevde at Social-Demokraten var mer tilbøyelig til å ta opp saker som kunne tolkes kritiske til (helse)autoritetene. Arbeiderpartiets posisjon i forhold til regjeringen Knudsen kan vanskelig underbygge en slik påstand. Men det politiske samarbeidet mellom Arbeiderpartiet og Venstre var ikke formelt, og partiet sto fritt til å velge som det ville, men ble ofte tvunget til kompromisser, for å demme opp mot Høire. På samme måte virker Social-Demokraten å opptre, der den kan og vil utnytte sin frie posisjon til å kritisere regjering og myndigheter, men hvor den også forsøker å forklare og megle mellom publikum og styresmakter, der den finner dette formålstjenlig politisk sett. 7. november skriver Social-Demokraten i artikkelen «Formandskapet og Spanskesyken» om debatten om lukkingen av skoler, kinematografer og andre offentlige forsamlingssteder. Når Stadsfysikus Bentzen insisterer på å holde åpen, stilles det spørsmål om dette er av økonomiske eller profylaktiske hensyn. Når Social-Demokraten så konkluderer med at det likevel ikke finnes noen grunn til å bestride sunnhetskommisjonens avgjørelse, begrunnes det med at lukkingen i andre byer ikke har ført til «nogen paaviselig bedring.».¹²⁸

Social-Demokraten var også opptatt av kretssykekassene, og det er ikke utenkelig at mange av avisens lesere, som vanlige lønnsarbeidende var mer avhengige av hjelp under sykdom enn mer velstående, til tross for at langt fra alle lønnsarbeidere hadde råd til offentlig sykeforsikring. Men der Verdens Gang har en tydelig samfunnsøkonomisk vinkling, og retter oppmerksomheten rundt kostnadene epidemien påfører stat og samfunn, er Social-Demokratens perspektiv av en mer sosialøkonomisk karakter. Det synes viktigere for avisen at de syke faktisk mottar støtte, ikke at mer sykdom fører til økte samfunnsøkonomiske kostnader. Social-Demokraten melder, som eneste avis, om lange køer hos kretssykekassene etter medisiner og utstyr, og retter kritikk mot kretssykekassene for vanskene med å tildele legerekvisisjoner.¹²⁹ I begynnelsen av november melder avisen at sunnhetskommisjonen, etter forslag av Arbeiderpartiets eget medlem i kommisjonen (J. Chr. Hansen, 7. november¹³⁰) søker om og får innvilget 50.000 kroner i tilskudd for å hjelpe særlig hardt rammede familier.¹³¹ Også Aftenposten melder om denne tilleggsbevilgningen gjennom en kortfattet nyhetsnotis uten at denne er gitt noen vinkling. Det fremgår heller ikke at det var Hansens

¹²⁸ SocDem 07.11.18:4 «Formandskapet og spanskesyken»

¹²⁹ SocDem 29.10.18:4

¹³⁰ SocDem 07.11.18:4 «Hjælp til nødlidende under farsotten.»

¹³¹ SocDem 18.11.18:5 «Kommunal hjelp under spanskesyken.»; 21.11.18:6 «Hjælp til nødlidende efter den spanske syke.»

initiativ, eller at støtten var ment å tilfalle de særlig nødlidende, elementer som Social-Demokraten valgte å stille i forgrunnen. Verdens Gangs vinkling er mer ensidig konsentrert om samfunnsøkonomi, og avisen proklamerer at: «Kristiania Kredssykekassee vil tape ½ Million Kroner paa den 'Spanske'». ¹³² 16. desember trykker Social-Demokraten artikkelen «Sykeforsikringen og spanskesyken» ¹³³ om Arbeiderpartiets stortingsrepresentant Johannes Olav Bergersens forslag i trontaledebatten om økte midler til kretssykekassene i form av statstilskudd. I følge artikkelen møtes forslaget med positive tilbakemeldinger fra blant annet statsråd Abrahamsen i Sosialdepartementet, og politisk omfavnelser fra flere hold. Aftenpostens dekning av samme sak utkommer i to nyhetsnotiser 12. og 19. desember, altså før og etter Social-Demokratens artikkel, og vinklingen står i tydelig kontrast til arbeiderpressen. Den første notisen understreker riktignok legenes «rimelige» krav om politisk enighet. ¹³⁴ Den andre notisen uken etter, konstaterer kun at kretssykekassene er innvilget økte tilskudd, ¹³⁵ uten videre presisering av hvorfra initiativet kommer, som er forståelig da dette sannsynligvis har blitt samstemmig vedtatt av Venstre og Arbeiderpartiet. Utover januar 1919 får riktignok vinklingen av rapporteringen omkring kretssykekassene i Social-Demokraten et mer samfunnsøkonomisk preg, ¹³⁶ men uten det ensidige fokuset vi ser i Verdens Gang. Og i februar kan avisen forsikre sine lesere at: «Staten vil træde støttende til med ekstra tilskud. Det dreier sig om millioner.» ¹³⁷

Som de øvrige dagsavisene videreformidler også arbeiderpressen de beroligende uttalelsene fra helsemyndighetene; allerede 3. juli siterer avisen sundhetskommisjonens talsmann: «noen grund til ængstelse er der ikke». ¹³⁸ Og avisen bidrar også selv til å berolige publikum. Under den andre bølgen trykker avisen en artikkel fra «et utenbys blad» som «henstiller publikum [...] at ta situationen med ro og besindighet.» ¹³⁹ Her forsøker avisen, i likhet med helsemyndighetene, å presentere rasjonelle resonnementer mot rykteflommen omkring spanskesyken, og det oppfordres til særlig oppmerksomhet rundt renslighet og hygiene. Avslutningsvis minnes leserne om at «skrækken dræper flere end pesten». ¹⁴⁰ 31. oktober

¹³² VG 19.11.18:5 «Kristiania Kredssykekassee vil tape ½ Million Kroner paa den 'Spanske'»

¹³³ SocDem 16.12.18:7

¹³⁴ Aftenposten M 12.12.19:8 «Kredssygekassene og lægerne»

¹³⁵ Aftenposten M 19.12.18:2 «Spanskesygen og kredssygekassene»

¹³⁶ SocDem 13.01.18:12 «Den spanske og kredssygekassene»; 21.01.18:3 «Spanskesyken og kredssykekassen. Man haaber at kunne avslutte regnskapet uten underskudd.»

¹³⁷ SocDem 11.02.18:6 «Kredssykekassernes Underskudd ved Spanskesyken.»

¹³⁸ SocDem 03.07.18:3 «Den spanske syke optræer i Kristiania»

¹³⁹ SocDem 30.10.18:3 «Den spanske. Ta det rolig!»

¹⁴⁰ SocDem 30.10.18:3 «Den spanske. Ta det rolig!»

kjører både Social-Demokraten og Verdens Gang sak med utgangspunkt i statsråd Løvlands møte med de lokale helsemyndighetene. Ved første øyekast kan det se ut som begge artikler er rene støtteerklæringer til fordel for helsemyndighetene, men en diskursanalytisk tilnærming gjør en slik tolkning av Social-Demokratens artikkel problematisk. Allerede overskriften til de to artiklene indikerer en vesentlig diskursiv meningsforskjell. Formuleringen «Staten tar sig av arbeidet[...]»¹⁴¹ illustrerer at Verdens Gang anser staten som den viktigste institusjonelle aktøren i smittevernet, og kanskje enda viktigere: formuleringen motsier den passiviteten staten, ved helsemyndighetene, er blitt anklaget for, spesielt i Aftenposten. Social-Demokratens tittelformulering gir et større fortolkningsrom i forhold til aktørperspektivet, der det simpelthen erklæres at «Kampen [...] er i fuld gang.»¹⁴² Denne formuleringen er langt mer passivt formulert, og er ikke på samme måte eksklusiv i forhold til hvilken aktør som anses som viktigst. Social-Demokraten gjør heller ikke noe forsøk på å motbevise noen passivitet hos helsemyndighetene, men konstaterer at samfunnet som helhet mobiliserer mot epidemien, deriblant de frivillige organisasjonene, som Røde Kors.

Social-Demokraten tok ikke del i den offentlige hudflettingen av helsemyndighetene som Aftenposten førte an. Den 8. november rykket til og med Social-Demokraten støttende ut til fordel for en lege tilhørende sunnhetskommisjonen, og mot det konservative dagbladet, under overskriften: «Naar 'Aftenposten' agerer sundhetskommisjon».¹⁴³ Der Aftenposten retter fokus mot en manglende handlingsvilje hos helsemyndighetene i Kristiania, virker Social-Demokraten mer opptatt av å vise at også spanskesyken, som med all sykdom, rammer de lavere klasser hardest. Jeg fant flere tilfeller hvor diskursen i Social-Demokraten impliserer at nøden er størst i arbeiderkvarterene, uten at dette inngår i noen direkte agitasjon mot sunnhetskommisjonen som en del av et undertrykkende statsapparat. I stedet sammenfaller det redaksjonelle nyhetsstoffet med den generelle kritikken av levekårene i classesamfunnet, med vinklinger mot bolignøden. I en mindre artikkel gir Social-Demokraten helsemyndighetene honnør for arbeidet som gjøres, men ikke uten samtidig å understreke at tilstandene er verst for beboerne på Kristianias østkant.¹⁴⁴ Mye av denne vinklingen rettet mot klassesamfunnet, eller levekårsfokuset, fant jeg også i artikler og nyhetsmeldinger om tilstandene i København. Den 20. september skriver avisen under overskriften «Den Spanske i Kjøbenhavn»; «[...]»

¹⁴¹ VG 31.10.18:4 «Staten tar sig av Arbeidet mot den spanske Syke.»

¹⁴² SocDem 31.10.18:3 «Kampen mot den store epidemi i fuld gang.»

¹⁴³ SocDem 08.11.18:4

¹⁴⁴ SocDem 05.11.18:5 «Den spanske Syge. - Sygdommen herjer fremdeles meget slemt.»

gjenopblusser nu ogsaa her. Særlig arbeiderkvarteret Kristianshavn rammet.»¹⁴⁵, og det er de sanitære forholdene som fremstår som hovedgrunn til spanskesykens utbredelse her. I en lengre artikkel fra Social-Demokratens korrespondent i København er dette levekårsfokuset enda tydeligere, og det står blant annet: «Allerværst grasserer *naturligvis* den spanske i arbeiderkvarterene med de trange gater, lysfattige gaarde og høist elendige boliger».¹⁴⁶ Ordbruken er avslørende: det anses som *naturlig* at arbeiderklassen er hardest rammet, og det er tydelig knyttet opp mot bolignød og boligforhold, et dagligdags tema for arbeiderpressen i hele Skandinavia. Kritikken føres videre og understrekes i neste avsnitt: «[...] da man specielt i proletarkvartererne savner alslags lys.»¹⁴⁷

Men om Social-Demokratens levekårsfokus faller innenfor definisjonen av agitasjon, så faller likevel avisens nyhetsjournalistikk utenfor definisjonen av propaganda, ettersom avisens omgang med fakta ikke virker å ha vært selektiv. For Social-Demokraten kunne på statistisk grunnlag rapportere at Kristianias økonomisk mer velstående vestkant ble hardere rammet av spanskesyken under den andre bølgen, enn østkanten, og attpåtil at: «sygdommen er i sine virkninger nu aabenbart mere ondartet, og relativt er tilfældene av lungebetændelse langt flere end i juli.»¹⁴⁸ Den ærlige rapporteringen i dette tilfellet trengte likevel ikke ha noe å si for argumentasjonen i den politiske debatten om bolignød redaksjonen førte forøvrig. Som det blant annet blir forklart i Aftenposten, anses hovedgrunnen til at andelen smittede er høyere på byens vestkant under den andre bølgen å være at vestkantens innbyggere ferierte utenbys om sommeren, således unngikk spanskesykens første bølge, og dermed ikke bygget seg immunitet mot smitten.

De fleste av datidens sykdommer rammet arbeiderklassen hardere grunnet boforhold og ernæring, og spanskesyken var intet unntak, i følge arbeiderpressen. Da er det lite oppsiktsvekkende at rapporteringen omkring spanskesyken i arbeiderkvarterene også ble tatt i bruk som argumentasjon i bolignødsdebatten. Diskursiv formidling av klassebevissthet fant jeg også eksempler på i arbeideravisenes dekning av spanskesyken i København: «Til at begynde med saa husmorforeningens foretagende ikke meget lovende ut. Der meldte sig to damer, [...] og da den ene av damerne fik vite, at hun ikke skulde i 'Bredgadekvarteret'

¹⁴⁵ SocDem 20.09.18:3

¹⁴⁶ SocDem 30.10.18:5 «Den spanske paa besøk i Kjøbenhavn. Et uhyggelig interiør. (Fra vor Kjøbenhavnerkorrespondent.)». Signert: «E.O.».

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ SocDem 10.10.18:6 «Den spanske syke grasserer atter i byen. Vestkanten hardest rammet.»

(westend), trak hun sig tilbakke!». ¹⁴⁹ Denne digresjonen illustrerer forholdvis tydelig avstanden mellom borgerskapet og arbeiderklassen. Samtidig vil jeg understreke at det er formidlingen av klassebevissthet, og ikke spanskesyken som epidemisk sykdom, som er denne digresjonens hovedanliggende. Diskusjonen omkring forholdet mellom spanskesyken og politiske agitasjonen i avisene kommer jeg tilbake til i et senere avsnitt. ¹⁵⁰

Spanskesyken på lederplass.

Det er knapt noen sjanger som så tydelig synliggjør avisenes politiske tilhørighet som lederartiklene, og i neste delkapittel vil jeg behandle spanskesyken i forhold til eller forbindelse med politisk agitasjon. Men først finner jeg det strategisk å redegjøre for noen sentrale eksempler på fremstillingene av spanskesyken på lederplass. Som sykdom var ikke spanskesyken i seg selv et politisk anliggende, men smittevernet og profylaksen ble stadig diskutert i det redaksjonelle stoffet, og fikk i løpet av epidemien et stadig sterkere politisk tilsnitt, med en tydelig polemikk: for eller mot helsemyndighetenes smittevernsstrategi. Selve spanskesyken ble redusert til et argument innen diskurser hvor andre emner ble debattert, som regel profylakse, smittevern og sykdomsbekjempelse, og særlig et annet viktig helsepolitisk vedtak i 1918: alkoholforbud. Når spanskesyken på denne måten ble brukt som et argument i en debatt om noe annet, men likevel relasjonelt, er det nærliggende å spørre hvordan den ble fremstilt her, fordi forfatterne høyst sannsynligvis vil vektlegge de aspektene ved sykdommen som på best mulig måte underbygger deres resonnementer og meninger. En slik selektiv behandling av fenomenet vil i så fall kunne føre til fremstillinger som står i kontrast til de meddelelsene helseautoritetene forsøkte å formidle. Jeg synes det er viktig å få med også disse fremstillingene i analysen, ettersom også de mest fargerike skildringene var med på å forme oppfatningene av spanskesyken, og kanskje spesielt fordi de ble forfattet av avisens sjefsredaktør, med det endelige journalistiske ansvaret.

Blakely forklarer innledningsvis, om den fortellende diskursen (narrative discourse), hvordan sykdom blir definert i nyhetene gjennom fortellingene, og hvordan skylden for sykdom presenteres i fortellingen. Videre fant hun at skyld ble tilskrevet fire hovedkategorier, i henhold til Davis: rase/nasjonalitet, (biologisk) immortalitet, livsførsel/livsstil, og til slutt

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Kapittel 3; «Spanskesyken og politisk agitasjon.»

myndigheter/autoriteter.¹⁵¹ I lederartiklene til Aftenposten er det særlig myndigheter, autoriteter og spesielt de (helse-)politiske beslutningstakerne redaktøren forsøker å ramme med sin penn. Blakelys undersøkelser forsøker primært å vise sammenhengen mellom hvordan endringer av fremstilling og oppfatning («the frame») av influensaen også fordrer helsepolitiske endringer.¹⁵² Men blant kildene hennes inngår ikke like eksplisitt meningsfremmende aviser, som den skandinaviske partipressen, hvor vi kan forvente en skarpere retorikk, og kanskje mer motstridende fremstillinger av den samme sykdommen mellom ulike aviser, enn i den amerikanske pressen.

Social-Demokraten

Innenfor perioden jeg har undersøkt fant jeg ingen ledere i Social-Demokraten, med titler som «Epidemien», «Den Spanske», «Pesten», «Lukkingen», eller som på annen måte tilsier at avisens redaktør har behandlet spanskesyken eller smittevernet som eget tema på lederplass. Men ledere av typen jeg fant hos Aftenposten, hvor redaktøren høylytt debatterte helsemyndighetenes smittevernsstrategier, fant jeg ikke i Social-Demokraten. Hvorfor Social-Demokraten ikke diskuterte smittervernsstrategier kan diskuteres, uten at jeg vil utbrodere dette her. Som med det øvrige redaksjonelle stoffet, fikk spanskesyken og smittevernet mindre spalteplass i Social-Demokraten relativt til hva dette gjorde i Verdens Gang og Aftenposten. Tidligere har jeg pekt på lavere sideantall per dagsutgave hos Social-Demokraten som årsak til færre spalte-metere om spanskesyken, som også kan ha påvirket hvorvidt spanskesyken ble vurdert behandlet på lederplass. Det er i siste instans redaktøren som setter den politiske dagsorden (i ordets rette forstand) for avisen, og velger hvilke saker avisen skal fokusere på. Spanskesyken ser ut til å ha blitt regnet som en underordnet kategori i forhold til agitasjonen om hovedtemaer som bolignød, antimilitarisme, klassekamp og andre viktige sosialistiske, politiske fanesaker. Helsemyndighetenes smittevernsstrategier ser ikke ut til å ha vært betraktet som et selvstendig politisk tema, vurdert verdig noen særskilt behandling på lederplass i Social-Demokraten. Det sagt, så finner jeg det ikke usannsynlig at smittevernet fikk mindre oppmerksomhet fordi spanskesyken og dens utbredelse blant annet ble regnet som et resultat av dårlige boforhold. Bedrede boligforhold ble regnet som den mest effektive profylakse mot smittsomme sykdommer. Derfor kan det synes som om at arbeiderpressen ikke kastet vekk spalte-metere på å diskutere hvorvidt de borgerlige fikk gå på

¹⁵¹ Blakely; 2007: 12; Davis, R.J.; 1993: Epidemiology on the agenda:: The framing of chronic health risks by the news media (Doctoral Dissertation, Brandeis University 1993)

¹⁵² Blakely, 2007: 56

restaurant eller ikke, grunnet lukningsregimet. Kort sagt fant jeg ingen fremstillinger av spanskesyken på lederplass i Social-Demokraten.

Aftenposten

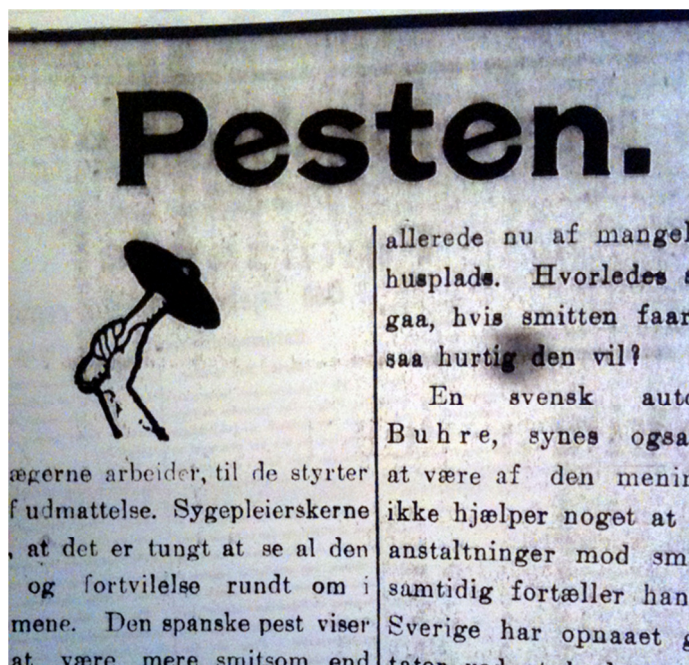
Aftenpostens sjefsredaktør i perioden, Thorstein Diesen, var en fryktet samfunnsdebattant, og skrev nærmest tordentaler på lederplass under sitt bumerke; Thors hammer (se: Figur 1.2).

Blant de mest dramatiske fremstillingene av spanskesyken, særlig som den forløp i Kristiania, fant jeg blant lederartiklene i Aftenposten. Det begynner riktignok relativt rolig allerede 16. juli under tittelen «Den Spanske Syge».¹⁵³ Redaktør Diesen finner det paradoksalt at ikke ”cognac” leveres ut i medisinsk øyemed, slik som 'den spanske syge' raser blant befolkningen.

”Pesten.”

Aftenposten 30. oktober 1918, forsiden: redaktør Thorstein Diesens bumerke, ”Thors hammer”, varslet behørig om tordentalene lederartiklene hans ofte utartet seg som. I dette tilfellet intet unntak.

Figur 2.2

Overskriften betegner artikkelens innhold og intensjonen med den i mindre grad, og jeg mistenker at epidemiens navn ble anvendt som titteloverskrift av to grunner; den første som blikkfang, fordi spanskesyken hadde høy nyhetsverdi og favnet bredt blant leserne. Dernest signaliserer tittelen at det handler om noe ekstraordinært. Diesen underbygger argumentene mot totalforbudet med at samfunnet befinner seg i en nødssituasjon. Diesens intensjon med teksten er nok i fremste rekke å ramme Sosialdepartementets statsråd Abrahamsen og totalforbudet, som Diesen finner nærmest fornuftsstridig. Som tidligere nevnt, mener Åman (1990)

¹⁵³ Aftenposten A 16.07.1918: 1

at det var en allmenn oppfatning at unødig uro kunne svekke motstandskraften mot smitten¹⁵⁴, men dette ser ikke ut til å ha blitt tatt hensyn til når spanskesyken kan anvendes som argument mot totalforbudet. Det kan henge sammen med at oppfatningen om uroens innvirkning på motstandskraften ikke hadde slo tilstrekkelig rot i redaksjonene før under høstepidemien. Eller det illustrerer en holdning om at «målet helliggjør midlene». Blakely viser også hvordan influensaen kunne utfordre den føderale alkohollovgivningen i USA.¹⁵⁵ Eventuelt kan det være et samspill mellom de to forklaringene. Når Diesen velger å bruke epidemiens populære navn («Den spanske Syge») som overskrift alene, kan dette tolkes på forskjellige måter. Men bruken av det populære navnet på epidemien kan ha bidratt til å forsterke inntrykket av en nødssituasjon hos leserne. Og jeg finner det ikke urimelig å anta at i dette henseende var det en ønsket effekt fra Diesens side, for enklere å overbevise sitt publikum om hvor fornuftsstridig totalforbudet var, særlig i en nødssituasjon som samfunnet da befant seg i.

Innen utgangen av oktober er retorikken skjerpet betraktelig. 30. oktober publiserer Diesen en flengende kritikk på lederplass, under overskriften «Pesten».¹⁵⁶ Ordvalget gjort i overskriften prøver både å fremstille spanskesyken som en epidemi av en pestlignende proposisjoner, men også hvordan Aftenposten mener det liberale, profylaktiske regimet under Kristianias sunnhetskommisjon virker og/eller oppfattes. Gjennom bruken av ordet «pest», både i overskriften og teksten forøvrig, blir spanskesyken assosiert med middelalderens Svartedauden, den mest kjente demografiske katastrofen i norsk historie. Uttrykket «pest» hadde neppe en like snever og rent biologisk betydning som det har i dag. Derfor finner jeg det rimelig å anta at bruken av ordet «pest» i større grad evnet å nøre opp under oppfatningen om prekær nød og voldsom smittefare, og således bidro til å øke uroen. Blakely fant ingen eksempler på at spanskesyken ble fremstilt som en straff fra Gud i tidsskriftene hun undersøkte.¹⁵⁷ Men den hyppige og sentrale bruken av «pest» som benevnelse på spanskesyken i lederartikkelen er likevel interessant, nettopp fordi den konnoterer såpass mange ulike negative assosiasjoner, og derfor opptrer som et sterkt språklig virkemiddel.

Det fremgår forholdsvis tydelig at motivet med artikkelen er å få helsemyndighetene til å skjerpe lukningsbestemmelsene: «Samfundet maa verge sig med de midler, det har, mod den

¹⁵⁴ Åman, 1990: 193

¹⁵⁵ Blakely, 2007: 56

¹⁵⁶ Aftenposten A 30.10.1918: 1

¹⁵⁷ Blakely, 2007: 56

forfærdeligste smittefare, som paa lange tider har hjemsøgt samfundet.»¹⁵⁸ Jeg finner det både interessant og betimelig at Diesen velger å anvende «smitten» som benevnelse på spanskesyken hele fem ganger i teksten, mens han bruker «sygdom» bare to ganger og «epidemien» én gang. Tar vi med alle bøyninger og sammenkoblinger med ordet «smitte» blir tallet ni. Den hyppige bruken av ordet «smitte» virker retorisk som et språklig virkemiddel, et relasjonelt antonym, og tjener til å underbygge argumentene for et strengere lukningsregime.

Siste gang spanskesyken tas opp på lederplass høsten 1918, har debatten vendt tilbake til det politiske, eller snarere valgtekniske, og spanskesyken er atter redusert til et blikkfang for Diesens egentlige formål med sin lederartikkel. 13. november pryder overskriften: «Regjeringen og den spanske syge.» forsiden.¹⁵⁹ Statsminister Knudsen skal i muntre ordelag ha forklart Venstres valgnederlag med «Den spanske syge», og Aftenpostens redaktør er ikke nådig i sin harselas rundt denne forklaringen. Statsminister Knudsens tilbakegang med rundt 1094 stemmer i egen valgkrets, i forhold til valget 1915, kunne kanskje forklares med spanskesyke, men det kunne derimot ikke Høires samtidige fremgang med 1004 stemmer i samme valgkrets. Da jeg finleste tallene mellom de to valgene i Gjerpen valgkrets, fant jeg at tallene som legges til grunn i lederartikkelen kun baserer seg på det endelige omvalget, at Arbeiderpartiet tapte 985 stemmer, at sammensetningen av herreder i valgkretsen er endret, og i tillegg at den totale velgeroppslutningen var 1042 stemmer lavere i 1918 enn 1915.¹⁶⁰ Diesens omgang med tallfakta er altså relativ, og antagelsene hans er ikke særlig godt begrunnet, noe som er lite overraskende for en politisk agitator. Avslutningsvis brukes spanskesyken som et særdeles treffende, fremtidsforutsigende språklig virkemiddel:

«I hvert fald kan [statsminister Knudsen] feire julen i fred og glæde; ingen vil krumme et haar paa hans hoved, før Storthinget træder sammen i januar. Imidlertid er det saa rart med den spanske syge, den er uberegnelig; det siges, at den kan komme igjen.»¹⁶¹

Lite ante redaktør Diesen om at en tredje bølge av epidemien ville bryte ut like over nyttår. Men bruken av spanskesyken som et språklig virkemiddel, eller som et slags bakteppe eller kulisse for debattens egentlige tema, er typisk for Aftenpostens ledere. Enten det gjaldt agitasjonen mot totalforbudet eller harselas med politiske meningsmotstandere. Hvilke

¹⁵⁸ Aftenposten A 30.10.1918: 1

¹⁵⁹ Aftposten M 13.11.1918: 1

¹⁶⁰ Statistisk sentralbyrås hjemmesider, www.ssb.no: Stortingsvalget 1915: 106; Stortingsvalget 1918: 108

¹⁶¹ Aftposten M 13.11.1918: 1

konsekvenser bruken av spanskesyken som språklig virkemiddel fikk på opinionens oppfattelse av epidemien, er dessverre vanskelig å si noe eksakt om. Men denne bruken nyanserer bildet av hvorvidt avisene forsøkte å avstå fra å skremme sitt publikum, med bakgrunn i uroens antatt negative innvirkning på immunforsvaret, slik Åman foreslår i sin avhandling.¹⁶²

Verdens Gang

Som i Social-Demokraten, ble nok spanskesyken og dens bekjempelse ikke ansett som verdig særskilt, politisk håndtering på lederplass. Men der jeg ikke fant noen lederartikler om spanskesyken hos Social-Demokraten, fant jeg i Verdens Gang et motsvar til både lederartikler og øvrige publiserte artikler i Aftenposten, som angrep sunnhetskommissjon, stadsfysikus og helsemyndigheter. Verdens Gangs daværende redaktør, Axel Otto Normann, hadde blant annet fortid som journalist i Aftenposten, men det la ingen øyensynlige begrensninger på svaret det liberale folkeorganet formulerte på lederplass, i artikkelen ”Den ’spanske’ og lukningen.”¹⁶³ Redaktør Diesen hadde den 30. oktober, i sin leder ”Pesten”¹⁶⁴, gått til frontalangrep på ”sundhetsstyrelsen” passive lukningsregime i Kristiania. I Verdens Gang kommer motsvaret, og avisen var ikke redd for å gi karakteristikker:

”Den saakaldte ’offentlige opinion’ har paa mange hold krævet at vi skal foreta samme panikreformforanstaltninger som i Kjøbenhavn. [...] Stadsfysikus har som kjendt motsat sig lukningen, idet han anser den unyttig. Erfaringerne fra Kjøbenhavn gir ham unegtelig ret.”¹⁶⁵

Autoritetene berømmes for å ha holdt hodet kaldt under en epidemi som beskrives som ”rædselsfuld”, og opinionen (Aftenposten) karakteriseres som hysterisk. Videre ble så Formannskapet anbefalt å opprettholde Sunnhetskommissjonens beslutning om den begrensede lukkingen.

Spanskesyken blir ikke fremstilt som av mindre omfang enn i Aftenposten, og smitten og konsekvensene av den blir ikke underdrevet. Snarere understreker avisen sykdommens uhyre smittsomhet, og den forsøker ikke å avdramatisere alvorret ved epidemien. Derimot benytter

¹⁶² Åman, 1990: 193

¹⁶³ VG 06.11.1918: 5

¹⁶⁴ Aftenposten A 30.10.1918: 1

¹⁶⁵ VG 06.11.1918: 5

Verdens Gang muligheten til å korrigere oppfattelsen om at det er epidemien og smittefaren i seg selv som forårsaker panikk: "[...] man maa ikke undervurdere den psykologiske indvirkning som en lukningsbestemmelse vilde faa. Der skapes altid mindst panik naar livet gaar sin vante gang."¹⁶⁶ Argumentasjonen synes å stemme godt overens jamfør Åmans teori, som nevnt tidligere, om at avisene forsøkte avstå fra å skremme sine lesere, med bakgrunn i datidens antakelser om panikkens negative utslag for folks immunitet.¹⁶⁷ Videre argumenterer avisen for at det er nytteløst å utvide lukkingen, fordi: "[...]kort sagt hele det offentlige liv maatte indstilles. Og endelig maatte man forby folk at gaa paa gaten [...]."¹⁶⁸

Støtten til autoritetene er likevel ikke uforbeholden. Avisen minner om at leger og autoriteter må anstrenge seg til det ytterste i det forebyggende arbeidet, så vel som å sikre tilstrekkelig pleiehjelp, desinfeksjon og opplysningsarbeid. Verdens Gang anklager sågar "sundhetsautoriteterne deres lunkenhet og deres taushet [...]" med hensyn til eksperimenter, undersøkelser og forskning: "[...] som kan lede til en bestemmelse av sykdommens oprindelse og botemidlerne mot den".¹⁶⁹

Samtidig oppfordres publikum til ikke å bli hysteriske og kreve foranstaltninger, som likevel er betydningsløse. Sunnhetsautoritene, blir det forkart, kan ikke bli for ivrige i sitt arbeid mot spanskesyken, ut fra et medisinsk og hygienisk synspunkt, men de bør heller ikke lastes fordi de ikke vil gjøre det "endnu mer uhyggelig i byen end det er før og skape endnu mer panik og dødsstemning."¹⁷⁰

Lederartikkelen tar sikte på å nøytralisere angrepet mot helsemyndighetene som ble fremsatt uken før i Aftenposten, hvor spanskesyken ble fremstilt som pest, og smittefaren ble dramatisert ytterligere. Verdens Gang synes å ville bidra til å minske frykten blant publikum, og lederartikkelens mantra ser ut til å være å unngå hysteri og panikk, men samtidig uten å virke så avdramatiserende at engasjementet ikke blir tatt på alvor. Fremstillingen dette gir er av en sykdom som virker uhyre smittsom, men en epidemi som er medisinsk håndterbar. Selv om det i lederartikkelen ikke er eksplisitt formulert, gir språket inntrykk av at spanskesyken er noe som passerer. Redaktøren skriver blant annet om sunnhetskommissjonens arbeid at:

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Åman, 1990: 193

¹⁶⁸ VG 06.11.1918: 5

¹⁶⁹ VG 06.11.1918: 5

¹⁷⁰ VG 06.11.1918: 5

”Stopper de av her bør de kræves til regnskap”. Det er tydelig at man skal gjøre opp når epidemien omsider er overstått.

Fremstillingene utenfor redaksjonene: leser- og debattinnleggene.

Som jeg nevnte innledningsvis, har jeg funnet eksempler på at avisredaksjonene bevisst bruker tekster som er forfattet utenfor redaksjonene til å belegge avisenes egne påstander om spanskesyken. Som nevnt i delkapittelet ovenfor, etterlyste Aftenposten på lederplass et strengere lukningsregime og mente at helsemyndighetene nærmest ignorerte en opinion som tydelig uttrykket et ønske om handling. Flere innlegg høsten 1918 tjener som eksempler på at Aftenposten bruker disse debatt- og leserinnleggene som stedfortredende for avisens egne meninger og agitasjon, altså at avisen trykker meningsytringene fordi de sammenfaller med avisens eget syn. Aftenposten forsøker å vise at det medisinske fagmiljøet ikke er så samsynt som legeföreningen og helsemyndighetene gir uttrykk for, eksempelvis i Verdens Gang.¹⁷¹ Aftenposten publiserer flere innlegg fra andre medisinerere, og 20. oktober er et innlegg forfattet av lege Haakon Sæthrempå trykk:

«Situationen er alvorlig, for ikke at sige kritisk. Som en naturlig reaktion paa uroen og ængstelsen stiger det som et folkekrav, at der ad offentlig vei skal træffes energiske foranstaltninger til begrænsning af den herjende farsot. Et krav paa, at sundhedsmyndighederne i det mindste prøver effekten af de midler, som staar til deres raadighed. Hvad er hidtil foretaget? Intet.»¹⁷²

Når avisen velger å trykke dette leserinnlegget bør det sees i sammenheng med at Aftenpostens tydelige agitasjon for at lukningsforanstaltningene som var gjort i København, også burde vært forsøkt innført i Kristiania. Innlegget er særlig interessant av to grunner: det påberoper seg å være representativ for folkets (opinionens) meninger, og det er forfattet av en medisinsk autoritet (lege), som står utenfor de offentlige helseinstitusjonene, avgjørelsesinstansene som bestemmer graden av foranstaltninger og lukking. At en lege har forfattet innlegget gir faglig tyngde i argumentasjonen, noe avisens egne medarbeidere ikke kan bidra med. Når legen attpåtil står utenfor sunnhetskommissjonen og medicinaldirektoratet, belyser dette en uenighet innen legestanden, som videre illustrerer at det hersket ulike oppfatninger om hva som er de mest effektive smittevernstrategiene innen det medisinske

¹⁷¹ VG 27.10.18: 3 ”Ingen Hjælp i at lukke Forsamlingslokalerne”

¹⁷² Aftenposten M 20.10.1918:3 «Den spanske syge. Hvad foretager sundhedskommissionen? Hvad mener medicinaldirektoratet?»

fagmiljøet. Avslutningsvis skriver Sæthre: «Det viktigste for mig er imidlertid at gjøre mig til talsmand for det tusenstemmige krav til vore autoriteter: Noget maa gjøres.»¹⁷³

Både Sæthre og Aftenposten representerer i følge egne utsagn ”folkets vilje”. Hvordan påvirker dette fremstillingen av spanskesyken? Ordbruken i innlegget er interessant, og den er ikke konsistent teksten gjennom. Spanskesyken blir innledningsvis omtalt som en «herjende farsot», og situasjonen omtales som ikke bare «alvorlig» men også «kritisk». Det stigende antallet dødsannonser illustrerer, i følge innlegget, alvorlighetsgraden. Dette kan nok tolkes som et dramatisk anslag, for å fange leseren, og introdusere for publikum hvilket alvorlig anliggende det er som tas opp. Senere i teksten forklarer Sæthre hvordan «Storbymenneskets øie er sløvet [...]». Med andre ord er den samme opinionen som krever tiltak, også rammet av en slags likegyldighet og manglende evne til å se det faretruende i situasjonen. Dette er lite koherent med en «farsot» som med «lumske fjed tasser i hælene og lurur paa en selv, [...]».¹⁷⁴ Sæthres fremstillinger av spanskesyken er relativt entydig, der epidemien fremstilles som en pestlignende, og uhyre smittefarlig farsott, som kun kan bekjempes med de mest drastiske foranstaltninger. Samtidig er fremstillingen av stemningen blant folk divergerende: på den ene siden stiger det frem folkekrav grunnet uro og engstelse, samtidig som publikum beskrives som likegyldig og uoppmerksom, med ”sløvede øine”. Når Sæthre avslutningsvis hevder: ”[...] at det saa langt fra vil skabe panik, om der nu træffes forsigtighetsregler, at det tvertom kun vil føles som en betryggelse.”¹⁷⁵, forutsetter han igjen at uroen og engstelsen er tydelig. Implisitt virker det også som at Sæthre advarer, eller i det minste søker å unngå panikk. Som lege er det gode grunner til å tro at også Sæthre var av den oppfatning at panikken hadde uheldig virkning på immunforsvaret, slik Åman hevder var oppfatningen blant leger i Sverige.¹⁷⁶

Den 19. oktober trykket Social-Demokraten et brev forfattet av en sykepleier, under overskriften ”Den spanske syke paa Horten. Rædselsfulde tilstande.”:

¹⁷³ Aftenposten M 20.10.1918:3 «Den spanske syge. Hvad foretager sundhedskommissionen? Hvad mener medicinaldirektoratet?»

¹⁷⁴ Aftenposten M 20.10.1918:3 «Den spanske syge. Hvad foretager sundhedskommissionen? Hvad mener medicinaldirektoratet?»

¹⁷⁵ Aftenposten M 20.19.1918: 3

¹⁷⁶ Åman, 1990: 193

”En sykepleierske paa Horten skriver til sin bror i Kristiania: Jeg er riktig kommet i dødens rike. Her er død mindst 30 unge gutter i 20-aarsalderen siden jeg kom hit, og endda flere kommer til at dø, av lungebetændelse alle sammen.”¹⁷⁷

Anslaget i brevet levner liten tvil om alvorret ved situasjonen. Videre forklarer sykepleieren om hvordan marinegastene ankommer ”friske og kjække”, men blir syke og sengeliggende. Hun går ikke nærmere inn på sykdomsforløpet, annet enn å nevne at lungebetennelsen herjer, og at dødsfallene inntreffer flere ganger daglig. Hun beskriver forholdene ved skipet ’Kong Sverre’, som tjener som ”logihus” (flytende brakke), at:

”Der er de [sic] stuvet sammen som sild i en tønne, regnet spruter ind like i andsiget paa dem, luften er saa tyk at man kan skjære den, saa naar først en blir syk, saa er det umulig at hindre smitten i at brede sig til de andre. Maten er ogsaa daarlig om bord.”¹⁷⁸

Det er først og fremst boforholdene ved marinebasen som blir beskrevet i detalj. Spanskesyken blir beskrevet som smittsom, og det levnes liten tvil om at lungebetennelsen ofte følger influensaen. Men det er i stor grad kårene marinegastene lever under, som tjener som forklaring på hvorfor smitten brer seg. Brevet er nok med stor sannsynlighet tatt inn med hensyn til agitasjonen mot militærvesenet. At situasjonen ved ’Kong Sverre’ faktisk var alvorlig kan vi også lese ut fra de øvrige avisene, men det fremgår ikke spesifikt av disse tekstene at boforholdene er verre her enn i andre leire.¹⁷⁹ Det er kun i Social-Demokraten den antimilitaristiske vinklingen fremstår som tydelig. Noen dager etter at innlegget sto på trykk, følger så en forholdsvis merkelig utveksling i Social-Demokraten, som avslører avisens antimilitaristiske motiv for å trykke brevet i utgangspunktet: Den 2. november beklager den samme sykepleiersken seg til avisen i et nytt innlegg, om at brevet var privat, og ikke skulle vært publisert. Videre forklarer hun at hun i brevet ikke eksplisitt har kritisert forholdene ved marinebasen, men kan snarere bekrefte at boligforholdene inneværende år har vært bedre enn tidligere år. Redaksjonen responderer lakonisk at den fraber seg enhver korreks, og svarer videre: ”Vi fandt saa meget større grund til at offentliggjøre brevet, som vi ogsaa fra andet

¹⁷⁷ SocDem 19.10.18:6 ”Den spanske syke paa Horten”

¹⁷⁸ Ibid

¹⁷⁹ VG 19.10.18: 4 ”Den spanske syke i Horten. – 7 nye Dødsfald. – Man frygter at yderligere 5 Mand vil dø.”

hold mottok temmelig opsigtsvækkende meddelelser om forholdene paa Horten.”¹⁸⁰, uten at de tilkjennegir andre kilder. Av de tre norske avisene jeg har undersøkt, er Social-Demokraten helt alene om denne iveren etter å avsløre forholdene ved forsvarsverket i Horten.

Også Verdens Gang brukte leserinnleggene til å begrunne, utdype og legitimere egne synspunkter. 28. oktober publiserer avisen en reiseskildring fra København under tittelen: ”Den sorgløse By som pludselig er blit alvorlig. Den spanske Pests herjinger i Kjøbenhavn.”¹⁸¹ Reiseskildringen ble betimelig publisert dagen etter at en rekke medisinske autoriteter hadde gått ut i samme avis under oppropet ”Ingen Hjælp i at lukke Forsamlingslokalerne”.¹⁸² Det fremgår tydelig av reiseskildringen at de foranstaltninger som ble utført i København, som i stor grad er de samme som Aftenposten har argumentert for å innføre i Kristiania, ikke har hatt noen effekt, ettersom København har vært like hardt eller hardere rammet. I tillegg har hemningen av den offentlige ferdsel ført til at samfunnet er blitt ytterligere lammet, og øyensynlig ”dør hen”: ”[...] nu svæver dødsenegelen ogsaa over den før saa glade, intetanende by.”¹⁸³ I november publiserer så Verdens Gang: ”Efteraarsbrev fra Kjøbenhavn”, hvor det fremgår at lukkingen hadde liten effekt, da publikum likevel samlet seg i restauranter og cafeer som ikke var rammet av lukningsbestemmelsene. I tillegg hevdes det at danskene tidlig ble lei lukkingen.¹⁸⁴

I tekstene forfattet utenfor redaksjonen er det tydelig at friheten er større med hensyn til hvordan epidemi, smitte og sykdom skildres og fremstilles. Bruken av ord som ”død” og ”pest” og metaforer til det samme florerer hyppigere i leser- og debattinnleggene, enn i det øvrige stoffet. Formuleringene er ofte friskere enn i nyhetsstoffet, men er likevel sjeldent på høyde med de skarpeste frasene vi finner i avisenes lederartikler. Det kan se ut til at de fleste formuleringer får passere uten at de blir moderert, så lenge de støtter opp om avisens egne synspunkter og virkelighetsforståelse. At avisene publiserer leserinnlegg og tekster forfattet av andre enn redaksjonsmedlemmene, som samsvarer med det politiske synet avisen selv har, er mindre oppsiktsvekkende, da avisens lesere nok i stor grad delte avisens politiske grunnsyn. Men det er likevel iøynefallende at avisene nesten utelukkende publiserer innlegg som underbygger egne meninger. Aftenposten publiserer riktignok innlegg fra overleger ved

¹⁸⁰ SocDem 02.11.18:4 Både sykepleierskens innlegg (datert ”Horten, 22. oktbr. 1918, Asta Aslaksen”) og redaksjonens svar står under overskriften: ”Spanskesyken paa Horten.”

¹⁸¹ VG 28.10.18: 8

¹⁸² VG 27.10.18: 3

¹⁸³ VG 28.10.18: 8

¹⁸⁴ VG 10.11.18: 11, under rubrikken ”DANMARK.”

Ullevål som taler mot konjakkens medisinske virkning,¹⁸⁵ men følger tre dager senere opp innlegget med to nye leserinnlegg som begge beretter om konjakkens fortreffelige effekt både som profylaktisk og helbredende middel. Den ene av innsenderne stiller attpåtil sitt eget og to andres navn til ”redaktionens disposition”.¹⁸⁶

Politisk agitasjon omkring spanskesyken og dens bekjempelse

Så fremt det er mulig, knytter avisene alt redaksjonelt stoff opp mot det offentlige ordskiftet. Også spanskesyken ble gjenstand for artikler som støttet eller kritiserte det bestående, enten med hensyn til boforhold, smittevern, profylakse, spritforbud, eller andre saksområder som angikk offentligheten. I en nyhetsnotis om situasjonen i den danske hovedstaden i Aftenposten den 25. oktober, ble det opplyst om at det var skaffet til veie 1400 nye hospitalplasser og at man tok i bruk ytterligere to skoler som hospitaler.¹⁸⁷ Dagen etter rapporteres at sykehusene i København har innført besøkskortsystemer, som gir rett til 10 minutters besøksopphold for pårørende.¹⁸⁸ Isolert sett virker ikke Aftenpostens nyhetsnotiser politisk agiterende. Men innen diskursen Aftenposten fører kan nyhetsnotisene regnes som en del av en politisk agitasjon for strengere lukningsbestemmelser, fordi avisen bruker dem til inntekt for kritikk av egne helsemyndigheter, og som eksempler på en annen, og etter avisens mening, langt bedre smittevernsstrategi overfor epidemien. Også de to andre avisene rapporterer om forholdene i København, og Social-Demokraten publiserer blant annet en artikkel fra sin korrespondent som beretter om særs alvorlige tilstander og om strenge foranstaltninger og et utvidet lukningsregime.¹⁸⁹ Men diskursivt fremstilles håndteringen av epidemien på en annen måte: i Verdens Gang karakteriseres de københavnske helsemyndighetenes håndtering blant annet som ”panikreformforanstaltninger”.¹⁹⁰ Og i Social-Demokraten er det primært forholdene i arbeiderkvarterene som får oppmerksomhet.¹⁹¹ Den 4. november publiseres en lengre artikkel i Verdens Gang under overskriften: ”Er en Bekjæmpelse av den spanske Syke haabløs?”. Artikkelen åpner med å innrømme epidemiens store utbredelse og folkets forferdelse, og fungerer som et effektivt anslag for leseren. Videre presenteres en grundig innføring i epidemisk influensa, historisk som medisinsk, hvor særlig værrets innvirkning på influensaen antydes. Midtveis konkluderes det med at ”Sammenfatter

¹⁸⁵ Aftenposten M 18.07.18: 5

¹⁸⁶ Aftenposten M 21.07.18: 3

¹⁸⁷ Aftenposten A 25.10.1918:5

¹⁸⁸ Aftenposten M 26.10.19:2

¹⁸⁹ SocDem 30.10.18: 5 ”Den spanske paa besøk i Kjøbenhavn:”

¹⁹⁰ VG 06.11.1918:5, ”Den ’spanske’ og lukningen”

¹⁹¹ SocDem 30.10.18:5 ”Den spanske paa besøk i Kjøbenhavn”.

man alt dette vil man forstaa hvor vanskelig, for ikke at si umulig, en bekjæmpelse av sygdommen er.”¹⁹² Artikkelen antar en nesten apologetisk posisjon, til fordel for byens helsevesen og de medisinske autoriteter. Omtrent hele siste halvdel av artikkelen består av en samtale med stadsfysikus Bentzen, og fungerer som talerør for helsemyndighetene. Stadsfysikus Bentzen får utbrodere i sitt forsvar av smittevernstrategien og beredskapen, men også utrede om institusjonenes ulike smittevernsavdelinger. Når stadsfysikus får berette at Kristiania huser et av Skandinavias største og mest moderne sykehus (Ullevål), uten at det stilles noen kritiske oppfølgingsspørsmål, er det tydelig at forfatteren av artikkelen er blant sunnhetskommisjonens meningsfeller. Avslutningsvis beretter artikkelen om anskaffelsen av tomt til nytt sykehus i Østre Aker; nok et bilde på helsemyndighetens ustanselige arbeid for byen. Artikkelen forsøker å forsvare regjeringens og helsemyndighetenes agerende mot epidemien, og stiller ingen kritiske spørsmål ved foranstaltningene eller effekten av dem.

Verdens Gang var også av en langt mer moderat forbudspolitisk oppfatning, og hadde i motsetning til Aftenposten ikke valgt side i debatten om brennevinsforbudet, og hevdet ikke noe eksplisitt standpunkt. Den 9. november harselerer avisen med begge sidene i artikkelen ”I Kø efter den Halve.”:

”[...]I et ubevogtet øieblik hadde regjeringen bestemt det trods Abrahamsen og alt hans forbudsvæsen. Hvad protester, skriverier og trudsler ikke formaadde, det utrettet altsaa ene og alene den spanske.”¹⁹³

Statsråd Abrahamsen var sjef for Sosialdepartementet, og hadde vært en pådriver for brennevinsforbudet av 1916. Aftenposten hadde i lengre tid hamret løs mot den samme statsråd, og lederartikkelen fra 16. juli samme år er det tydeligste eksempelet på dette. Tittelen antydte at ”Den spanske syge” var artikkelens hovedanliggende. Men det går tidlig frem at artikkelen er et angrep på Abrahamsens fanatiske forbudslovgivning, som ikke engang innvilget de spanskesyke rett til cognac!¹⁹⁴

¹⁹² VG 04.11.1918:9-10

¹⁹³ VG 09.11.1918: 9

¹⁹⁴ Aftenposten A 16.07.18: 1

Som vist i tidligere inngår spanskesyken blant annet i diskursene som omhandler bolignød og klassebevissthet i arbeiderpressen ¹⁹⁵, og særlig rettes søkelyset mot sammenhenger mellom sykdom og boligforhold i arbeiderkvarterene. Social-Demokratens fokus på de vernepliktige, spesielt i det redaksjonelle stoffet, er vel så tydelig. Og her vil jeg hevde at forbindelsene mellom den antimilitaristiske agitasjonen og dekningen av spanskesyken nok var sterkere i Norge, enn den Åman finner i Social-Demokratens svenske søsterorgan. Dette kan nok forklares med at den svenske Social-Demokraten måtte forholde seg langt mer lojal mot den svenske regjeringen, som det svenske arbeiderpartiet var en del av, gjennom regjeringen Edén.¹⁹⁶ Social-Demokraten er den eneste avisen som rapporterer om kritikk for ”[m]angelfuldt lægetilsyn” ved Kvarven fort.¹⁹⁷ I månedskiftet september/oktober er frekvensen i rapporteringen fra militærleirene særlig høy. Den 30. september gjør eksempelvis avisen seg til talerør for leger i Troms, som krever våpenøvelsene sløyfet.¹⁹⁸ I kontrast til dette, siterte Verdens Gang Sanitetsgeneral Daae om situasjonen i Nordland uken før, som mente det var «Upraktisk at sende Soldaterne hjem.»¹⁹⁹, fordi antallet syke var såpass høyt, og på grunn av smittespredningen det ville medføre.

Deloppsummering: spanskesyken i norske dagsaviser

Fremstillingen av spanskesyken i de tre norske avisene jeg har lagt til grunn for oppgaven er ikke entydig. I nyhetsdekningen, gjennom telegramstoff og nyhetsnotiser, gestalter avisene spanskesyken gjennom deskriptive utsagn presentert gjennom telegrammene fra telegrambyråene, gjennom statistiske opplysninger fra helsevesenet og ved saklige uttalelser fra medisinsk hold, gjennom de såkalte ”samtaler” med stadsfysikus og andre medisinske autoriteter. Avisene levner ingen tvil om hvor alvorlig og omfattende epidemien er, og jeg finner lite som tyder på at fremstillingene er overdrevne, underkommuniserte eller på annen måte uærlige. Dette beror i stor grad på sammenhengen mellom avisenes mandat som nyhetsformidlere og et fremvoksende objektivitetsideal i rapporteringen av begivenheter som pressen opplevde i tiden. Brorparten av nyhetsdekningen lever opp til idealene, og består isolert sett av objektiv og nøytral situasjonsrapportering av tilstanden i Kristiania, og andre

¹⁹⁵ Kapittel 3; «Hvordan fremstiller redaksjonene spanskesyken»

¹⁹⁶ Åman, 1990: 174

¹⁹⁷ SocDem 24.07.18:2 ”Spansk syke paa Kvarven befæstninger. Mangelfuldt lægetilsyn. (Privat til ”Soc.-Dem.)”

¹⁹⁸ SocDem 30.07.18:3 «Paa Kvarven befæstninger»

¹⁹⁹ VG 23.09.18:3 «'Den spanskes' herjinger paa Moerne i Nordland.»

byer og land. Blakely hevder i sine undersøkelser at fremstillingene av spanskesyken i områder utenfor avisenes hjemsted ofte var mer dramatiske.²⁰⁰ Jeg vil påstå at fremstillingene av den lokale epidemien var mer nyansert, fordi avisene hadde spalteplass å utbrodere beskrivelsene. Nyhetsnotisene om andre byer og land virket mer dramatiske i sine beretninger, og jeg tror dette kan forklares på to måter. Nyheter fra områder langt unna Norge og Kristiania må bære et visst sensasjonspreg, skal avisene velge å trykke dem. I tillegg kommer at nyhetsnotisene som beretter om andre steder er viet langt mindre spalteplass, enn beretningene om lokale forhold. Fremstillingene blir derfor mer konsentrert, og kun de essensielle elementene blir løftet frem, som for eksempel høye antall døde, massiv smitte, og det Verdens Gang velger å kalle ”panikforanstaltninger”. Sammenlignet med de mer nyanserte og omfattende artiklene om forholdene lokalt, fremstår nyhetsnotisene om tilstanden andre steder som mer dramatiske.

Det tydeligste unntaket fra objektivitetsidealet i nyhetsnotisene fant jeg i Social-Demokratens dekning av spanskesyken i Forsvaret. Social-Demokraten vinklet konsekvent sin rapportering mot forholdene for de vernepliktige, og omtalte dem som ”indkalte” og ”orlogsgutter”. I den borgerlige diskursen blir de vernepliktige konsekvent omtalt som ”mend”, og særlig Aftenposten vinklet sine nyhetssaker mot de militærstrategiske konsekvensene spanskesyken fikk for Forsvaret: avlysningen og utsettelsen av våpenøvelsene. Social-Demokraten kom ut med et langt lavere daglig sideantall enn de borgerlige avisene, men publiserte likevel like mange eller flere nyhetsnotiser om spanskesyken i Forsvaret, en tydelig indikator på Social-Demokratens fokus på nettopp denne delen av nyhetsbildet.

Aftenposten viser også tilbøyeligheter til spesielt å fokusere på nyhetsmeldinger som beretter om vidtrekkende lukningsforanstaltninger, særlig fra København, som ble fremholdt som foregangsbyen innen epidemiens bekjempelse. Men Aftenposten publiserer daglig langt flere nyhetsnotiser og langt mer nyhetsstoff fra omverdenen, noe som bidrar til at fokuset virker mindre åpenbart. Likevel vil jeg hevde at også Aftenposten gjorde bevisste valg i sitt nyhetsfokus, for å underbygge egne meninger om metodene for epidemiens bekjempelse. Denne journalistiske logikken tjener som eksempel på det nærmest anti-tabloide ved skandinavisk partipressekultur, og gir belegg for Aftenpostens tilhørighet i partipressen. Den viser at nyjournalistiske konvensjoner fra USA ikke var etablert som norm, men at enkelte av metodene og prinsippene var innført, anerkjent og ble anvendt. En mer balansert nyhetsjournalistikk, tuftet på objektivitetsideal og formulert etter prinsippet om fallende

²⁰⁰ Blakely, 2007: 56

viktighet, som vi ser i vurderingen av elementene i telegramnyhetene, og typografisk mer salgsfremmende forsider med bilder og krigstyper. Men gjennom en analyse av Aftenpostens dekning av spanskesyken virker det som at den politiske debatten, og det meningsbærende innholdet, også er et like viktig salgsfremmende elementet, som sensasjonaliserte nyheter på forsiden. Nyhetsdekningen fulgte likevel hovedsakelig objektivitetsidealene, og fremstillingene av spanskesyken i nyhetsstoffet var som regel fundert i uttalelsene medisinske autoriteter og offentlig statistikk. De norske avisene ser med andre ord ut til å ha hatt stor tiltro til hvordan stadsfysikus, sunnhetskommisjon og helsemyndigheter har presentert epidemien.

Avisene var også meningsformidlere, og forholdet mellom de to formidlingsmandatene er ikke avklart. Objektivitetsidealet avisene hevdet i sin nyhetsdekning var ikke forenlig med avisenes rolle som partipolitiske talerør og formidlere av politisk ideologi. Åman hevder spanskesyken i Sverige ble betraktet som en naturkatastrofe avisene ikke kunne gi noe eller noen skylden for.²⁰¹ Derfor inngår spanskesyken som argumentasjonsgrunnlag i andre debatter utenfor seg selv. Den viktigste debatten spanskesyken opptrer i var i diskusjonen omkring dens bekjempelse. Social-Demokraten vier spanskesyken mindre redaksjonell oppmerksomhet enn Aftenposten og Verdens Gang. Epidemien bekjempelse blir aldri tatt opp på lederplass av avisens redaktør Olav Scheflo. Når spanskesyken blir behandlet på redaksjonelt plan blir den ofte innlemmet som argument innen diskursene omkring mer tradisjonelle temaer om bolignød, klassekamp og antimilitarisme (som nevnt ovenfor). Men det er hele tiden arbeidersaken som er kjernen for debattene og agitasjonen.

Helsemyndighetene i Norge førte et langt mer liberalt, åpent og passivt lukningsregime enn sine danske kolleger, som innførte strenge lukningsforanstaltninger for å hindre smitte. Verdens Gang er hele tiden tro til de vurderinger som sunnhetskommisjon og stadsfysikus gjør omkring smittevernet i Kristiania. Fremstillingene av spanskesyken som følger av den autoritetstro holdningen i Verdens Gang blir ikke i nevneverdig grad farget, forstått som at epidemien blir underkommunisert eller avdramatisert. Snarere er Verdens Gang påpasselig med å understreke hvor uhyre smittsom spanskesyken er, samtidig som den formidler beroligende utsagn fra stadsfysikus, og andre autoriteter. Verdens Gang forsøker gjennom det redaksjonelle stoffet å formidle en individuell profylakse, der hygiene og renslighet hos den enkelte og individuelt ansvar for å forhindre smitte, eksempelvis ved å

²⁰¹ Åman, 1990: 193-194

unngå offentlige forsamlinger, fremgår som de viktigste tiltakene. Helsemyndighetenes ansvar er å ta seg av de som er blitt smittet, og det er innen behandlingen av syke det offentlige bør legge sin innsats. Verdens Gangs rapportering fremstiller spanskesyken som en forbigående farsott, som likevel er så smittsom at intet kan gjøres for å forhindre den, og at samfunnet i tålmodighet må ri den av. Aftenposten er derimot av motsatt mening, og forfekter de samme profylaktiske foranstaltningene som i København, og vier attpåtil spanskesykens bekjempelse plass i lederspaltene. Fremstillingene av spanskesyken på lederplass er mer dramatisk og bruken av ord som ”pest” og ”smitte” brukes bevisst for å underbygge kravet om et strengere smittevern og lukningsregime. Det samme fant jeg da jeg analyserte avisenes tilsendte innlegg utenfor redaksjonene. Hensynet til den offentlige ro og orden, og bestrebelsene for å hindre panikk og uro blant publikum blir tilsidesatt, når Aftenposten søker å fremme sine egne argumenter og synspunkt.

Kapittel 3: Kildene om fenomenet i nabolandene

Innledning:

Innledende er det grunn til å spørre hvorfor analysen av de utenlandske avisene er lagt til et eget kapittel? Det er primært gjort for å understreke oppgavens komparative formål.

Utgangspunktet for oppgaven har hele tiden vært den norske partipressen, og analysen av vurderingene som lå bak de norske redaksjonenes gestaltning av spanskesyken.

Konklusjonene jeg har gjort i forhold til de tre norske avisene, vil jeg her forsøke å kontrastere mot de svenske og danske motstykkene, og dernest til aviser hjemhørende i en vesentlig annerledes pressekultur; den amerikanske og britiske. Oppgaven vil innledningsvis foreta en analyse av hvordan de svenske og danske avisene opererer med hensyn til fokus, vinkling og holdning i nyhetsrapporteringen av spanskesyken, med hensyn til de samme tre hovedkategoriene som lå til grunn for analysen av de norske avisene: nyhetsnotisene, redaksjonelt stoff og innlegg utenfra. Jeg har i kapittelet forsøkt å gjøre en mer kortfattet oppsummering av hvordan de utenlandske avisene har gestaltet spanskesyken.

Til forskjell fra analysen de norske avisene hvor jeg har gjennomført og trukket eksempler fra hele perioden juli 1918 til mars 1919, har jeg i analysen av de utenlandske avisene konsentrert meg om ukene 29 (15.-21. juli) og 43 (21.-28. oktober) 1918, med

hovedvekt på oktober. Dette utelukker ikke tidsrommet utenfor nevnte uker.²⁰² Men for enklere å få frem forskjeller og nyanser i forhold til nettopp fokus, vinkling, holdning og fremstilling, har det vært fruktbart å vise til hvordan de ulike avisene skriver, eller utelater å skrive-, om de samme sakene, innenfor samme tidsrom. Jeg vil også trekke paralleller til og sammenligne med de norske avisenes dekning i dette kapittelet, der dette er formålstjenlig for å forklare dekningen i de gjeldende utenlandske avisene. Men primært vil selve komparasjonen gjøres i neste kapittel.

Fremstillingen av spanskesyken i svenske aviser

Margareta Åman gikk i sin avhandling gjennom ordskiftet omkring spanskesyken i en rekke svenske aviser. Hun konkluderte med at de fleste svenske avisene var relativt samstemte i sine fremstillinger av spanskesyken, og at det var liten men betydelig meningsforskjell med hensyn til offentlig profylakse og smittevern. Unntakene var avisene med tilhørighet på de politiske fløyene, og da særlig de radikale venstresosialistiske organene, samt det konservative Nya Dagligt Allehanda. Svenske aviser var opptatt av å bevare ro og orden, under premisene om at panikk svekker immunforsvarsevnen.²⁰³

Jeg har kun undersøkt tre svenske aviser, Dagens Nyheter²⁰⁴, Svenska Dagbladet²⁰⁵ og den svenske Social-Demokraten²⁰⁶. Social-Demokraten er sammenlignet med Svenska Dagbladet og Dagens Nyheter den mest politisk agitative av de tre. Social-Demokraten i Norge og Sverige er strukturelt sett samme type aviser, da de begge er offisielle organ for de sosialdemokratiske arbeiderpartiene i landene, og har som mål å fremme arbeiderbevegelsens sak. Når jeg gir dem benevnelsen *søsterorgan* må det forstås som at de strukturelt sett er like som aviser og partiorganer, ikke at de er forbundet ved eierskap.

²⁰² Unntak: for den svenske Social-Demokraten mottok jeg ikke mikrofilmer inneholdende perioden før oktober. I oppgaven har jeg derfor ingen referanser eller eksempler fra den første bølgen. Men med bakgrunn i Margareta Åmans analyser av avisen (s. 173-174), finner jeg ingen grunn til å anta at fremstillingene har vært vesensforskjellige under den første bølgen i juli/august. Mikrofilmer fra Svenska Dagbladet etter februar 1919 mangler i Kungliga Biblioteket. Undersøkelsene mine får derved sitt naturlige endepunkt her. (Referanse: Universitetsbiblioteket i Lund).

²⁰³ Åman, 1990: 170-195

²⁰⁴ Dagens Nyheter = DN

²⁰⁵ Svenska Dagbladet = SvD

²⁰⁶ Den svenske Social-Demokraten = SSD

Fra 1911 ble Svenska Dagbladet ansett som hovedorgan for det konservative parti i Sverige, Allmänna valmansförbundet, uten at de formelt sett var et offisielt partiorgan.²⁰⁷ Mine erfaringer er at foruten på lederplass virker avisen å være ubunden og relativt fristilt politisk sett, og virker mer nøytral i sin nyhetsformidling, kanskje særlig sammenlignet med det norske motstykket, Aftenposten, som i sin dekning er mer lik den Åman beskriver hos opposisjons- og høyreorganet Nya Dagligt Allehanda.²⁰⁸ På lederplass og i mye av det redaksjonelle stoffet støtter likevel Svenska Dagbladet tydelig konservativ politikk i Sverige, og på 20-tallet ble avisen med i Högerpressens förening.²⁰⁹

Dagens Nyheter næret ikke noen formelle bånd til noe politisk parti, men avisens redaktør, Otto von Zweigbergk, var riksdagsrepresentant i overhuset for det Liberala samlingspartiet, og avisen er historisk ansett som det viktigste talerøret for liberalistisk politikk i perioden. I *Den svenska pressens historia* forklarer Gunilla Lundström hvordan Dagens Nyheter dreide i stadig mer nyjournalistisk retning, ved ansettelsen av redaksjonssekretær Oscar Hemberg. Han så, ikke tilfeldigvis, til København, og Politikens fremvekst under redaktør Cavling (se *Fremstillingen i danske aviser*).²¹⁰ Fra og med 4. juli 1909 var ikke lenger Dagens Nyheterers forside avholdt annonser, men fylt med nyhetsstoff.²¹¹ Hembergs journalistiske modernisering kom likevel ikke på bekostning av det politiske engasjementet, og avisen forble et liberalt talerør, samtidig som den opplevde en voldsom vekst i opplagstall.²¹² Den svenske regjeringskonstellasjonen i 1918 var sammenlignbar med den norske. De liberale satt ved makten, men i en koalisjon med det sosialdemokratiske arbeiderpartiet, og de konservative sto i klar opposisjon.

Social-Demokraten i Sverige var, som sitt søsterorgan i Norge, nært knyttet det sosialdemokratiske arbeiderpartiet, og avisens redaktør var Per Albin Hansson, senere statsminister for sosialdemokratene i Sverige. Som i Norge, var Social-Demokraten del av et nettverk av aviser styrt sentralt av partiet, men den sentrale myndigheten virker ikke å ha vært for kontrollerende. Likevel er det tydelig at avisene er relativt samstemte i sin agitasjon.²¹³

De svenske avisenes forhold til regjering og myndigheter er grunnet regjeringskoalisjonen lik de norske avisene, med den liberale Dagens Nyheter som uavhengig men regjeringstro, Social-Demokraten som støttende, og langt mindre kritisk til autoritetene

²⁰⁷ Lundström, et al., 2001: 65

²⁰⁸ Åman, 1990: 174-175

²⁰⁹ Lundström, et al., 2001: 65

²¹⁰ Lundström, et al., 2001: 75

²¹¹ Hadenius, 2002: 77-79

²¹² Hadenius, 2002: 85-87.

²¹³ Lundström, et al. 2001: 56-63

enn agitasjonen skulle tilsi, og det konservative Svenska Dagbladet som talerør for opposisjonen. Som det fremgår av analysen i det følgende, får likevel ikke de lignende politiske forholdene de samme redaksjonelle utfallene for avisenes fremstillinger.

Dagens Nyheter

Åman konkluderer med at Dagens Nyheter var den svenske avisen som hadde færrest meninger om spanskesyken og dens bekjempelse, og at den hovedsakelig beskjeftiget seg med nyhetsrapportering om epidemien.²¹⁴ Mine undersøkelser av avisen bidrar til å bekrefte Åmans konklusjoner. Den redaksjonelle behandlingen av spanskesyken i Dagens Nyheter ligner den jeg fant i Verdens Gang, og i danske Politiken. Nyhetsnotisene om spanskesyken i Dagens Nyheter ble, som i de norske avisene, stort sett samlet under en hovedoverskrift. 20. juli kan avisen melde at ”Spanska sjukan visar ökad vitalitet.” Innledningsvis forklarer en redaksjonelt forfattet artikkel hvordan epidemien har kommet til Sverige, fra Norge og Danmark, og hvordan den sprer seg i Sverige. Deretter følger situasjonsrapporter fra en rekke svenske byer, og ved de militære forlegninger, og det opplyses om at ”Stockholm är fortfarande beträffande denna epidemi i ett lyckligt läge.” Avslutningsvis i artikkelen presenteres så forholdene i utlandet. Som i de norske avisene, er også her nyhetstelegrammene om de alvorlige tilstandene i Sveits viet særlig oppmerksomhet, og de samme elementene er stilt i forgrunn som i de norske avisene: militæret er særlig hardt rammet, og det tales om en ”nationalolycka” (landsulykke). Også i England og Tyskland er tilstandene alvorlige, og ”[...] i Köpenhamn är sjukdomen av alvarlig karaktär.” Tross sparsommelige meddelelser fra Kristiania, kan avisen fortelle at heller ikke i Norge har sykdommen nådd kulminasjonspunktet, og at epidemien har bredt seg til hele Sør-Norge.²¹⁵ Umiddelbart kan det se ut som at Dagens Nyheter forsøker å fremstille epidemien som verre og mer utbredt i det vestlige Sverige, i nabolandene, og i Europa for øvrig, når den betegner sykdomsforholdene i Stockholm som i et ”lyckligt läge”. Men dette beror nok i stor grad på at sykdommen traff Stockholm senere enn de øvrige nordeuropeiske hovedstedene. Innen oktober er fokus flyttet til de forverrede forholdene i den svenske hovedstaden. 18. oktober kan vi lese at ”En ljusning märkbar för Göteborgs vidkommande.”²¹⁶, og to dager senere er hovedoverskriften: ”En mängd nya influensafall i Stockholm och landsorten.”²¹⁷ Her dementeres riktignok rapportene om lysere utsikter i Gøteborg, mens det i Malmø opplyses

²¹⁴ Åman 1990: 172

²¹⁵ DN 20.07.18: 4

²¹⁶ DN 18.10.18: 8

²¹⁷ DN 20.10.18: 5

om at sykdommen er i retur. Nyhetsrapporteringen i Dagens Nyheter virker å være basert på en mest mulig objektiv og sannferdig gjengivelse av forholdene, slik de fremsto i telegrammer fra telegrambyråene, gjennom uttalelser og samtaler med medisinske autoriteter, og gjennom offentlige statistikk om smittede og døde.

Selv om Dagens Nyheter i liten grad uttrykte egne meninger om epidemiens bekjempelse, var den samtidig tro mot de svenske helsemyndighetenes valg av profylakse og smittevern. Åman viser til en lederartikkel den 25. juli, under tittelen ”Koleran.”, hvor Dagens Nyheter rykker ut til forsvar av regjering og helsemyndigheter fra et angrep fremsatt av det konservative organet Lunds Dagblad. Dagens Nyheter mener medisinalstyrelsen med fordel kunne ha reagert raskere i forhold til et skip med kolerasmitte som ankom Stockholm fra Russland. Men å anklage regjeringen ble avfeid som usaklig, og partipolitiske utspill i sammenheng med profylakse, smittevern og bekjempelse av epidemier som useriøst. Angrepet ble karakterisert som skremselspropaganda som skapte unødig uro blant publikum.²¹⁸ Verdens Gangs motsvar til Aftenpostens angrep på det norske helsevesenet har tydelige paralleller til dette eksempelet.²¹⁹ Også i det redaksjonelle nyhetsstoffet er det tydelig at Dagens Nyheter har tiltro til helsemyndighetenes valg av tiltak. I oktober rapporterer Dagens Nyheter i flere artikler om den svenske medisinalstyrelsens kontakt med sine norske og danske motstykker angående de tiltak som treffes mot epidemiens bekjempelse i nabolandene. Den norske medisinaldirektøren kan bekrefte at han ”[...] hyser samma uppfatning som den danska sundhetstyrelsen om ineffektiviteten av kraftåtgärder mot epidemin.”²²⁰ Dagens Nyheter forklarer at erfaringen fra både tidligere og den nåværende influensaepidemien viser at smitten likevel er så stor at ”panikföranstaltningar” som isolasjon, tvangsinnleggelse og utstrakte lukningsbestemmelser ikke har noen virkning. Renslighet, hygiene og utluftning er de beste botemidler.²²¹

Dagens Nyheter var også tydelige i vinklingen mot de tiltak helsemyndighetene faktisk iverksatte. 10. august trykker avisen en lengre artikkel med tittelen ”Influensaens förebyggande och bekämpande.”²²² Artikkelen diskuterer tiltak, og konkluderer med at ”Preventiva åtgärder äro, menar man, nästan otänkbara”, før den oppsummerer ”D:r Josefsons förslag till åtgärder mot sjukdomen.”. Dernest følger to nyhetsnotiser om forholdene i Sveits og i København, før en artikkel med råd og opplysninger om spanskesyken, med overskriften

²¹⁸ Åman, 1990: 172, DN 25.07.18: 3

²¹⁹ Kapittel 3: *Spanskesyken på lederplass*

²²⁰ DN 20.10.18: 5 ”Norska medicinalstyrelsen anser kraftåtgärder ineffektiva.”

²²¹ DN 14.10.18: 9 ”I Norge vidtagas inga vidare allmänna åtgärder mot epidemin.”

²²² DN 10.08.18: 1, fortsettelse side 7.

”Vad allmänheten bör veta och iakttaga.”.²²³ 17. oktober rykker avisen ut med en advarende artikkel, hvori et krav om isolering av de syke fremsettes, etter mønster fra Danmark.²²⁴ Dagen etter kan avisen berette om at kravet oppfylles ved de større sykehusene i Stockholm.²²⁵ Dagens Nyheters dekning av spanskesyken blant de militære har jeg av komparative grunner behandlet i et eget avsnitt: *”Svenske aviser behandling av ”sjukvården vid regementen”*.

Svenska Dagbladet

Nyhetsrapporteringen i Svenska Dagbladet er i hovedsak lik den jeg fant i Dagens Nyheter. Under sommerens epidemibølge er rapporteringen fokusert om spanskesykens spredning i og rundt Sverige, og avisen følger spent med på spredningen til Stockholm. Nyhetsnotisene samles under en hovedoverskrift, eksempelvis: ”’Spanska epidemien’ dröjer.”. Innledningsvis står en lengre, redaksjonelt forfattet artikkel, etterfulgt av flere nyhetsnotiser om de langt verre forholdene i andre byer og land.²²⁶ I begynnelsen av epidemien fremstilles forholdene i Stockholm som gunstigere enn landet for øvrig,²²⁷ før de mot høstens epidemi, hvor smitten inntar den svenske hovedstaden, får et mer alvorlig preg: ”Dödligheten i spanska sjukan tilltagande.”.²²⁸ Nyhetsdekningen i Svenska Dagbladet virker i det hele tatt være unntatt politiske hensyn, kanskje med visse unntak i behandlingen av spanskesyken blant de militære, som jeg har behandlet i et avsnitt: *”Svenske aviser behandling av ”sjukvården vid regementen”*.

Det redaksjonelle stoffet i Svenska Dagbladet har visse likhetstrekk med det redaksjonelle stoffet i Dagens Nyheter, hovedsakelig ved å formidle beroligende meddelelser fra medisinske autoriteter. 10. oktober publiserer avisen artikkelen: ”Talet om lungpest rent nonsens. Vad läkarna säga om den häftigste yttringen av spanska sjukan.”.²²⁹ I artikkelen får en rekke medisinske autoriteter avkrefte ryktene om at det herjer lungepest parallelt med influensaepidemien. Også Svenska Dagbladet videreformidler meddelelsene fra den norske medisinaldirektøren vedrørende epidemiens bekjempelse i Norge, skriver at den ”Föres [...] i de riktlinjer, som följes av vår medicinalstyrelse.”²³⁰ Den redaksjonelle linje virker videre å

²²³ DN 10.08.18: 7

²²⁴ DN 17.10.18: 4 ”Isolering mot spanska sjukan!”

²²⁵ DN 18.10.18: 5 ”Isolering av influensasjuka. Spanska sjukans patienter avskilda på de flesta sjukhus. [...]”

²²⁶ SvD 13.07.18: 6

²²⁷ SvD 28.08.18: 6 ”Bulletinerna om spanska sjukan. Allt gynnsammare för Stockholms vidkommande.”

²²⁸ SvD 14.10.18: 8 Upplag A

²²⁹ SvD 10.10.18: 8

²³⁰ SvD 14.10.18: 8 Upplag A

fremheve de tiltak som medisinalstyrelse og medisinske autoriteter gjennomfører, uten at det stilles videre kritiske spørsmål ved tiltakene. 18. oktober beretter avisen om opprettelsen av et provisorisk byrå for å bekjempe epidemien.²³¹ Men vinklingen er forskjellig fra Dagens Nyheter, og tiltakene fremstilles som iverksatt på bakgrunn av fremsatte krav om et strengere smittevern. Åman hevder Svenska Dagbladet fremsatte kritikk av (helse)myndighetene indirekte gjennom leser- og debattinnlegg, og sitater fra andre aviser, og sjeldent direkte gjennom reportasjer, lederartikler og annet redaksjonelt stoff.²³² Også Aftenposten i Norge brukte flittig kritiske innlegg utenfra, blant annet fra leger utenfor det offentlige helsevesenet, for å underbygge sin argumentasjon for et strengere smittevern. 15. oktober publiserer Svenska Dagbladet et brev fra en indignert leser som erklærer: ”Hade skolor och kaserner hållits stängda ytterligare någon liten tid [...] hade vi säkerligen undslupit farsotens värsta period.”²³³ Men i motsetning til Aftenposten, formulerer Svenska Dagbladet et velfundert svar på innlegget: ”Flera skolläkare ha för [SvD] framhållit, att smittofaran för de ännu icke insjukna barnen är ungefär like stor i hemmen och under lek med jamnåriga som om de fortsätta skolgången.”²³⁴ Der Aftenposten selv på lederplass agiterte for strengere smittevern, er Svenska Dagbladet langt mer moderate, og indirekte, i sin kritikk. Den 20. oktober gjør avisen et intervju med professor O. Medin, en fremstående medisinsk personlighet som kjempet mot influensaepidemiene på 1880- og -90-tallet. Innledningsvis forklarer avisen at uroen blant publikum ikke har lagt seg, og at det fra mange hold kreves vidtrekkende foranstaltninger og tiltak, som ytterligere stenging. Avisen beretter at:

”Professor Medin var av den bestämda uppfattningen, att den nuvarande nästan panikartade fruktan för spanska sjukan är alldeles oberättigad och att allmänheten på olika sätt blivit i onödan oroad.”²³⁵

I artikkelen får Medin uhindret fremme sine oppfatninger av spanskesyken, og erklærer at brorparten av tiltakene som er iverksatt er nytteløse. Han hevder den beste profylakse er personlig hygiene og frisk luft, og at helsemyndighetene bør rette innsatsen mot de farlige ettersykdommene. Avisen spør avslutningsvis om Medin mener myndighetene har gjort det som står i deres makt, hvorpå Medin svarer med overbevisning at medisinalstyrelse og

²³¹ SvD 18.10.18: 7 ”Provisorisk byrå för spanska sjukans bekämpande

²³² Åman, 1990: 172-173

²³³ SvD 15.10.18: 7 ”Nya skolstängningar i Stockholm. Skolläkarna ha dock ännu icke ifrågasatt allmän stängning.”

²³⁴ Ibid.

²³⁵ SvD 20.10.18: 7

hälsovårdsnämnden i Stockholm sakkyndig fører an kampen mot spanskesyken, så vel som mot andre epidemiske sykdommer.²³⁶ En lignende reportasje hadde med liten sannsynlighet fått innpass i norske Aftenposten, og illustrerer en tydelig forskjell mellom de to konservative organene. Reportasjen bør primært forstås som et redaksjonelt forsøk på å berolige publikum, men enhver kritikk av helsemyndighetene som avisen indirekte hadde fremsatt tidligere, ville etter samtalen med Medin være nøytralisert. Svenska Dagbladet virker svært lojale til objektivitetsidealet, og virker opptatt av å gi en balansert dekning av epidemien, uten å vekke unødig uro blant sitt publikum. Den redaksjonelle kritikken av det liberale lukningsregimet, som Aftenposten var blant de fremste eksponenter for i Norge, er fraværende i det svenske konservative organet.

Social-Demokraten, Sverige

Som sitt norske søsterorgan, er det svenske arbeiderbladet det minste av de tre avisene, både i opplagstall, men også i sideantall per utgivelse. Et lavere sideantall tvang redaksjonen til større begrensninger i valget av nyhetssaker fra telegrambyråene, enn i de borgerlige avisene, som hadde plass til langt mer stoff. Som jeg har nevnt i analysen av den norske Social-Demokraten, bidrar dette til å tydeliggjøre avisens valg av fokus i nyhetsdekningen. Åman hevder at nyhetsdekningen i Social-Demokraten ikke skiller seg vesentlig ut fra Svenska Dagbladets og Dagens Nyheters dekning, med unntak av et tydeligere fokus på forholdene for de vernepliktige og smittevernet ved de militære forlegningene.²³⁷ Til dette vil jeg tillegge at den svenske Social-Demokraten også ser ut til å vie mer oppmerksomhet omkring tiltakene som ble iverksatt for å lette konsekvensene epidemien fikk for de lavere klasser. 22. oktober melder avisen: "Understöd för av spanska sjukan träffade." Nyhetsnotisen refererer kortfattet følgende forslag i riksdagen om: "[...] 30.000 kr. att användas till understöd av familjer, som drabbats av nu rådande epidemi, vilka understöd ej skulle få fattigvårds karaktär."²³⁸ Social-Demokraten rapporterer hyppigere om de økonomiske implikasjonene for sykekassene, eksempelvis i en artikkel 23. oktober: "Influensaen bland sjukassornas medlemmar."²³⁹ Vinklingen i rapporteringen er hovedsakelig statistisk, og presenterer og forklarer de økonomiske rammene og tilskuddene fra offentlig hold, som gjøres for at sykekassen skal kunne overholde sine forpliktelser. Eksplicit gir ikke slike artikler noe beroligende utsagn, men gir garantier om at sykekassene vil fortsette utbetalingene til sine medlemmer. Social-

²³⁶ SvD 20.10.18: 7

²³⁷ Åman, 1990: 173-174

²³⁸ SSD 22.10.18: 8

²³⁹ SSD 23.10.18: 4

Demokratens fokusering på utfallene for datidens trygdeordninger har tydelige likhetstrekk til det jeg fant i dets norske søsterorgan.²⁴⁰

Social-Demokratens nyhetsdekning av spanskesyken lokalt, nasjonalt og internasjonalt skiller seg lite ut på andre områder enn de jeg har nevnt. Det kan, som i tilfellet ved de norske avisene, se ut til at avisene mottar de samme telegramnyhetene, uten gitt vinkling, og at avisene uansett politisk tilhørighet gjengir telegrammene omtrent som de får dem, om enn noe forkortet. Social-Demokratens nyhetsdekning følger hovedsakelig de samme linjer som Svenska Dagbladets og Dagens Nyheter, og jeg finner hovedsakelig likhetstrekk i hvordan de gestalter sykdommen i nyhetsdekningen. Den samme trenden, med relativt avventende beskrivelser av sykdomsforholdene i Stockholm, og mer urolige rapporter fra forholdene i andre byer og land om sommeren, til de mer sannferdige og oppriktige beskrivelsene av alvorlige tilstander i oktober fremgår også hos Social-Demokraten. Jeg fant også eksempel på en reportasje hvis hensikt jeg antar å ha vært beroligende: "Influensan sådan folksfantasin karakteriserat den." Den gir en fortolkning av gamle tresnitt og håndskrifter som beretter om skrekkelige og grufulle fortidige fremstillinger av pest, og forklarer at: "slik har [spanska sjukan] under skiftande namn härjat i århundraten."²⁴¹ Epidemiene har alltid herjet, og fremstillingene av dem har alltid vært urovekkende. Den rådende epidemien er i så måte intet unntak, er budskapet. Sammenlignet med de norske avisene, virker de svenske fremstillingene av spanskesyken gjennom nyhetsdekningen som mer konsensuell, både gjennom valg av saker, fokus, og vinkling.

Svenske avisers behandling av "sjukvården vid regementen".

Som nevnt er den mest markante forskjellen på nyhetsdekningen i Social-Demokraten, kontra den borgerlige nyhetsdekningen, at arbeideravisen gir forholdene ved militærforlegningene mer oppmerksomhet. Når de svenske borgerlige avisene skriver mer om forholdene for de vernepliktige enn sine norske motstykker, beror dette i stor grad på at det i Sverige ble reist politisk debatt omkring det militære helsevesenets agerende og manglende evner til å hankses med epidemien, og intern granskning ble iverksatt. Generalfältläkare Bauer undersøkte saken og konkluderte medio oktober med at forholdene ved det svenske forsvaret var kritikkverdige.²⁴² Saken ble tatt opp til behandling i krigsministeriet og regjeringen, og tiltak

²⁴⁰ Kapittel 3; *Nyhetsnotisene – hvilke saker får fokus, og hvordan vinkles nyhetene?*

²⁴¹ SSD 28.10.18:7

²⁴² DN 15.10.19:7 "Den militära sjukvården.", SvD 15.10.18: 7 "Åtgärder för bättre epidemivård vid armén.",

ble iverksatt for å utbedre den militære håndteringen av epidemien. Vinklingen av nyhetsdekning blant de tre avisene i nettopp denne saken er illustrerende for forskjellen mellom avisene. De diskursive forskjellene gjør seg gjeldende allerede i overskrifter og ingress. Svenska Dagbladet melder i overskriften simpelthen om ”Åtgärder för bättre epidemivård vid armén.”²⁴³, og refererer kortfattet Bauers konklusjoner:

”Vad som hittills brustit i frågan om epidemisjukvården inom arméen kan, anser generalfältläkaren, sammenfattas i tre punkter: bristen på koncentration av de sjuka, de alltför fåtaliga och undermåliga sjukvårdarna och i sammanhang därmed bristen på sjuksköterskor samt – för Stockholmsregementenas vidkommande – saknaden av en sjuktransportautomobil.”²⁴⁴

Deretter følger en kort redegjørelse for riksdagsvedtak og tiltak som fattes og iverksettes for å utbedre forholdene. Avslutningsvis meddeles at ambulansens anskaffelse er nært forestående. Nyhetsartikkelen er kortfattet og nøytral, og gir ikke saken urettmessig mye oppmerksomhet, og vinklingen forsøker gi inntrykk av en sak som er ferdig diskutert og behandlet, og at den ikke lenger er av aktualitets- eller nyhetsverdi.

Overskriften på Dagens Nyheters artikkel er nøytralt formulert, og angir sakens kjerne: ”Den militära sjukvården.”, mens undertitlene er positivt vinklet mot de allerede foreslåtte og iverksatte tiltak. Men avisen innleder saken mer kritisk enn sin konservative kollega, og fastslår at det militære helsevesenet på langt nær var forberedt på masseepidemien, og forteller at de fleste regimentene i hæren har utstedt klager over den militære håndteringen av epidemien. Generalfältläkare Bauer har i sin granskning ”[...] funnat förhållandena ohållbara [...]”.²⁴⁵ Deretter gjengir Dagens Nyheters ordrett det eksakt samme referatet som Svenska Dagbladet fra generalfältläkare Bauers granskning, og de tre punktene hvor det militære helsevesenet har feilet. Dagens Nyheters nyhetsartikkel er mindre objektiv men mer balansert enn Svenska Dagbladets. Men også Dagens Nyheter setter forbedringstiltakene og utbedringen av forholdene i forgrunnen, og gir dermed inntrykk av at situasjonen er under kontroll.

SSD 15.10.18:6 ”Influensaepidemin inför urtima riksdagen.”; 15.10.18: 7 ”Klagomålen över den militära sjukvården.”

²⁴³ SvD 15.10.18: 7

²⁴⁴ SvD 15.10.18: 7

²⁴⁵ DN 15.10:7

Social-Demokraten går langt mer kritisk ut i sin artikkel, og vier saken langt mer spalteplass. I overskriftene heter det ”sjukvården” ved *våre* regimenter, og i ingressen meddeles: ”Försök till ”förklaringar” från vederbörande. Ännu ett vittnesbörd av en som studerat saken.”²⁴⁶ Diskursivt stiller vinklingen allerede i ingressen seg annerledes enn behandlingen i de borgerlige avisene, og varsler en langt mer problemorientert tilnærming. Social-Demokraten beretter innledningsvis om hvordan en kritisk artikkel om forholdene ved Svea Artilleriregement tre dager tidligere²⁴⁷ har blitt tatt opp i flere (svenske) aviser, som igjen har vent seg til de ansvarlige om forholdene for de vernepliktige. Følgende av avsløringene har ført til en intern granskning anført av generalfältläkare Bauer, som misbilliger forklaringene til så vel befal og offiserer som regimentslege Lindblad. Avisen erklærer at: ”Vad vi påstått har således icke kunnat bestridas, man har endast försökt att med allmänna talesätt slingre sig undan.” og ”[...] att sjukvården vid Svea artilleriregemente långa stycken är under all kritik.”. Videre henviser Social-Demokraten til en ikke navngitt vernepliktigs innsendte beretninger til avisen. Innsenderen understreker kritikken, og betegner det militære helsevesenets bekjempelse mot epidemien som ”förfärligt usel”, og setter spørsmålsteget ved helsepersonellens kompetanse. Innsenderen hevder så: ”Regementets hästar bättre vårdade än mannskapet!”, som avisen gjør til deloverskrift. Innsenderen kritiserer så den militære syketransporten av de syke, som befraktes ved hestevogn, og som grunnet treghet har medført en rekke dødsfall blant vernepliktige, som ellers kunne ha vært unngått: ”[...] men det värdefullaste materialet, människan, skall på grund av sitt förmåga att förstå skillnaden i denna transport, hållas nere i sträng disciplin, fränkännas omsorger som komma döda ting till del.”²⁴⁸

De antimilitaristiske undertonene er tydelige, og illustrerer klare likhetstrekk med den nyhetsdekningen det norske søsterorganet foretok av spanskesyken i det norske forsvaret.

Fremstillingen av spanskesyken i danske dagsaviser

Den danske politiske virkeligheten skilte seg ikke vesentlig ut fra den norske og svenske med hensyn til avisenes forhold til den sittende regjering. Den danske mindretallsregjeringen Zahl II utsprang fra Det Radikale Venstre, som hadde dannet regjering på grunnlag av, flertallet

²⁴⁶ SSD 14.10.18: 9 ”Sjukvården vid våra regementen.”

²⁴⁷ SSD 12.10.18

²⁴⁸ SSD 14.10.18: 9 (”Regementets hästar bättre vårdade än mannskapet!”)

partiet fikk sammen med Socialdemokratiet ved Folketingsvalget i 1913. Sosialdemokratene hadde ingen poster i regjeringen, men opptrådte som dens parlamentariske støttespiller, likt Arbeiderpartiets støtte til Venstreregjeringen i Norge. Politiken²⁴⁹ var, om ikke regjeringens organ, så var den Det Radikale Venstres talerør i dansk offentlighet. Finansminister Edvard Brandes var tidligere redaktør i Politiken, og ble etterfulgt av Henrik Cavling, som dro avisen i retning den amerikanske nyjournalistikken, og initierte dreiningen mot et rent nyhetsformidlende organ, og det med enorm suksess.²⁵⁰ Politisk ble derimot støtten til regjeringen mer forbeholden under Cavlings redaksjon, men den var likevel betydelig.²⁵¹ Berlingske politiske & Advertisements Tidende²⁵² ble grunnlagt på statlige privilegier for bekjentgjørelser, og næret frem til århundreskiftet tett kontakt med det konservative regimet i dansk politikk. Etter at privilegiene falt bort i 1904 fortsatte avisen som de konservatives hovedorgan, men hadde ingen formell partitilhørighet. Også Berlingske Tidendes redaktør, Christian Gulman, forsøkte dreie avisen i nyjournalistisk retning, som svar på den økte popularitet Politiken opplevde under Cavlings journalistiske omveltninger, og de politiske parolene måtte vike for den stadig økende nyhetsinteressen.²⁵³ Betegnende for begge avisene under den nyjournalistiske dreiningen er at de innfører kronikken som sjanger, som tok de partipolitiske innleggenes tidligere plass, og de begynner med en utstrakt bruk av bilder.

Social-Demokraten²⁵⁴ var det danske arbeiderpartiets (Socialdemokratiet) offisielle partiorgan.²⁵⁵ Social-Demokratenes redaktør frem til 1911, Emil Wiinblad, hadde fortsatt avisens tradisjonelle agitasjonen, men innført opinionsdannende reportasjer og artikler vinklet mot arbeiderbevegelsens sosiale fanesaker, samt utvidet den generelle nyhetsdekningen. Under Wiinblads ledelse ble ikke bare avisens posisjon som partiorgan befestet, men ble i opplagstall blant Danmarks største.²⁵⁶ Etterfølgende redaktør Frederik Borgbjerg videreførte journalistikken under Wiinblad, men måtte ta stadig mer hensyn til at Socialdemokratiet øynet håp om regjeringsmakt.²⁵⁷ Samtidig betegnes han som en lyrisk agitator og som en tradisjonell partipolitisk redaktør.²⁵⁸

²⁴⁹ Politiken = Pol

²⁵⁰ Søllinge, Thomsen, 1989: 77ff, 171-178

²⁵¹ Søllinge, Thomsen, 1989: 84

²⁵² Berlingske Tidende = BT

²⁵³ Søllinge, Thomsen, 1989: 100-104

²⁵⁴ Den danske Social-Demokraten = DSD

²⁵⁵ Søllinge, Thomsen, 1989: 83ff, 154

²⁵⁶ Søllinge, Thomsen, 1989: 151-155

²⁵⁷ http://www.denstoredanske.dk/Samfund%2c_jura_og_politik/Massemedier/Trykte_medier_og_dagblade%2c_Danmark/Aktuelt

²⁵⁸ Søllinge, Thomsen, 1989: 153

Politiken var agitatorisk, i den grad den var det lengre, lojale til regjeringen, men ikke uforbeholdent. Den hadde også en relativt tydelig sosialliberal vinkling, som gjorde den til en ideologisk konkurrent for Social-Demokraten i en rekke saker: den var ikke fiendtlig innstilt til arbeiderbevegelsen, men gav ikke sitt besyv til revolusjonen, og var antimilitaristisk i en rekke forsvarsspørsmål. Berlingske Tidende var etter privilegienes bortfall i 1904 uavhengig støtteorgan for Højre, og senere Konservative Folkeparti. Men med den nyjournalistiske dreiningen ble den politiske agitasjonen tonet ned. Likevel var avisen agitatorisk opposisjonens organ. Som jeg vil vise i kapitlet var Social-Demokraten skarpere i sin politisk-kritiske journalistikk enn sine skandinaviske søsterorgan, men heller ikke arbeiderbladet hadde unngått den nyjournalistiske dreiningen. Nyhetsdekningen rommet mindre agitatorisk virksomhet, og avisen viet nyhetsstoffet stadig mer oppmerksomhet. Likevel er det Social-Demokraten som fremstår som det tydeligste eksponenten for dansk partipressejournalistikk.

Politiken

Allerede 15. juli behandler Politiken epidemien på lederplass, og artikkelens intensjon er i høyeste grad beroligende. Spanskesyken sammenlignes med influensaen i 1880-90-årene, og karakteriseres som langt mildere, men ufarlig: ”Det er næppe for meget sagt, at sjælden er en Epidemi blevet mottaget med mindre Ængstelse end denne.”²⁵⁹ Jamfør *Verdens Gang*²⁶⁰, forsøker Politiken å forberede publikum på hardere tider i møte:

”Lad os [...] bruge vore Evner til at væbne os med Sindsro over for den spanske Syge. I de kommende Dage vil den sikkert blive ved med at brede sig, [...] Og jo hurtigere den breder sig, des hurtigere bliver vi ogsaa færdig med den. Det bedste Bevis er, at der i Telegrammerne fra Spanien aldrig mer tales om den spanske Syge.”²⁶¹

Sannsynligvis gjenspeiler lederartikkelen hvor lite datiden visste om hvor alvorlig epidemien kunne, og ville bli. Sammenlignet med 1880-90-influensaen virket spanskesyken under sommeren som langt mildere, om enn omfangsrik. 18. juli publiserer Politiken forsidebilder fra den gamle Riksdagsbygningen, som var omgjort til midlertidig lasarett for marinens syke. Fotografen har utført sitt oppdrag uten ”smaalig Ængstelse for mulig Smitte”, og pasientene

²⁵⁹ Pol. 16.07.18: 5 ”Den spanske Syge”

²⁶⁰ Kapittel 3: *Hvordan fremstiller redaksjonene spanskesyken?; Verdens Gang*

²⁶¹ Pol. 16.07.18: 5 ”Den spanske Syge”

”synes alle at tage Situationen med godt Humør.”²⁶² To dager senere følger en kronikk over epidemien: ”Influenza. Ogsaa kaldet den spanske Syge.” Statens serumsinstitutt har fastslått at det er influensa, og ingen mystisk syke. Dernest følger en historisk oversikt over epidemiene, om sykdommens forløp og dens behandling. Det hevdes at ingenting kan gjøres for å unngå smitte, annet enn kanskje å unngå forsamlinger og isolere de syke. Bruk av sprit, og særlig konjakk, avfeies som den reneste overtro, og det hevdes at verdenskrigens psykisk og fysisk svekkende innvirkning på den individuelle motstandsevnen, er grunn til den voldsomme utbredelsen og omfanget. Til tross for de inntrufne dødsfallene er nyhetsdekningen optimistisk ut sommeren, og epidemien forventes overstått innen høsten.

22. oktober melder avisen i en artikkel: ”Publikum maa selv hjelpe til, hvis den spanske Syges Vækst skal standses.”²⁶³ Sykdommen betegnes som ”mystisk”, da den ikke har oppført eller utviklet seg slik de medisinske autoritetene postulerte at den ville under sommerens epidemi, og avisen uttrykker forståelse for publikums engstelse. Men når publikum likevel deltar i forsamlinger på teatre, kino og ball, tross frykten for smitte, fastslår avisen at: ”Tankeløsheden [gaar] Haand i Haand med Frygten.” Deretter gjengir artikkelen sundhedsstyrelsens plakat med 12 foranstaltninger for publikum, som i det vesentlige er konsentrert om individuell profylakse. Renslighet, utluftning, forsiktig omgang med syke og henstilling om å unngå forsamlinger er de viktigste tiltakene mot smitte. Sundhedsstyrelsens formann Dr. Tryde vil foreløpig ikke anmode noen videre lukningsbestemmelser, men oppfordrer publikum til å følge styrelsens anvisninger. Samtidig melder amtslæge Djørup beroligende at: ”Dødeligheden under Epidemien er ikke foruroligende.”²⁶⁴ Avisen fortsetter å berolige, og krever ingen videre foranstaltninger. Dagen etter er spanskesyken atter behandlet på lederplass, og diskursen har tatt en dyster vending: ”Den spanske Syge optræder nu i flere Lande under saa alvorlige Former, at det er berettiget at tale om en Krise.”. Med begrunnelse i *krisen* som København nå befinner seg i, forsvarer avisen sundhedsstyrelsens vedtak om omfattende lukningsbestemmelser. Samtidig fortsetter henstillingene til publikum om å ta ansvar for å hindre smitte:

”Det staar nu til Byens enkelte Borgere at forstaa, at en Krises Bekæmpelse kræver Deltagelse fra Alles Side. Sker det – og det sker ved at følge Sundhedsstyrelsens Anvisninger [...] – vil det forhaabentlig snart lykkes at standse den videre Utbredelse

²⁶² Pol. 18.07.18: 1 ”Den spanske Syge rykkede i Gaar ind i Riksdagskasernen i Fredericiagade.”

²⁶³ Pol. 22.10.18: 5 ”Epidemien, der stadig breder sig.”

²⁶⁴ Pol. 22.10.18: 5

af denne Sygdom, som ganske vist i de fleste Tilfælde ikke er ondartet, men som kan medføre Komplikationer af yderst alvorlig Art.”²⁶⁵

Oppfordringen er tydelig. Bekjempelsen beror på at publikum lydlig følger myndighetenes anvisninger, og samtidig tar individuelt ansvar. Avisen anvender til og med ordet ”Disciplin”. Dagen etter spør Politiken: ”Men nu Kirkerne? Vil de ikke ogsaa blive lukket?”. Biskop Ostenfeld har begjært at *Kirkeugen* avlyses, men de ordinære gudstjenestene vil foreløpig ikke bli innstilt. Avisen mener: ”Imidlertid vil dog sikkert mange finde det naturligt, om Sundhedsstyrelsen snarest tager Spørgsmålet om Kirkernes Lukning op til Afgjørelse.”²⁶⁶ På samme side melder avisen i en nyhetsnotis at også i Wien og Budapest blir teatre, kinoer, varieteer, danselokaler og ikke minst kirker lukket. Påfølgende dag melder Politiken at: ”Kirkerne lukkes ikke, men Gudstjenestene forkortes.”²⁶⁷, og reiser spørsmål ved hvorfor ikke de kirkelige myndighetene ikke følger de regler som resten av samfunnet bøyer seg for, for å begrense smitten. Politiken er i løpet av et fåtall dager blitt en tydelig eksponent for et strengere lukningsregime.

I likhet med Verdens Gang forsvarer Politiken helsemyndighetenes foranstaltninger. Men der Verdens Gang, på både medisinsk og politisk grunnlag går mot utstrakte lukningsbestemmelser i Norge, forfekter Politiken et strengt lukningsregime i Danmark. Dette kan være en indikasjon på at redaksjonene tok politiske hensyn når de vurderte behandlingen spanskesyken skulle få i avisene. I begge tilfeller var avisene talerør for partiet som satt ved makten, og det synes som om at spanskesyken ble vurdert lavere prioritet enn et politisk spørsmål. Samtidig viser avisene lojalitet til en forvaltningsinstans som ikke er politisk tuftet, men faglig basert. Instansen har likevel bånd til, og er underlagt sosialdepartementet/-ministeriet, som ledes av en politiker fra det regjerende parti, som avisen også er talerør for.

25. oktober behandler Politiken i en lengre nyhetsartikkel: ”Den spanske Epidemi under Debat i Borgerraadet”²⁶⁸ Den sosialdemokratiske Borgmester Jensen²⁶⁹ konstaterte i en tale at stadsråden hadde vist seg lite forutseende, og hevdet så at hospitalsdirektøren uttrykte bekymring omkring det økende antallet innleggelses, men at stadsråden mente ”[...]der var ingen Grund til Ængstelse.”. Stadsråden hadde også uttalt seg mot ta epidemien under

²⁶⁵ Pol. 23.10.18: 7 ”Den spanske Syge”

²⁶⁶ Pol. 24.10.18: 5 ”Foranstaltninger mod Restaurationerne kan ventes besluttet i Dag.”

²⁶⁷ Pol. 25.10.18: 2

²⁶⁸ Pol. 25.10.18: 12

²⁶⁹ Bare én av flere borgmestere i Københavns Borgerrepræsentation. Jensen var ”Borgmester af Magistratens 2. Afdeling”, populært kalt *Finansborgmesteren*, og hadde således ansvar for byens finanser, men også byens hospitaler, og blir i artikkelen presentert som ”Hospitalernes Borgmester.”

offentlig behandling for legerådet. Borgmester Jensens gir så en statistisk utredelse omkring epidemiens økning med hensyn til innleggelser på sykehusene, og avisen siterer Jensen i følgende konklusjon:

”I sin Helhed kan man ikke sige, at Sygdommen har et ondartet Forløb, men den breder sig jo uhyggeligt; og de Foranstaltninger, der nu er truffet, er vel nok kommet lovlig sent.”²⁷⁰

Deretter avgir Jensen en anerkjennende redegjørelse om pressens holdning: ”Den har vist Forstaaelse af Situationen, idet den samtidig har skrevet beroligende og har paavist Faren ved at vise Uforsigtighed.”, men med unntakelse av en avis, som i parenteser oppgis å visstnok være Berlingske Tidende, som har publisert innlegg inneholdende angrep mot Hospitalsvæsenet og Magistraten, angrep som viser at vedkommende innsender har vært ”forkert underrettet”.²⁷¹ I neste avsnitt gjengir så avisen professor Fischers kritikk av stadslegen, for manglende mobilisering i forkant av epidemien. Deretter fremsetter så professor Fischer det som karakteriseres som en overraskende bemerkning, da han hevder at: ”Skal man ha’ Sygdommen, faar man den.”²⁷²

Dagen etter gir Politiken Stadslæge Ulrik mulighet til å forsvare seg mot kritikken som ble uttrykt i borgerrepresentasjonens møte, og gjengitt i avisen dagen før. Dr. Ulrik forklarer de tiltak han har iverksatt, og at spørsmålet om epidemien skulle vært opptatt offentlig behandling beror på forskriftene i Epidemiloven, og mener selv at kritikken har vært uberettiget. I følge Ulrik er det ingen andre leger med kjennskap til nevnte Epidemilov, som ville foreslått å oppta spanskesyken til offentlig behandling, grunnet sykdommens karakter og utbredelse. Politiken mener likevel: ”Imidlertid kan det dog ikke nægtes, at Stadslægen bestandig har set med *for* stor Optimisme paa den spanske Syge, [...]”.²⁷³ I den redaksjonelle behandlingen av spanskesyken, er Politiken hovedsakelig lydhør helsemyndighetene. Men avisen gir også rom for indirekte kritikk, og fremmer også egne synspunkter omkring bekjempelsen. Men avisen virker også opptatt av at dekningen er balansert, og gir de berørte anledning til å forsvare seg mot kritikken fremsatt i avisen.

²⁷⁰ Pol. 25.10.18: 12

²⁷¹ Pol. 25.10.18: 12

²⁷² Ibid.

²⁷³ Pol. 26.10.18: 2-3 ”Den spanske Syge rammer alle, der kan smittes.”; ”Stadslægen forsvarer sig.”

Berlingske Tidende

Som de norske og svenske avisene, melder også Berlingske Tidende om uhyrlige tilstander i Sveits medio juli 1918, og nyhetsnotisen har fått plass på forsiden.²⁷⁴ Berlingske Tidendes nyhetsnotis er den eksakt samme som i Aftenposten samme dato²⁷⁵, men på forskjellig språk. Begge er underskrevet ”Dr. (Hofacker)”, og er fra korrespondent (Berlingske Tidende) eller ”Specialtelegram”. Om dette sannsynliggjør et visst samarbeid mellom de to konservative organene er fortsatt vanskelig å svare på, men de er relativt samstemte i sin støtte til det danske lukningsregimet, og de har samme korrespondent i Sveits. Det er i hvert fall et vesentlig likhetstrekk dem i mellom. Berlingske Tidende publiserer stort sett alle nyheter om epidemien under hovedoverskriften ”Influenza-Epidemien”, som diskursivt ikke virker unødig urovekkende, og bør sees i sammenheng med at avisen forsøkte å virke beroligende så langt det lot seg gjøre. Aftenposten publiserte på sin side sine nyheter om epidemien under ”Den spanske Syge”. Sett i sammenheng med en mer agitasjonspreget nyhetsjournalistikk hos Aftenposten, blir en diskursiv divergens mellom de to avisene tydeligere. Men utgangspunktet for avisene er da også vesensforskjellige; der Aftenposten må kjempe frem et strengere lukningsregime blant norske helseautoriteter som mener overdreven profylakse er unødvendig og formålsløs, trenger Berlingske Tidende kun stille seg bak de danske helsemyndighetenes stadige strengere tiltak, og tidvis forsøke å gi implementeringen av lukningsvedtak mer fart. Margareta Åman hevder Svenska Dagbladet avga sin kritikk indirekte, gjennom innlegg utenfor egen redaksjon, eller sitater fra andre aviser,²⁷⁶ og Berlingske Tidendes opptreden ligner dets svenske motstykke mer enn dets norske. Men Svenska Dagbladets kritiske tilbakeholdenhet i forhold til det åpne, liberale lukningsregimet i Sverige gjør det likevel vanskelig å hevde at konservative aviser innen partipressen konsekvent var for et strengt lukningsregime, eller at de konsekvent gikk i mot sine helsemyndigheter, med bakgrunn i liberale regjeringer.

Under sommerens epidemi er stort sett fokus rettet mot hvor ille epidemien rammer utenlandske byer, og 21. juli hevder avisen at smitten i Nord-Jylland kommer fra Norge.²⁷⁷ Sykdomsforholdene innen det militære er viet særlig oppmerksomhet, og 20. juli hevder avisen: ”Militæret er stadig Sygdommens Hovedsted.” I en samtale med stabslæge Norrie ved Garnisonssygehuset, hevder denne at:

²⁷⁴ BT 19.07.18: 1 ”Den spanske Syge hærger Schweiz. Alene indenfor Hæren er der forefaldet 7000 Tilfælde.”

²⁷⁵ Se kapittel 3: *Nyhetsnotisene – hvilke saker får fokus, og hvordan vinkles nyhetene?*

²⁷⁶ Åman, 1990: 172

²⁷⁷ BT 21.07.18: 4 ”Influenza-Epidemien.”

”Sygdommen optræder stadig mildts i Modsetning til bl.a. i Norge og Schweiz, hvor den har taget langt haardere fat, og i Løbet af ca. 8 Dage er de fleste over det værste.”²⁷⁸

Et dødsfall blant garnisonens sykepleiere tilskrives tidligere lungesykdom, og stabslegen fortsetter med en henstilling til publikum om å unngå forsamlinger, men med forståelse for at rådet er vanskelig å følge opp. Som Politiken viderefremidler også Berlingske Tidende de beroligende uttalelsene fra helsemyndighetene, og epidemien betegnes som mild og ikke særskilt ondartet sommeren ut.

Selv om epidemien tar seg betraktelig opp i oktober, fortsetter Berlingske Tidende å samle de fleste nyhetene om spanskesyken under den nøytrale hovedoverskriften ”Influenza-Epidemien”, og fokuset blir flyttet til mer lokale forhold, særlig København, og omkring sykehusenes kapasitet. Avisen har tydeligvis et årvåkent øye med helsemyndighetenes arbeid og uttalelser, og 13. oktober melder avisen om plassmangel ved sykehusene. Stadslege Ulrik arresteres for feilinformasjon omkring antallet sengeplasser og innlagte, og Hospitalsdirektør Nielsen siteres på følgende:

”-Jeg (Nielsen) har set, hvad Stadslægen har sagt, og jeg maa straks sige, at de Tal, han har omtalt for Dem, ikke er riktige. Stadslægen maa have foretaget sine Beregninger efter Tilstanden i Slutningen af September, men det er jo netop siden den Tid, at Forholdene er blevet saa alvorlige.”²⁷⁹

Også stadslegens antagelser om plasser ved Blegdamshospitalet avkreftes, og stadslegen fremstilles som lite oppdatert. To dager senere melder avisen at stadslegen skal gi opplysninger om antallet influensasmittede i løpet av ettermiddagen. I mellomtiden har avisen forhørt seg med Amtslæge Djørup, som forklarer at antallet smittede på Fredriksberg hadde steget fra 500 den forrige uke, til 1200 den forløpne uken, men at forholdene på Fredriksberg likevel ikke var så alvorlige som i København. Omkring plassforholdene ved sykehusene i København kan Hospitalsdirektør Nielsen meddele:

²⁷⁸ BT 20.07.18: 5 ”Influenza-Epidemien.”

²⁷⁹ BT 13.10.18: 11 ”Influenza-Epidemien. Pladsmangelen paa Hospitalerne.”

”-Den truende Pladsmangel er ikke blevet bedre i dag, tvertimod har vi faaet 60 nye Patienter ind – det højeste daglige Tal hidtil – og Forholdene er alvorlige.”²⁸⁰

Videre forklarer avisen om opprettelsen av sengeplasser ved Bispebjerg og St. Josephs hospitaler, og tross de beroligende opplysningene om opprettelsen av sengeplasser, virker artikkelen samtidig problemorientert, og beskriver også de store vansker helsearbeiderne har med sykdomsbekjempelsen. Særlig gjelder det smitte blant personalet selv. I det neste følger en henstilling om innskrenkede besøkstider og en presentasjon av sundhedsstyrelsens nye tiltak mot epidemien.

Dagen etter, som tilsvar på en antatt økende urolighet i befolkningen, publiserer Berlingske Tidende et leserinnlegg underskrevet *Dr. C.*, med overskriften ”Influenza-Panik unødvendig”.²⁸¹ Innsenderen redegjør for økningen i antallet smittede, og for utbredelsen av lungebetennelse, og anser den økte uroligheten blant publikum som naturlig, tatt i betraktning av ”de alvorlige Forhold tæt udenfor Riget”. At svenske myndigheter har anmodet om legehjelp, viser ta forholdene i nabolandet er alvorlige, men betyr ikke at man trenger frykte det verste også i København:

”[...] ser man paa de Tal og Erfaringer, som hidtil foreligger om Sygdommen og navnlig om Dødeligheden, synes der dog ikke at være Anledning til en saa stor Frygt, som i de sidste Dage er ved at komme op imellem Folk. Og Panik kan man ganske bestemt betegne som urimelig.”²⁸²

Videre gis en sammenligning av statistisk sammenligning av innleggelser ved sykehuset, og innsenderen hevder at ”der døde med andre Ord ikke i flere i Ugen (som forløp), end der sædvanligvis dør af Kræft”, og at ”Dødelighedsprocenten kan altsaa betegnes som ikke forfærdende stor”.²⁸³ Den store dødeligheten i Sverige forklares med at ernæringsforholdene i landet er langt verre, grunnet krigen, og selv om også den danske befolkningen har måtte ”resignere overfor mange Ønsker”, har motstandsdyktigheten mot epidemien i Danmark vært langt høyere. Videre forsvarer innsenderen de implementerte tiltakene mot epidemien, men med visse forbehold:

²⁸⁰ BT 15.10.18:5 ”Influenza-Epidemien. En Del af Bispebjerg Hospital indrettes til Influenza-Patienter.”

²⁸¹ BT 16.10.18: 3

²⁸² Ibid.

²⁸³ BT 16.10.18: 3

”Det er godt, at Sundhedsstyrelsen, Stadslægen, Hospitalerne osv. i Tide tager deres Forholdsregler; dette vil ingen bebrejde dem – tvertimod. Men der kan dog maaske være Grund til at pege paa, at mer end virkelig nødvendigt skulde der dog heller ikke gerne ske af hygiejniske Forholdsregler, som jo ikke alene har den kedelige Side, at de generer i høj Grad til alle Sider, men ogsaa i nogen Grad kan skade ved at faa Folk til aa tro at Faren er overhængende.”²⁸⁴

Epidemien er ikke en sygdom som pest eller kolera, med sin ”overordentlige Dødelighed”, men en gammel kjenning: influensa. Publikum henstilles til å unngå forsamlinger, og å oppsøke lege ved smitte. Med tiltakene som så langt er implementert betegnes samfunnet som rustet i passende grad, og: ”[...]nogen Aarsag til meget stor Ængstelse synes der ikke at være Anledning til[...]”.²⁸⁵ Innlegget er av særlig beroligende karakter, og minner om den beroligende artikkelen Svenska Dagbladet trykket 10. oktober, hvor autoriteter fikk avkrefte rykter omkring epidemien, deriblant lungepest.²⁸⁶

18. oktober skriver Berlingske Tidende om forholdene i henholdsvis Paris og Tyskland, begge med utgangspunkt i egen korrespondent. Fra Paris meldes om økning i smitte, men at epidemien er langt mildere i dødelighet enn influensaepidemien i 1890, samt at myndighetene tar alle forholdsregler.²⁸⁷ For Tysklands vedkommende virker situasjonen verre, og beskrivelsen av forholdene ligner beretningene fra Sverige: skoler lukker, næringslivet rammes, og dødeligheten ses i sammenheng med dårligere ernæringsforhold, og derav mindre motstandskraft, samt mangel på leger.²⁸⁸ En mindre artikkel om de danske forholdene står på samme side, og beretter om at mangelen på leger og særlig sykepleiere er merkbar. Utsiktene til epidemiens kulminasjon er dystre.²⁸⁹ To dager senere siterer avisen Stadslæge Ulrik, som betegner epidemien som den største på lange tider, og at den ikke ser ut til å være overstått i nær fremtid.²⁹⁰ Under samme hovedoverskrift spør også avisen om København vil måtte lide under samme telefonrasjonering som Kristiania, og situasjonen beskrives som verre i den norske hovedstaden.²⁹¹

²⁸⁴ BT 16.10.18: 3

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ SvD 10.10.18: 8 ”Talet om lungpest rent nonsens.”, Kapittel 3; :*Svenska Dagbladet*

²⁸⁷ BT 18.10.18: 3 ”Den spanske Syge. Antallet af Tilfælde stiger i Paris.”

²⁸⁸ BT 18.10.18: 3 ”Den spanske Syges Hærgning i Tyskland.”

²⁸⁹ BT 18.10.18: 3 ”Influenza-Epidemien. Mangelen af Læger og Sygeplejersker er meget følelig.”

²⁹⁰ BT 20.10.18: 7 ”Influenza-Epidemien”; ”Den største Epidemi i lange Tider.”

²⁹¹ BT 20.10.18: 7 ”Influenza-Epidemien”; ”Skal vi have Telefon-Rationering?”

22. oktober tas epidemiens bekjempelse opp i en lederartikkelen ”Forsvaret mod Epidemien.”²⁹² Innledningsvis sammenlignes spanskesyken med influensaepidemien på 1890-tallet, og det erindres at det ikke var noen utbredt engstelse for epidemien, og at det fra det offentlige ikke ble iverksatt noen utstrakt lukking. Når det offentlige under dagens spanskesyke iverksetter strengere tiltak, som de utstrakte lukningsbestemmelsene, må det ses i sammenheng med den medisinske utviklingen og ny kunnskap, og spanskesykens ekstremt eksplosive smitte. Videre forsøker redaktøren å redegjøre for grunnene til at spanskesyken har bredt seg med slik suksess, og den første antakelsen er at verdenskrigen begunstiger epidemiens utbredelse. Mangelen på renholdsmidler og bolignøden som forårsaker ”sammenstuvninger indenfor Voldene”²⁹³, samt overfylte transportmidler som både er årer og arnesteder for smitten, er de første punktene. Dernest er ernæringstilstanden også i Danmark blitt dårligere, grunnet krigen, selv om den er langt bedre enn i eksempelvis nabolandene. Tilslutt er også tilgangen på desinfeksjonsmidler mindre. Redaktøren stiller så et krav i kursiv:

”Imellem de Foranstaltninger, som man maa vente *fra det Offentliges Side*, er *tilstrækkelig Hospitalplads til at tage imod alle haardt angrebne Patienter det første og det vigtigste..*”²⁹⁴

Redaktøren retter dette kravet uten å formulere noen eksplisitt kritikk av helsemyndighetene for mangelen på sykesenger i København, og skiller seg således sterkt fra Aftenposten, og den norske konservative redaktør Diesen.²⁹⁵ Videre gir lederartikkelen sitt besyv til lukningsbestemmelsene, og peker på urimeligheter ved lukningsbestemmelsene, som at ball- og dansesaler holdes oppe. Avslutningsvis henstiller lederen: ”Og sluttelig bør Befolkningen selv hjelpe det Offentlige i dets vanskelige og bekostelige Bestræbelser”, og at ”Det hjælper ikke stort [...] naar ikke Hvermand slutter sig til og tager Del i den fælles Opgave.”²⁹⁶ Lederartikkelen er ingen tordentale, slik vi ser dem i Norge, men snarere informativ, og forsøker å gestalte epidemien slik den utarter seg i-, og hvilke konsekvenser den får for København, samt foreskrive de beste midlene mot dens bekjempelse. Den stiller krav om plass ved sykehusene, men uten at helsemyndighetene blir verbalt slaktet.

²⁹² BT 22.10.18: 7

²⁹³ ”Indenfor Voldene” kan her leses som innenfor (den gamle) bymuren, altså de eldste og sentrale delene av København.

²⁹⁴ BT 22.10.18: 7

²⁹⁵ Jmfør Diesens lederartikler i Aftenposten ultimo oktober, Kapittel 3 :*Spanskesyken på lederplass*

²⁹⁶ BT 22.10.18:7

26. oktober publiserer avisen fra sin korrespondent: ”Den spanske Syge i Christiania. Lægeautoriteterne fraraader Lukning af offentlige Lokaler.”²⁹⁷ I følge nyhetsnotisen avviser Stadsfysikus og professor Holst publikums krav om strengere lukningsregime. Mer lukking stemples som ”en nytteløs Panikforanstaltning”, og mertil som ”direkte skadelig”. Lukningstiltak vil bare utsette sykdommen til vinteren, hvor faren for lungebetennelse er større. Korrespondenten ser ut til å være av samme mening som Aftenposten om at det er et publikumskrav om strengere tiltak, men gir samtidig rom for forklaringer fra helseautoritetenes side.

Dagen etter publiserer Berlingske Tidende artikkelen: ”Personlig Renlighed og ’den spanske Syge’. Hold Munden ren!”²⁹⁸ Grunnet de utallige husrådene mot spanskesyken, har avisen spurt Sundhedsstyrelsens konsulent i tannlegesaker, professor Christensen, om en ”lidt mere rationel Anvisning”. Stadsfysikus og professor Holsts avvisning av lukkingen som ”panikforantsaltninger”, som også den danske professor Fischer har gitt uttrykk for, ”[...] kan vel nærmest betegnes som et fatalistisk – om man vil nihilistisk – Syn på Sagen.”, mener Christensen. Videre forklarer Christensen om personlig profylakse, med hovedvekt på renhold av munnhulen. Berlingske Tidende gir her igjen rom for kritikk, men kun når den kommer fra andre kilder. Kritikken er, som Åman påpekte hos Svenska Dagbladet, indirekte, men i motsetning angår den ikke myndighetenes bestemmelser, men kritikken av disse igjen. Berlingske Tidende er åpenbart tilhenger av de tiltak og det lukningsregime som Sundhedsstyrelsen har vedtatt.

30. oktober sammenlignes Koleraen i 1853 med spanskesyken i en mindre artikkel. I en samtale med Stadslæge Ulrik gir denne en redegjørelse for koleraen, som hovedsakelig tok livet av de yngste og eldste, dens utbredelse og dødelighet, og konkluderer med:

”I Sammenligning med Koleraen er Influenzaen saaledes en ret godartet Epidemi, men den tager saa mange kendte og kraftige Folk, derfor lægger man mere Mærke til den.”²⁹⁹

Berlingske Tidendes dekning av spanskesyken har likhetstrekk til dens liberale motstykke i Danmark, Politiken, men også til dens svenske, konservative motstykke Svenska Dagbladet. Nyhetsdekningen preges av en langt mer balansert journalistikk enn den jeg fant hos

²⁹⁷ BT 26.10.18: 7

²⁹⁸ BT 27.10.18: 7

²⁹⁹ BT 30.10.18: 5 ”Influenza-Epidemien.”; ”Koleraen i 1853”

Aftenposten, men også Berlingske Tidende formidler meninger om bekjempelsen av spanskesyken. Men avisen virker mindre opptatt av å legge skylden for epidemiens utbredelse på helsemyndighetene, og gir snarere de forverrede levekårene under krigen skylden for at epidemiens omfang.

Social-Demokraten, Danmark

Social-Demokratens dekning av epidemien ved dens ankomst i juli, og et godt stykke mot høst, er hovedsakelig referensiell, og skiller seg lite ut fra deknningen i de borgerlige avisene. Medio oktober begynner avisen konsekvent å bruke hovedoverskriften ”Den spanske *Pest*” i den daglige oppdateringen. Forskjellen i ordvalgene mellom *pest* og *sykelinfluenzalepidemi* er illustrerende for den diskursive forskjellen mellom deknningen i avisene, og Social-Demokratens vinkling er fra oktober i mindre grad beroligende. Arbeiderbladets deknningen og behandling av spanskesyken preges av at avisen i mindre grad er en nyhetsformidler, sammenlignet med Politiken og Berlingske Tidende, og deknningen av epidemibekjempelsen gir rom for langt mer meningsutveksling, og virker mindre balansert.

21. oktober skriver Social-Demokraten: ”Den spanske Pest raser fremdeles.” Til forskjell fra de borgerlige avisene gir avisen uttrykk for at epidemien opptrer ondartet, og vinklingen er sterkt kritisk den helsemyndighetene. I en samtale med hospitaldirektør Nielsen hevder denne at byen ikke har hatt en lignende epidemi siden Koleræen. ”Disse udtalelser af selveste Hospitals-Direktøren vidner om, hvor alvorlig den spanske Syge i Virkeligheden er.”³⁰⁰ og Social-Demokraten skriver videre:

”Der kan altsaa nu ikke længere være Tale om, at det er *en ganske almindelig* Influenza, som Stadslæge Ulrik og med ham en hel Del andre Sundhedsautoriteter med Stædighed vedbliver at kalde det.

Det er ganske simpelt *en Pest*, som ikke alene hjemsøger Danmark, men som raser over hele Evropa, og som kræver en Mængde Ofre.”³⁰¹

I følge Politiken hevder amtslæge Djørup, politilæge Hansen og Stadslæge Ulrik alle at dødeligheten er lav, allerede dagen etter.³⁰² Videre fortsetter Social-Demokraten med å fremsette krav om at det treffes de mest omfattende tiltak for å begrense epidemien, som

³⁰⁰ DSD 21.10.18: 5

³⁰¹ DSD 21.10.18: 5

³⁰² Pol. 22.10.18: 5 ”Epidemien, der stadig breder sig.”

konsekvent kalles ”Pest”. I følge avisen har legeautoritetene altfor lenge sett passivt på at epidemien har spredt seg, uten at de har foretatt seg noe, og ”nu i den 11. Time” synes man endelig å innse faren. Social-Demokraten hevder at den allerede ved epidemiens utbrudd i juli hadde ”[...]raabet Vagt i Gevær”, og at ”[...] ja, da tog Stadslægen og de øvrige kyndige Herrer saa overlegent paa Sygdommen, som om det var den ligegyldigste Ting af Verden.”³⁰³ Artikkelen er i sin helhet en direkte kritikk av nærmest samtlige medisinske autoriteter i København, og fremstillingene av epidemien er nesten en rak motsetning av de jeg fant hos de borgerlige avisene.

Fokuset og vinklingen hos den danske Social-Demokraten er, som hos sine norske og svenske søsterorgan, også rettet mot epidemiens konsekvenser for de lavere klasser. Dagen etter utfallet mot helsemyndighetene, skriver avisen 22. oktober: ”Med Sygdom følger Nød.”³⁰⁴ Først berettes om en arbeiderfamilie hvor begge foreldre dør. Det som for få uker siden var et lykkelig arbeiderhjem, er nå ødelagt av den spanske syke. Senere i artikkelen opplyser så avisen om Understøttelsesforeningen, hvor særlig utsatte bør rette sine henvendelser og kreve hjelp, og avisen kan forsikre om at:

”I den kommunale Afdelings Bestyrelse sidder der Mænd og Kvinder af vort Parti, som vi ved er parate til at hjælpe, saa snart der foreligger Anmodninger fra syge og nødlidende Mennesker.”³⁰⁵

Dagen etter fortsetter de dystre beretningene under overskriften ”Den frygtelige Pest.”³⁰⁶ Spanskesyken raser videre og blir stadig mer ondartet. Igjen berettes forferdelige historier fra arbeiderhjem, og ”[Af] Dødslisternes Størrelse ser man bedst, hvor voldsomst den spanske Syge har taget fat”. I neste avsnitt presenteres så til forveksling et lyspunkt: ”Magistraten tar Affære”, og avisen beretter at et utvalg er nedsatt for å avhjelpe situasjonen for legene. Jeg finner det særs rimelig å anta at den positive vinklingen har sammenheng med at utvalget er overveldende sosialdemokratisk sammensatt, med både borgmestrene Jensen og Viggo Christensen fra Socialdemokratin, samt den konservative, men høyt aktede H.C.V. Møller. Den politiske nyhetsdekningen fortsetter så i neste avsnitt, som omhandler Lægeforeningens Hjælpekontor. Avisen hevder at:

³⁰³ DSD 21.10.18: 5

³⁰⁴ DSD 22.10.18: 6 ”Den spanske Pest.”

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ DSD 23.10.18: 8

”[N]ogle *gullasch-Familier*³⁰⁷ har sikret sig baade 2 og 3 Sygeplejersker; men da dett Luksuskrav naturligvis ikke kan tillades [...] vil Myndighederne rimeligvis sætte den Slags Mennesker paa Ration, [...]”³⁰⁸

Også den antatte telefonrasjoneringen omfattes av den politiske vinklingen, og telefonselskapene mistenkes å rasjonere av økonomiske, og ikke menneskelige hensyn. Hadde det vært streik hadde telefonselskapet gjort alt i sin makt for å skaffe arbeidskraft annetstedsfra, men siden det er sykdom, er det publikum som få lide.³⁰⁹

Også Social-Demokraten dekker møtet i borgerrepresentasjonen 25. oktober, i artikkelen: ”Den spanske Pest under Debat i Borgerrepræsentationen.”³¹⁰ Social-Demokraten gjengir flere av de samme elementene som Politiken, men språkførsel og ordvalg angir en holdning til epidemien, og helsemyndighetenes tiltak mot den, som skiller seg noe fra den jeg fant i Politiken. I følge hospitaldirektøren hadde denne 15. oktober bedt om en redegjørelse fra Stads-læge Ulrik om sykdommens art, og avisen skriver:

”Mærkelig nok havde denne Sundhedsautoritet (Stads-læge Ulrik) endnu paa saa sent et Tidspunkt svaret Borgmesteren at det *ikke* var Grund til at tage Sygdommen under offentlig Behandling.”³¹¹

I Politikens dekning er formuleringene mer referensielle, og forklarer at borgerrepresentasjonen, med hospitalsdirektøren reiser spørsmålsteget ved stadslegens opptreden og vurderinger.³¹² Social-Demokraten virker mindre opptatt av å fremstille kritikken som fremsatt av noen andre enn avisen selv, og gir heller ikke stadslegen noen mulighet til å imøtekomme kritikken i avisen, slik Politiken gjorde de påfølgende dagene.³¹³ Social-Demokraten fortsetter så med å gjengi borgmester Jensens statistiske redegjørelser av forholdene ved sykehusene og antallet innleggelser, og de anerkjennende ord om pressens beroligende dekning av epidemien, med et blads unntak. Professor Fischers uttalelser om den allmenngyldige smittefaren er derimot ikke gjengitt hos Social-Demokraten (men Fischer

³⁰⁷ ”Gullaschbaron” er en dansk betegnelsen på forretningsmenn som slo seg opp på høykonjunktorene som fulgte av verdenskrigen, blant annet ved å selge matvarer til frontene, og da særlig i form av hermetisert gulasj. I Social-Demokraten bør uttrykket utelukkende leses med negative fortegn.

³⁰⁸ DSD 23.10.18: 8

³⁰⁹ DSD 23.10.18: 8 ; ”Telefonrationeringen”

³¹⁰ DSD 25.10.18: 4

³¹¹ Ibid.

³¹² Pol. 25.10.18: 12

³¹³ Pol. 26.10.18: 2-3

nevnes som en av møtets talere), og det er rimelig å anta at dette har sin forklaring i at den danske Social-Demokraten er en pådriver for et strengere lukningsregime. Professor Fischer er, som jeg nevnte i redegjørelsen for Berlingske Tidende, er proponent for den profylaksen særlig norske myndigheter fører, som er åpent, og med liten bruk av tvangslukking.

Også kirkene blir offer for den politiserte nyhetsdekningen av epidemien. Der de øvrige avisene retter et kritisk blikk mot kirkens påskudd for å holde oppe, går Social-Demokraten langt mer ivrig til verks. Avisen hevder at gjennom kirkens menigheter vil ”pesten” holdes vedlike, og at kirkebyggene med høye hvelvinger med flere års oppsamlet støv, var særlige farlige smittesamlere. Både Sundhedsstyrelsens Dr. Tryde og hospitaldirektør Nielsen mener at kirkene bør holde stengt, og avisen avslutter med en anmodning til prestene om å i den gode gjernings ånd overlate kirker og bedehus til hospitalledelsen, for at disse kan innrede dem som lasaretter.³¹⁴ Biskop Ostenfeldt får forsvare seg to dager senere, med at så lenge sporvognene fortsatt bærer passasjerer, så bør kirkene få holde åpent.³¹⁵ Dagen etter skriver Social-Demokraten: ”Breder den spanske Pest sig videre, kommer Kirkerne og deres Myndigheder let til at staa med deres tunge Del af Skylden.”³¹⁶

De ulike avisenes nedslagsfelt blant klassene reflekterer dødsannonsene de publiserer. Social-Demokraten publiserte hovedsakelig nekrologer om døde arbeider- og partikamerater, og vernepliktige, med nummer, navn og regiment/avdeling. Særlig partifellene og deres familier ble fremhevet. I Berlingske Tidende er det embetsmenn, forretningsmenn, og mennesker av høyere sosial status som blir tildelt spalteplass ved bortgang, mens i Politiken virker konsentrasjonen være mer spredt over klassene, det vil si alt fra leger og lærere til næringsdrivende, bønder og håndverkere. Til felles for dem alle er annonseringen av døde kjendiser, særlig operasangerinner og idrettsmenn.

³¹⁴ DSD 24.10.18: 3 ”Den spanske Pest”; ”Kirkene bør lukkes.”

³¹⁵ DSD 26.10.18: 6 ”Den spanske Pest”; ”Kirkerne.”

³¹⁶ DSD 27.10.18: 9 ”Den spanske Pest”; ”Kirkerne skal lukkes.”

Kapittel 4: Kildene om fenomenet hos stormaktene

De nyjournalistiske fremstillingene: spanskesyken i amerikanske dagsaviser

I henhold til US Department of Health and Human Services er det sannsynlig at spanskesyken har sin opprinnelse i Haskell County, Kansas. Derfra dro influensaen med amerikanske soldater til Europa (hvor den fikk sitt navn), før den kom tilbake igjen til USA mot slutten av august. Public Health Service hadde iverksatt et rapporteringssystem for sykdom på delstats- og lokalnivå fra og med 1918, men influensa var ikke anerkjent som nødvendig å rapportere. Mot slutten av august 1918 bryter epidemien ut i Boston, og innen medio september har den nådd California og resten av USA. Ikke før 27. september blir helsemyndighetene på delstats- og lokalnivå pålagt å rapportere til Public Health Service sentralt antallet tilfeller og dødelighet av influensa.³¹⁷ For avisenes del betyr dette at de i mindre grad kan operere med statistikk i tiden før oktober, og i følge Blakely fokuserer New York Times hovedsakelig på epidemien i Tyskland i tiden før 1. oktober.³¹⁸ I mine analyser av de amerikanske dagsavisene har jeg påfallende mange eksempler fra oktober, fordi dette er perioden hvor de tre avisene til en viss grad skriver om de samme tilfellene, enten i de forskjellige byene, eller om landet i helhet. Det er også først i oktober at avisene gir spanskesyken daglig nyhetsdekning. I perioden før er rapporteringen relativt spredt, og fokusert omkring forholdene i Europa, og det kan nesten virke som om avisene forbyr eller henstilles om ikke å skrive om sykdommen hjemme. Hvorvidt en slik sensur er tilfelle, eller om avisene selv hevder en slags selvpålagt sensur i patriotismens navn, er ikke mulig å svare på gjennom mine analyser. Men jeg konstaterer at nyhetsdekningen først blir interessant for min problemstilling fra og med inngangen til oktober.

*Los Angeles Times*³¹⁹

Avisen var blant de største avisene på den amerikanske vestkysten, og en viktig opinionsdanner innen staten California. Som de aller fleste amerikanske aviser, var ikke Los Angeles Times (LA Times) i 1918 lenger noen tydelig partipolitisk avis, men var tidligere regnet som et republikansk organ. Både avisens forrige og daværende redaktører var også sentrale figurer i den voldsomme utviklingen av byen i tiden før utbruddet av Den andre

³¹⁷ http://1918.pandemicflu.gov/the_pandemic/01.htm

³¹⁸ Blakely, 2007: 26

³¹⁹ Los Angeles Times Del 1 = LAT 1 <dato; sidetall>, Los Angeles Times Del 2 = LAT 2 <dato; sidetall>. Avisen utkommer i flere deler per utgivelsesdag, og nummereringen av sider begynner på nytt for hver del. Rekkefølgen blir altså <Avis> - <Del nummer> - <Dato; sidetall>.

verdenskrig, og *patriotisme* er et nøkkelbegrep for avisens journalistiske profil, som omfatter USA generelt og Los Angeles spesielt. Både hva krigen og epidemien angår, er det nasjonen, delstatens og byens vel som er første prioritet, og journalistikken er preget av den amerikanske deltakelsen i krigføringen. Særlig vies det i dekningen av begge saker mye oppmerksomhet til salget av såkalte Liberty Bonds (krigsobligasjoner), og eksempelvis gis forholdene ved de militære leirene på vestkysten særlig fokus. Også LA Times førte politisk journalistikk, men agitasjonen for politiske partiers fanesaker er fraværende. I stedet utviser avisen en uforbeholden lojalitet til byens og landets helsemyndigheter, og jeg fant ingen kritikk av måten epidemien ble bekjempet på, verken direkte eller indirekte ved sitater og leserinnlegg. Men nyhetsdekningen er også preget av at balanse og integritet er et journalistisk ideal, og når helseinstitusjonene er overveldet, så levnes det heller ingen tvil om at de er det. Samtidig virker det som at brorparten av all informasjon omkring epidemien utgår fra helsemyndighetene selv, og avisen bifaller og videreformidler samtlige henstillinger og advarsler ukritisk.

Den 1. oktober publiserer avisen "What of Influenza?"³²⁰, en kronikkliknende artikkel, såkalt "op-ed"³²¹, forfattet av en Frederic J. Haskin i Washington (DC). Artikkelen åpner med: "[...]there is a general impression that civilisation has been visited by a new and dreadful malady."³²², men setter snart spørsmålsteget ved karakteristikken, og forsøker så å sette spanskesyken i en medisinsk og historisk kontekst. Spanskesyken forklares som verre enn sin "lillebror", den allmenne forkjølelsen, men langt mindre forferdelig enn sine "hevnjerrige søstre", lungebetennelse og pleuritt, og i følge både militære og sivile helsemyndigheter er det ingen grunn til å kalle den "ny". Særlig med utbruddet av pandemisk influensa i årene 1889-1893 fulgte nyvinninger innen behandlingen av influensa, hovedsakelig bakteriologisk. Spanske leger benekter at influensaen oppsto der, og antakelsene virker sannsynlige, ettersom hele Sør-Europa ble rammet av en epidemi sommeren 1917, som så spredte seg nordover til fronten. Artikkelen redegjør så for tiltak iverksatt av de sentrale helsemyndigheter, medregnet Surgeon General Blue, og avslutter:

"Checking the spread of a disease like influenza must, perforce, be preventive rather than curative. The sickness is acquired mostly in crowded places or stuffy

³²⁰ LAT 2 01.10.18: 4

³²¹ *Op-ed* betyr "opposite editorial" (på motsattside av lederartikkelen) og tilsvarer delvis den skandinaviske *kronikken*. Som regel en lengre, informativ tekst, men med tydelig subjektivitet, opinionsdannende, ofte forfattet av eksperter på et emne. Innen engelsk språklig journalistikk bør den ikke forveksles med *feature story*.

³²² LAT 2 01.10.18: 4 "What of Influenza?"

atmospheres.. Plenty of fresh air and sunlight are an almost infallible insurance. An abundant and wholesome diet is also important.”³²³

Artikkelen tar tydelig sikte på å forberede publikum på en influensaepidemi, men uten å vekke unødig uro, og hevder at innsatsen bør rettes mot de forebyggende tiltakene fremfor de helbredende, med begrunnelse i influensaens voldsomme smitte.

Dagen etter dementerer en rekke offentlige helseautoriteter epidemiens ankomst til byen i en bulletin. Bylege Powers³²⁴ svarer på ryktene om spanskesyke blant marinegaster fra Memphis, at de kun lider av ”plain grippe”, altså vanlig influensa. Fylkeslege Pomeroy³²⁵ har på sin side undersøkt antatte tilfeller ved Long Beach, og kan avkrefte at det er tale om spanskesyke.

3.oktober rapporterer LA Times om lukkingen i Washington, Boston, New York, Philadelphia, og andre byer i øst, hvor spanskesyken karakteriseres som epidemisk. Fokuset virker vinklet mot epidemiens utbredelse og konsekvens for steder sentrale for krigføringen. I kampen mot epidemien blir paradene for å hjelpe på salget av krigsobligasjonene avlyst i Washington, som også er hovedsete for krigføringen. Videre er oppmerksomhet særlig viet Boston med viktig verftsindustri og Philadelphia med viktig krigsindustri. Forholdene ved de øvrige byene knyttes til nærliggende militærleire, med unntak av Chicago, den største byen i midtvesten. Avslutningsvis siterer avisen formannen for The American Public Health Association (APHA) om hans anmodning om karantene:

”Declaring that Spanish influenza is baffling the medical profession, Dr. W. A. Evans [...] said the only way to decrease mortalities caused by the disease was to enforce strict quarantine as soon as symptoms of it are discovered.”³²⁶

10. oktober melder LA Times i overskriften: ”To Wage War On Influenza”, at epidemien forventes også i Los Angeles, og at de lokale og regionale helsemyndighetene diskuterer tiltak. 100 tilfeller er hittil anmeldt, men flere av disse er trolig forkjølelse. Representanter for filmindustrien diskuterer lukningsbestemmelsene på østkysten, og beretter at de velvillig vil føye seg for eventuelle lukningsbestemmelser også i Los Angeles og California. Forholdet

³²³ LAT 2 01.10.18: 4

³²⁴ *City Health Officer* er for enkelthets skyld oversatt til *bylege*.

³²⁵ *County Health Officer* er av samme grunner oversatt *fylkeslege*.

³²⁶ LAT 1 03.10.18: 3 ”Close Schools For Influenza”; ”Advocates Quarantine”

mellom de private underholdningsaktørene og helsemyndighetene virker i det hele tatt harmonisk.³²⁷

Tre dager senere melder avisen "Influenza On Coast Spreads", og videreformidler Surgeon-Generals henstilling til publikum om ikke å legge for stort press på allerede overarbeidede leger. Legemangelen, som omtales som akutt, har gjort det nødvendig for helsemyndighetene å utstede en anmodning til publikum: "[...]to learn something about home care of patients ill with the malady."³²⁸ Epidemiens utbredelse er nå så alvorlig at den vil bli tatt opp til behandling ved presidentens kontor. I en bulletin tilknyttet nyhetsartikkelen skriver avisen at Los Angeles County Hospital Internes' Association inviterer til et legemøte: "Will Discuss Spanish 'Flu'. Physicians are Invited to Meet Tomorrow at the County Hospital".³²⁹ Debatt omkring bekjempelsen vil følge etter et forelesningsprogram, blant annet inneholdende etiologi, symptomer, diagnose, behandling, med mer, tilknyttet influensa. I del to av samme utgave skriver avisen: "Fighting 'Flu' In Los Angeles."³³⁰ Artikkelen er ledsaget av humoristiske tegninger med oppfordringen "Laugh and Scare the Blamed Germs Away from You.", og er ment å forberede publikum på de forestående tiltakene mot epidemien. Lukningsbestemmelsene vil få konsekvenser for samtlige innbyggere, hvormed den mest alvorlige kan vise seg å bli salget av krigsobligasjoner. Publikum minnes på at epidemien ikke har slått rot:

"It must be borne in mind that the board of health's order is preventive and not combative. Los Angeles emphatically has not an epidemic of Spanish influenza. It has not an epidemic of anything."³³¹

Utsagnet er på tidspunktet ikke feil, for selv om influensatilfeller er anmeldt, er ikke forholdene epidemiske. Artikkelen advarer mot spredningen av falske rykter og overdrivelser av situasjonen. Helsemyndighetene gjør sitt ytterste i å kommunisere til publikum de faktiske forholdene og epidemiens utbredelse og dens bekjempelse, "[...]and the truth is encouraging. Keep cheerful. The influenza bug thrives in gloom." Og fokuset på å holde moralen stopper ikke der:

³²⁷ LAT 2 10.10.18: 8

³²⁸ LAT 1 13.10.18: 3

³²⁹ LAT 1 13.10.18: 3

³³⁰ LAT 2 13.10.18: 1 "Fighting 'Flu' In L.A. How the Biggest City on the Coast is Adjusting Itself to Revolutionary Conditions Created by the Wholesale Prohibition of All Gatherings."

³³¹ LAT 2 13.10.18: 1

”But there is no surer way to immunity than confidence and cheerfulness. If you’re afraid you’re going to get influenza you’re pretty nearly elected. If you believe you will not get it your chance to escape is excellent. This is not in the medical books, but the doctors indorse its truth.”³³²

Artikkelen har tre formål: holde moralen oppe, underbygge tiltroen til helsemyndighetene og holde salget av krigsobligasjoner ved like, tross lukkingen. Noen sider lenger bak skriver avisen så: ”The Real Truth About Influenza.”³³³ På bakgrunn av den iherdige spredningen av fargerike rykter og myter om epidemien, har Surgeon-General Blue utstedt en bulletin inneholdende informasjon om spanskesyken. Artikkelen virker å være en ordrett gjengivelse av bulletinen fra Blue, og inneholder i mindre grad utsagn for å opprettholde humør og moral, og beretter både om at de smittede antar et sykelig utseende, og at epidemien har ført til tallrike dødsfall flere steder, men da som følge av ettersykdommer. Som en avsluttende kommentar følger et lite rim: ”Cover up each cough and sneeze, If you don’t you’ll spread disease.”³³⁴

I løpet av de neste dagene blir det tydelig at epidemien har fått rot også i Los Angeles, men vinklingen i nyhetsdekningen dreier raskt mot at epidemien har eller snart har nådd kulminasjonspunktet. Allerede 18. oktober skriver avisen ”Cases of influenza shows decrease here. Emergency hospital opens without a patient: is believed good omen.”³³⁵ 23. oktober kan avisen så melde at ”Influenza pest is decreasing”, og at ”Pacific coast situation better than in east.” Om situasjonen i San Fransisco forklares at ”Progress of the epidemic of Spanish influenza is to be judged by the number of new cases reported, not by the number of deaths, [...]”³³⁶ Samtidig opplyser avisen at tilfellet av lungebetennelser er økende. To dager senere melder avisen ”Plague Reports Indicate Wane.”, og at det i 44 delstater meldes fra om bedrede forhold. Samtidig er situasjonen alvorlig i de store byene.³³⁷

Ut oktober melder LA Times om stadig nedgang i antallet smittede, men opprettholder fokuset på smittevernstiltakene. 27. oktober publiserer avisen en artikkel med den retoriske tittelen: ”Let’s Not Lose Our Grip.”³³⁸ På bakgrunn av de siste dagers statistikk beretter

³³² Ibid.

³³³ LAT 2 13.10.18: 7

³³⁴ Ibid.

³³⁵ LAT 1 18.10.18: 3

³³⁶ LAT 1 23.10.18: 5

³³⁷ LAT 1 25.10.18: 3

³³⁸ LAT 1 27.10.18: 4

artikkelen om jevn nedgang i anmeldte tilfeller, og at Los Angeles' helsemyndigheter har situasjonen under kontroll. Både by- og fylkeslege forventer en stadig bedring i forholdene de neste dagene, og melder om at skolene snart kan forventes gjenåpnet. Den daglige driften innen næringsliv og handel må holdes vedlike, og de enkle forholdsregler som er iverksatt av helsemyndighetene skal i liten grad få konsekvenser for de aller fleste arbeidstakere, med få unntak. Dette bør nok sees i sammenheng med at byens filmindustri var særlig skadelidende under lukkingen av kinoer landet rundt, som også fikk ringvirkninger for det lokale næringslivet.³³⁹ Avisen oppfordrer avslutningsvis:

”Let us not relax our vigilance in the observance of the simple and efficacious health measures prescribed by recognized experts, but at the same time let us maintain the cheerful confidence that is in itself the best guard against ill health. Compared with other cities of the same size in the East, the epidemic here is hardly to be dignified by such a name.”³⁴⁰

Kort oppsummert er Los Angeles Times nyhetsdekning og redaksjonelle behandling karakterisert av en særlig autoritetslojalitet. Alle tall, statistiske opplysninger og meddelelser om epidemiens omfang lokalt som nasjonalt stammer fra helsemyndighetene, og avisen advarer konsekvent mot ryktespredning fra uautoriserte kilder, såkalte ”calamity howlers”. Jeg fant ingen direkte kritikk av helsevesenet, og leserinnleggene jeg fant var av liten interesse, da de stort sett omhandlet ulike råd mot sykdommen. I den grad avisens dekning virker nyansert, stammer fortsatt informasjonen fra helsemyndighetene, som ikke legger skjul på at epidemien har vært en utfordring for helsevesenet, og at mangelen på leger og sykepleiere tidvis har vært akutt. Avisen forsøker ikke å underkommunisere hvor alvorlig epidemien er, og bruker tidvis et fargerikt språk. Epidemien blir blant annet karakterisert som både ”Spanish pest” og ”plague”, som har relativt dystre konnotasjoner, men ordvalgene bør forstås på bakgrunn av prinsipper for nyjournalistikken, hvor mer tabloide formuleringer etter hvert ble førende. I løpet av rundt ti dager rundt medio oktober dreier nyhetsdekningen fra å advare mot den kommende epidemien, til å fastslå epidemiens ankomst, til så å raskt varsle epidemiens kulminasjon. Hele tiden refererer avisen til helsemyndighetenes tiltak og forholdsregler, med henstillinger om å følge disse og holde moralen oppe. Diskursivt minner avisens behandling av spanskesyken om den patriotiske behandlingen av landets krigføring, hvor det ikke ble gitt rom for kritikk.

³³⁹ http://1918.pandemicflu.gov/your_state/california.htm

³⁴⁰ Ibid.

*New York Times*³⁴¹

New York Times (NY Times) skriver i spalten *Topics of the Times*³⁴² i slutten av september: ”A Danger Too Late Realized”.³⁴³ Avisen mener det nå er åpenbart at spanskesyken har nådd USA, at den antar en epidemisk utbredelse, og at den er alvorlig. Det er på ingen måte grunn til panikk, men det er beklagelig at ikke tiltak mot smitten ble iverksatt av de sivile og militære helsemyndighetene allerede ved ankomsten for flere uker siden. Fra redaksjonelt hold uttrykker NY Times, allerede før epidemien virkelig tar til, en rasjonell og velbegrunnet, lavmælt kritikk av helsemyndighetene.

Blakely oppsummerer i sine undersøkelser av NY Times at etter hvert som epidemien økte i omfang og alvorlighet, endret nyhetsdekningen av den også. Før oktober hadde omhandlet dekningen hovedsakelig epidemien i Europa, og etter hvert om tilfeller og tiltak ved ankomne skip til havnene på østkysten. I oktober var hovedfokuset flyttet til de hjemlige forholdene: statistikk om tilfeller og dødelighet lokalt, regionalt og nasjonalt, om helsemyndighetenes tiltak og forholdsregler.³⁴⁴ I mine undersøkelser fant jeg ingen avvik fra denne fremstillingen, men jeg setter spørsmålstegn ved hva Blakely mener når hun skriver: ”This type of good news/bad news continued until the deaths really begin to decline.”?³⁴⁵ Jeg leser også at avisen melder at epidemien brer seg videre, om økende dødstall, og samtidig videreformidler beroligende utsagn fra helseautoriteter, men jeg finner ikke nødvendigvis noen indre motsetning ved dette. Avisen som nyhetsformidler skal ikke nødvendigvis resymere alle nyhetene om ett tema, og gi en forklarende fortolkning av disse. I Blakelys eksempel forklarer avisen at epidemien per 4. oktober har nådd 43 stater, at den øker i New York og at den er i nedgang i Boston. Epidemien traff med ulik styrke ulike byer og deler av USA over lengre tid. Og der det kan virke som Blakely impliserer at avisen bevisst forsøkte å nøytralisere en dårlig nyhet med en god, vil jeg samtidig hevde at det også kan bero på nyjournalistiske idealer om en balansert og mer nyansert nyhetsdekning. Artikkelen om forholdene ved Boston beretter også om økning i områdene rundt, og er ikke egentlig utpreget positiv.³⁴⁶ Blakelys antakelser er ikke nødvendigvis feil, men jeg mener at det også kan ligge andre forklaringer bak den øyensynlig motstridende nyhetsdekningen i NY Times. Og det hun sikter til kan kanskje heller være en lite kildekritisk holdning blant redaksjonene?

³⁴¹ New York Times = NYT

³⁴² *Topics of the Times* var, og fortsatt er, en redaksjonell spalte, hvor avisens medarbeidere publiserer essays, som kan minne om lederartikler og såkalte *op-eds*, om aktuelle tema, gjerne med politiske undertoner.

³⁴³ NYT 27.09.18: 12

³⁴⁴ Blakely 2007: 26-32

³⁴⁵ Ibid.

³⁴⁶ NYT 04.10.18: 24 ”Boston Epidemic Wanes. Adjacent Industrial Cities, However, Report Grip Spreading.”

5. oktober skriver avisen: "Drastic Steps Taken To Fight Influenza Here", og avisen beretter om regulering av åpningstider for arbeidsplassene, butikker, teatre, og forskyvninger av trafikken i undergrunnen, for å motvirke sammenstimlingen i morgenrushet. Avisen kan videre forklare at reguleringene er nødvendige for å unngå en mer vidstrakt lukking senere, og formannen for New Yorks sunnhetskommisjon³⁴⁷ R. S. Copeland hevder også at New York ikke lider under en influensaepidemi. Deretter siteres Copeland på at han kun uttaler seg for New Yorks del, og ikke vil gi uttalelser som gjør at han virker motstridende i forhold til Surgeon-General Blues uttalelser om epidemiens bekjempelse på nasjonalt hold. Det virker som at Copeland er godt vant til en gravende journalistikk fra avisenes side, som potensielt kan sette ham i politisk kinkige situasjoner. Videre forklarer Copeland at sunnhetskommisjonens syn på epidemien er at den som unngår dråpesmitten, ikke blir smittet. På dette grunnlaget tør kommisjonen holde teatre, kinoer og kirker åpne, under forutsetning av å forhindre nysing, hosting og spyting.³⁴⁸

7. oktober melder NY Times "Expert Disagree On Epidemic Here".³⁴⁹ Tidligere nevnte Copeland diskuterer med den forrige formannen for sunnhetskommisjonen, Dr. Goldwater, om forholdene ved byens sykehus, og om de kan håndtere en epidemi. Goldwater varslar om mangler, mistenker underrapportering av tilfeller, og hevder at "[...] bacteriologically it is not the same as old-fashioned influenza.". Copeland på sin side er langt mer optimistisk, og melder om tilstrekkelig med sengeplasser og leger, men mangel på sykepleiere. Dr. Doty, tidligere havnelege, mener det er uheldig at epidemien har fått navnet "spanskesyken", da det for publikum virker forvirrende, som en ny sykdom, når det derimot er tale om en helt vanlig influensaepidemi. Grunnet lav mortalitet, med kun 3-4 % som videreutvikler lungebetennelser, bør ikke syken ansees som særlig farlig.³⁵⁰ Artikkelen er et godt eksempel på nyansert journalistikk i NY Times dekning av spanskesyken. Samme dag uttrykker avisen i en lederartikkel bekymring for om byens helsemyndigheter har forholdene under kontroll, og de midlertidige og milde smittevernstiltakene som til nå er iverksatt, kan mulig hjelpe epidemiens spredning. Copelands argumenter for å holde skolene åpne, er heller ikke overbevisende, mener avisen. Som et mulig tiltak under lege- og pleiernøden, foreslår så avisen, at familier får enkel opplæring i å håndtere epidemien hjemmefra, via bulletiner i avisene. Unge kvinner oppfordres så til tjeneste for Røde Kors, og Krigsministeriet minnes på om ikke å neglisjere sitt ansvar for sanitærforholdene ved

³⁴⁷ *Board of Health* er her oversatt *sunnhetskommisjon*.

³⁴⁸ NYT 05.10.18: 1/6

³⁴⁹ NYT 07.10.18: 7

³⁵⁰ *Ibid.*

militærleirene.³⁵¹ Om ikke avisen uttrykker den samme lojaliteten til Copeland som LA Times til Powers, så gir likevel ikke avisen rom for direkte kritikk av de foreløpige veivalgene, men etterlyser om mulig en mer aktiv profylakse.

Medio oktober har epidemien for alvor inntrådt, og nyhetsdekning er dreiet mot de stadige økende tilfellene. 16. oktober melder avisen: "Copeland Asks Aid In Influenza Fight"³⁵² I en tilsvarende artikkel dagen etter melder avisen:

"Health Commissioner Copeland refused yesterday, in the face of figures reported, to abandon the optimistic attitude regarding the disease [...] which he has held since the first cases were reported."³⁵³

Artikkelen videreformidler ikke ukritisk denne optimismen, men forsøker heller ikke berolige, avdramatisere eller overdrive situasjonsbeskrivelsene. I en redaksjonell artikkel fra samme dag, formuleres derimot kritikken direkte, men sindig og begrunnet. Helseautoritetene blameres for å ha tatt for lett på advarslene i forkant av epidemien, og helsemyndighetene for ikke å ha iverksatt lukking av skoler, teatre og kirker.³⁵⁴ Allerede dagen etter står nok en redaksjonell artikkel på trykk. I motsetning til øvrige aviser i mine analyser, tolker ikke NY Times nedgangen i antallet anmeldte nye tilfeller som en faktisk nedgang i epidemien, og som en velbegrunnet beroligelse verdt å meddele publikum. Copeland hevdet dagen før at kun halvparten av tilfellene ble anmeldt, og NY Times tolker dette dithen at noen nedgang ikke med sikkerhet kan konstateres, da det statistiske materialet er upålitelig. Deretter retter avisen søkelyset mot publikum, som langt fra gjør nok for å bidra til smittevernet. Særlig oppmerksomhet vies bruken av gasbindsmasker. Avslutningsvis skriver avisen:

"That is what the influenza is, and, while it lacks the horrors of the plagues of the Middle Ages, it is still sufficiently severe to warrant everything except panic."³⁵⁵

Mot slutten av oktober begynner omsider nedgangen, faktisk, og avisen kan melde:

"Copeland Sees Grip On The Wane Here"³⁵⁶, og at nedgangen inntreffer slik Copeland har forutsett. Artikkelen gir så en statistisk redegjørelse for at kulminasjonspunktet faktisk er

³⁵¹ NYT 07.10.18: 12

³⁵² NYT 16.10.18: 24

³⁵³ NYT 17.10.18: 9 "Grip in the YMCA Checked by Vaccine"

³⁵⁴ NYT 17.10.18: 14 *Topic of the Times* "Science Has Failed to Guard Us"

³⁵⁵ NYT 18.10.18: 12 *Topic of the Times* "Protection Against Influenza"

³⁵⁶ NYT 25.10.18: 22

nådd. Sannsynligvis lite tilfeldig trykker avisen et særs kort og konsist leserinnlegg et par dager senere, med tittelen ”Letting In the Influenza”. En indignert leser mener at helseautoritetene som lot epidemien få fotfeste, da den kom med norske skip, bør avstraffes. Tross advarslene fra Europa, lot de være å iverksette karantener, fordi syken ikke sto i fagbøkene. Som resultat har spanskesyken gjort mer skade militært, enn flere divisjoner hunere (tyskere) kunne. Det er vanskelig å si hvorvidt innlegget er ment som en indirekte kritikk, også fra avisens side. På samme side beretter en annen leser om en begravelse han deltok i. En ung Sioux-indianer som tjenestegjorde i infanteriet døde av spanskesyken, og leseren beretter om en særs patriotisk begravelse, med vaiende flagg. Denne historien er i så fall ment som noe helt annet, uten at jeg vil forsøke å definere hva. Det virker som leserinnleggene til NY Times i mindre grad opererer som stedfortredende for avisens egne meninger, slik jeg fant i den konservative, skandinaviske pressen³⁵⁷, men snarere forsøker å speile opinionen. Men NY Times viste også eksplisitt sine egne meninger, men ikke før avisen fant det tvingende nødvendig. Mot midten av desember begynner uro bre seg omkring forventningene til oppblussing av epidemien, men formann for sunnhetskommisjonen, Dr. Copeland avviser dette på grunnlag av den omfattende smitten New York City opplevde i løpet av oktober. Avisens motsvar i form av en lederartikkel er sarkastisk formulert, men ikke til å ta feil av. Det er vanskelig å glemme at den samme Copeland som nå avviser at epidemien igjen kan blusse opp, er den samme Copeland som kun få måneder tidligere påsto at en så velernært befolkning som den amerikanske ikke vil måtte hanskes med en epidemi, som siden viste seg å ta livet av 400.000 mennesker på landsbasis. Avslutningsvis skriver avisen:

”[The] pleasantest reading of all would be announcements of preparations to prevent another affliction of this sort and a vigorous education of the public and medical profession in whatever means science provides for protecting us from another desolating plague like the one which has just ’burnt itself out’ .”³⁵⁸

NY Times er uttrykker en kritisk holdning til måten helsemyndighetene ved sunnhetskommisjonen og Dr. Copeland har reagert på epidemien, men kritikken kommer gradvis, og på bakgrunn av erfaringene som gjøres underveis. I forhold til norske Aftenposten

³⁵⁷ Kapittel 3; *Aftenposten*, Kapittel 4; *Svenska Dagbladet*

³⁵⁸ NYT 14.12.18: 16 ”This Time Action Is Demanded”

og danske Social-Demokraten er kritikken av en mer revisjonistisk art, og den tiltar først etter at helsemyndighetene selv har tilkjennegjort utfordringene ved håndteringen av epidemien.

*Washington Post*³⁵⁹

Hovedstadsavisen virker å ha vært opptatt av å speile alvoret i situasjonen, og gir rom for en til dels gruoppvekkende nyhetsdekning av epidemien, men uten knytte fremstillingene opp mot en generelt kritisk holdning til helsemyndighetenes bekjempelse av epidemien. Som kilde benytter avisen seg nesten utelukkende av sunnhetskommisjonen, ved bylege W. C. Fowler. Allerede 7. oktober melder avisen: "The Spanish influenza epidemic in the National Capital continues to grow in alarming proportions."³⁶⁰ Til tross for kun 555 anmeldte tilfeller, mente bylege W.C. Fowler at så mange som 10.000 kan være smittet. Og tross håpefulle utsagn om en snarlig bedring av situasjonen, avslutter Fowler:

"There are absolutely no hospital facilities for more patients and the housing conditions cannot be further taxed without menacing the health of the District in the present crisis. [...] Unless it is positively urgent relatives should remain away from Washington, and needless visiting here is an evil at the time."³⁶¹

Folketrengsel grunnet mengden av arbeidssøkende til byen, igjen grunnet krigen, overfylte sykehus og økningen i smitten fører til at bylege Fowlers karakteriserer situasjonen som "krise", og advarer eksplisitt mot innreise til byen. Men kun de mest dramatiske elementene ved saken har fått plass på forsiden, og de beroligende videreformidlingene fra helseautoritetene presenteres i artikkelens fortsettelse på side tolv: "No Cause for Any Panic."³⁶² Avisen beretter om den utrettelige innsatsen bylege Fowler utviser, og selv om Fowler mener epidemien foreløpig er økende, forventer han å nå kulminasjonspunktet i løpet av uken. Videre forklarer Fowler:

"There is no reason for the public to become panicstricken, but it is of the utmost importance that the citizens heed to the very letter the suggestions and instructions given out by authorities.

³⁵⁹ Washington Post = WAP

³⁶⁰ WAP 07.10.18: 1 "'Flu' Kills 24 More"

³⁶¹ Ibid.

³⁶² WAP 07.10.18: 12 "'Flu' Kills 24 More. *Continued from first page.*"

There has been an admirable and uncomplaining response from Washingtonians, and for that reason the toll will not be so heavy as it otherwise would have been. Stricter care and continued cooperation are still essential, and no precautions should be relaxed to the slightest extent.”³⁶³

Washington Post gir uttrykk for den samme lojaliteten til helsemyndighetene som LA Times, men gir samtidig langt mer realistiske beskrivelser av situasjonen. Samtidig er det verdt å nevne at Washington, som byene på østkysten generelt, ble langt hardere rammet av epidemien i oktober, enn vestkysten. Det patriotiske sinnelaget i LA Times virker ikke like fremtredende hos Washington Post, men lojaliteten til autoritetene er den samme.

15. oktober melder Washington Post at kulminasjonen er nådd, bare for å demtere det hele dagen derpå.³⁶⁴ Den første dagen er dekningen preget av et forsiktig håp, og avisen kan fortelle at Surgeon-General Blue har initiert en nasjonal kampanje for å bekjempe epidemien, og avisen viderefremidler patriotisk henstillingen om at ”[...]all possible use be made of patriotic women who have not had regular nursing training”³⁶⁵, for å lette de overarbeidede legene og sykepleierne landet rundt. Dagen etter melder avisen at den sikreste kilden for vurdere epidemiens utbredelse er dødstallene, da det er store mangler ved de innrapporterte tallene omkring tilfeller. Alle døde blir derimot registrert. Som et lyspunkt kan avisen i tillegg melde at et lasarett med plass til 500 nå er åpnet. Om tilstanden i landet for øvrig melder avisen at spanskesyken har nådd epidemisk proporsjoner i alle stater, med unntak av tre stater som melder om ”[the] situation as stationary.”³⁶⁶

21. oktober kan avisen med større sikkerhet i det statistiske materialet melde: ”Flu Seems On Wane.” Formuleringen tilkjennegir likevel en viss usikkerhet omkring nedgangen, sannsynligvis på bakgrunn av de motstridende meldingene 15. og 16. oktober. Avisen skriver:

”If a continued decrease is disclosed today, according to Health Officer Fowler, it can be regarded as comparatively certain that the epidemic is on the wane permanently.”³⁶⁷

Bylege Fowler regner likevel ikke med at epidemien er overstått like fort som den oppsto, og opprettholder derfor alle restriksjoner, og forslår ingen lettelse i lukningsbestemmelsene.

³⁶³ Ibid.

³⁶⁴ WAP 15.10.18: 2 ”’Flu’ Reaches Crest”, WAP 16.10.18: 1 ”’88 Death By ’Flu’, High Record In City; Epidemic Still Progress: 1483 New Cases.”

³⁶⁵ WAP 15.10.18: 2

³⁶⁶ WAP 16.10.18: 5 ”Influenza on Increase In All but Few States; Army Cases Now Less”

³⁶⁷ WAP 21.10.18: 3 ”’Flu Seems On Wane”

Dagen etter melder avisen om en liten økning i antall døde, men skriver: "[...] the number does not necessarily mean a sudden change for the worse.", men skriver samtidig at tallene ikke gir noen absolutte svar, men relativt sikre indikasjoner. Fowler er overbevist om at kulminasjonspunktet er nådd, og at epidemien er på hell, og den tidligere anmeldte krisetilstanden er med sikkerhet overstått.³⁶⁸

De neste dagene fortsetter meldingene om epidemiens nedgang. Fowler advarer mot å tolke tallene for bokstavelig: "[...] the chart probably will show a declining line in the saw-tooth order". Fowler opplyser også at: "In the West the disease apparently is not taking a hold as it did in the Eastern States, and is of a milder type."³⁶⁹ Ser en bort fra San Fransisco, så kan dette anses som bekreftende overfor de stadige meddelelsene jeg fant i LA Times om at østkysten var langt hardere rammet.

Mot slutten av oktober fortsetter dødsratene å stige, men ikke antallet nye tilfeller. Avisen er tydelig på at rapporteringen av tall er mangelfull, men stiller seg likevel lojalt bak bylege Fowler, og stiller ingen spørsmål ved hans påstander. Blant befolkningen kan det virke som at lukningsbestemmelsene daler i popularitet, særlig med hensyn til kirkene, men avisen melder ukritisk: "Commissioners Refuse Request to Lift the 'Flu' Order". Fowler forklarer:

"The situation of the city of Washingtⁿ can be considered analogous to that of the individual patient [...]. Let him get out of bed too soon and all previous care and nursing may be set at naught by a quick relapse."³⁷⁰

Som nevnt innledningsvis, benytter avisen seg nesten utelukkende av bylege Fowler som kilde til forholdene innad i byen. Det virker også som at det er byens sunnhetskommisjon som videreformidler tilstandsrapportene fra Public Health Service om forholdene utenbys, uten at jeg kan bekrefte dette. Men de lokale helseautoritetene har høyst sannsynlig et tett samarbeid med de nasjonale, ettersom de alle er forlagt til Washington. Washington Post gir realistiske skildringer av spanskesykens forløp i byen, antagelig fordi dette var relativt synlig i en by som var mer eller mindre overbefolket grunnet krigføringen. Karakteristisk for nyhetsdekningen i avisen er likevel at den er ukritisk til påstander om epidemiens forløp fra helsemyndighetene, og selv om vinklingen er mer realistisk enn patriotisk (som i LA Times) utviser avisen en tydelig lojalitet til autoritetene.

³⁶⁸ WAP 22.10.18: 3 "Rise In 'Flu' Deaths; Sure the Crisis Is Past"

³⁶⁹ WAP 23.10.18: 3 "Worst of 'Flu' Over"

³⁷⁰ WAP 27.10.18: 8 "Churches Stay Shut"

Nyjournalistiske fremstillinger i Europa: spanskesyken i britiske dagsaviser

Den andre bølgen av spanskesyke ser ut til å treffe Storbritannia noe seinere enn den treffer USA og Skandinavia, med kulminasjonspunkt i månedsskiftet oktober/november. For Manchester tar ikke høstepidemien seg opp før 29. oktober, i følge The Manchester Guardian.³⁷¹ I London begynner spredningen omtrent en uke før, og i The Times tiltar dekningen omkring 23. oktober.³⁷²

De tre avisene jeg har lagt til grunn for undersøkelsene mine er ikke politiske aviser i den forstand at de er partiorganer. Samtlige hevder en fri stilling fra de politiske partiene, men samtidig har avisene en klar politisk orientering.

The Manchester Guardian (The Guardian)³⁷³ har en relativt tydelig liberal profil, på linje med den jeg fant hos Dagens Nyheter og Verdens Gang, men den mangler den lojaliteten jeg fant til de liberale partiene i de respektive skandinaviske landene. The Guardians redaktør og eier, Charles P. Scott, var liberal politiker og tidligere medlem av Underhuset. I feiringen av sitt eget 100-årsjubileum redegjør avisen for sine liberale verdier i boken "The Manchester Guardian; A Century of History" (1922),³⁷⁴ og skriver blant annet om avisens støtte til *Irish Home Rule*³⁷⁵, og om begynnelsen på Scotts karriere i avisen, og hans liberale og nonkonformative bakgrunn.³⁷⁶

The Times (London)³⁷⁷ var, som forklart innledningsvis, de konservatives stemme i den britiske pressefloraen, og kan sammenlignes med Berlingske Tidende, da de begge tradisjonelt næret tette bånd til makten (regjering, myndigheter). The Times hadde vært gjennom en rekke økonomiske vansker, før avisen ble kjøpt opp av Lord Northcliffe (Albert C. W. Harmsworth) i 1908.³⁷⁸ Lord Northcliffe støttet krigføringen, og agiterte tidlig for et eget *Ministry of Munitions*.³⁷⁹ The Times hadde for så vidt tettere bånd til den liberale regjeringen under Lloyd George, enn The Guardian, ettersom Northcliffe ble utpekt som

³⁷¹ Gua. 29.10.18: 6 "The Influenza. A Slow Advance In Manchester."

³⁷² Times 23.10.18: 3 "Influenza Scourge. Many Schools Closed."

³⁷³ The Manchester Guardian, referert til som kun The Guardian = Gua.

³⁷⁴ <http://www.archive.org/details/manchesterguardi00mill> ; skrevet av William H Mills, utgitt 1922.

³⁷⁵ Mills, 1922: 118-120: Spørsmålet om irsk selvstyre, kontroversielt politisk tema i britisk politikk rundt århundreskiftet. Flere liberale støttet irsk selvstyre, og likeledes motsatte de fleste konservative seg dette. Saken har for så vidt paralleller til unionsoppløsningen mellom Norge og Sverige, hvor de konservative avisene i Sverige i det lengste agiterte for å opprettholde unionen, mens de liberale var åpne for å avslutte den.

³⁷⁶ Mills, 1922: 107-110 (The Happy Liberals), 144ff (The Soul of a Newspaper)

³⁷⁷ The Times = Times

³⁷⁸ Williams 2010: xii, 99ff, 125ff

³⁷⁹ Eget ministerie som skulle ta seg av forsyninger av ammunisjon og materiell til krigføringen.

Director of Propaganda under krigen. Men dette hindret ikke Northcliffe i å kritisere liberal politikk. Under Lord Northcliffe gjennomgikk *The Times* en vesentlig modernisering.³⁸⁰

*The Daily Mirror*³⁸¹ ble grunnlagt av den samme Lord Northcliffe i 1903, som en aviser for kvinner, men ble av økonomiske årsaker fort lagt om til en billedavis for begge kjønn. Det journalistiske fundamentet for avisen ble tuftet på massesalg, på tvers av klassene, men kanskje særlig myntet på en tallrik arbeiderklasse, og journalistikken kan plasseres i tidslinjen mellom 1800-tallets *penny press* og *the tabloids*.³⁸² *The Daily Mirror* er anerkjent som den første, britiske tabloidavisen og jeg har valgt den som kilde fordi den representerer en mer populistisk videreutvikling av nyjournalistikken. Den kan tidvis oppfattes som sympatisk overfor arbeiderklassen, men det bør kanskje snarere forstås på bakgrunn av at de lavere klassene utgjorde avisens største kundegruppe, og avisen var blant de første avisene til å nå millionopplag. Politisk utviser avisen en slags pragmatisk uavhengighet, som betyr at den tør ta standpunkt også i politiske saker, til tross for at den hevder en fri stilling.

The Manchester Guardian

5. september trykker *The Guardian* en resolusjon fra generalkomiteen i *The National Liberal Federation* med tittelen: "The Aims of Liberalism"³⁸³ Resolusjonen krever at rettigheter som er fratatt borgerne under krigstilstanden gjenopprettes etter freden, og skriver:

"[...]the limitations imposed upon [...] freedom of speech and of the press, shall be brought to an end as soon as possible after the restoration of peace."³⁸⁴

Videre kreves også en utbygging av sosial velferd, med særlig hensyn til bolig og helse, og opprettelsen av offentlig helsevesen (public health service). Avisen tilkjenner tydelige sosialliberale sympatier, og det utgår at pressen i Storbritannia under krigen var underlagt sensur av noen grad. Det virker likevel ikke som om sensuren i nevneverdig grad har preget nyhetsdekningen av spanskesyken, for også britiske aviser opplyser om antall smittede og døde, på lik linje med pressen i USA og i Skandinavia.

³⁸⁰ Encyclopædia Britannica; Alfred Charles William Harmsworth, Viscount Northcliffe:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/419541/Alfred-Charles-William-Harmsworth-Viscount-Northcliffe?anchor=ref754363>

³⁸¹ *The Daily Mirror* = DM

³⁸² Williams, 2010: 132ff

³⁸³ Gaa. 05.09.18: 3

³⁸⁴ Ibid.

The Guardians nyhetsdekning av spanskesyken fokuserer frem til rundt 20. oktober om forhold i utlandet, og hovedsakelig gjennom nyhetsnotiser. 19. oktober melder avisen om: "Another Influenza Epidemic.", og en økning i antall tilfeller i ved Krigsministeriet i London og i byer som Aberdeen og Wigan.³⁸⁵ 23. oktober følger flere artikler og nyhetsnotiser under overskriften "The New Influenza. Precautions Advised.". Selv om spanskesyken har antatt epidemiske proporsjoner i en rekke andre byer, deriblant London, er kun et par tilfeller anmeldt i Manchester, men enkelte leger mener likevel publikum gjør klokt i å utvise aktsomhet og ta sine forholdsregler. Epidemien ser ut til å være en ny influensa, som i motsetning til sommerens milde syke, gir lungebetennelse. Ved et par av Manchesters skoler er det meldt fra om smittede, men skolelege Dr. Brown Ritchie kan bedyre at de er under oppsyn, og at det ikke er grunn til verken engstelse eller stenging av skolene.³⁸⁶

Allerede neste dag konstaterer The Guardian "Influenza Again. Manchester Bulletin Reassuring. Tricks of Locality.", men melder også at undersøkelsene bekrefter at det ikke er tale om en epidemi i Manchester, selv om smitten sprer seg. Bylege i Salford³⁸⁷ Dr. Tattersall siteres på at "[...]there is no cause for alarm", og avisen skriver videre:

"In his opinion it is desirable that every person should take more than ordinary precautions at the present time, because [...] it may cause a heavier mortality owing to the resisting power of the individual being less than usual."³⁸⁸

Helsemyndighetene advarer publikum på bakgrunn av en antatt nedsatt helsemessig ernæringstilstand, men avisen ser ikke ut til å sette noen spørsmålstegn ved det. Snarere skriver avisen avslutningsvis at flere medisiner er av en annen oppfatning enn den som forfektes i visse kretser:

"They informed a representative of the "Manchester Guardian" yesterday that, as far as they have been able to discover, the type of the disease does not differ from that which was so rampant in midsummer. One doctor said that all types of the disease have a tendency to cause pneumonia when the patient "won't stopin bed and do the other things he is advised to do".³⁸⁹

³⁸⁵ Gua. 19.10.18: 8

³⁸⁶ Gua. 23.10.18: 4

³⁸⁷ Salford ligger ved Manchester, og regnes i The Guardian med til Greater Manchester.

³⁸⁸ Gua. 24.10.18: 8

³⁸⁹ Ibid.

The Guardian videreformidler beroligelsene fra helsemyndighetene, men beroliger også selv ved å berette at syken ikke er vesensforskjellig fra den antatt mildere influensaen landet opplevde på sommeren, og at tilfellene av lungebetennelser ved høstens epidemi skal tilskrives slurv hos den enkelte pasient.

29. oktober melder The Guardian om forsiktig økning i antallet tilfeller, og at det ikke er vedtatt noen lukning av forlystelsesstedene i Manchester. Dernest følger et referat fra debatten i Underhuset. Fra utspørringen av formannen i Local Governement Board, Mr. Hayes Fisher, fremgår:

”The present epidemic of influenza is causing a considerable rise in the rate of mortality, [...] but happily the rise is not so great as that experienced in Vienna and Paris, and I believe in other such large towns.”³⁹⁰

Videre kan Hayes Fisher forklare at en rekke sivile og militære instanser har forsket på influensaepidemien siden sommerens utbrudd, og at epidemien bakteriologisk sett ikke er forskjellig, og at mortaliteten skyldes ettersykdommer som lungebetennelse. På spørsmålet om helsemyndighetenes tiltak, viser Hayes Fisher til bylegens forskrift som vektlegger publikums samarbeidsvilje, for å overholde individuelle forholdsregler mot syken. Hayes Fisher mener heller ikke at ernæringstilstanden har vært avgjørende for smittens utbredelse. I en mindre notis beretter så The Guardian at medisinske autoriteter og bakteriologiske eksperter retter en større innsats mot å finne mikroben som forårsaker smitten, ”and find methods of destroying it.”³⁹¹

Dagen etter publiserer The Guardian en lengre artikkel fra en medisinsk korrespondent. Artikkelen gir en grundig innføring i datidens viten om influensa, lungebetennelser, bakteriologi, og nærliggende medisinske områder, og innrømmer at ”Influenza is not yet completely understood [...] and it is not even easily defined”.³⁹² Influensa beskrives som uhyre smittsom, og fortoner seg ofte som en *universal pest*, og tidens epidemi er egentlig en pandemi. Som et lyspunkt berettes at influensapandemier som regel er overstått innen et par måneder, men at ettersykdommene ofte er farlige, og det finnes ingen

³⁹⁰ Gua. 29.10.18: 6

³⁹¹ Gua. 29.10.18: 6

³⁹² Gua. 30.10.18: 4 ”Influenzal Pneumonia. The Present Epidemic. (From a Medical Correspondant.)”

sikker måte å behandle ettersykdommer som lungebetennelser på. Avslutningsvis drøfter artikkelen årsaker for epidemiens tiltreden akkurat da:

”Perhaps the time of the year has led to the prominence of the lung affections in the present outbreak – an outbreak which has been fostered by the strain, food-shortage, and overcrowding of war-time.”³⁹³

Hele første halvdel av november melder The Guardian om en jevn økning av tilfeller i Manchester³⁹⁴, men om en jevn nedgang i resten av landet. Med økningen følger stadig mer markante advarsler fra bylege Dr. Nivens i Manchester. 2. november skriver avisen: ”The Influenza. Manchester. Dr. Niven’s Warning.”, og bylegen omtaler influensaen som ”highly infectious” og ”very fatal”. Videre følger forholdsregler og henstillinger til publikum. Avisen melder også at smitten er mer utbredt blant middelklassen enn arbeiderklassen, uten å gjøre noe større poeng ut av dette. I en notis under artikkelen refererer avisen fra The British Medical Journal, som fastslår at krigen og varemangelen ikke er ansvarlig for epidemien, men at epidemien må tilskrives den uhyrlige smittefaren.³⁹⁵

På dagen for våpenstillstanden skriver The Guardian i en mindre artikkel: ”The Influenza. Preventive Measures.” Bylege Dr. Nivens forklarer sine synspunkter på lukking og andre tiltak mot spredningen av smitte. En generell lukking av skoler foreslås ikke, selv om enkelte skoler bør stenges dersom sterkt angrepet. Også lukking av kinoer, teatre og andre forlystelser gir Dr. Niven sitt besyv, men påpeker samtidig at det sammenstimling av mennesker likevel ikke kan unngås på trikker, tog og arbeidsplasser. Det beste tiltaket så langt er isoleringen av syke. Avisen stiller ingen spørsmålstegn ved antagelsene, og vinkler heller ikke artikkelen som kritisk, men snarere som informativ.³⁹⁶

Jeg fant ingen tydelige eksempler på en særlig kritisk holdning hos The Manchester Guardians dekning av spanskesyken. Men avisen virker opptatt av å belyse at det finnes uenighet blant de medisinske autoritetene, og at epidemien debatteres politisk. Når tiltakene i liten grad diskuteres eller settes spørsmålstegn ved for Manchesters del, kan dette bero på at epidemien utartet seg mildere her, enn den gjorde i sammenlignbare byer, og i London. Samtidig har jeg ikke sjekket dette opp mot statistisk materiale over tilfeller og mortalitet i

³⁹³ Gua. 30.10.18: 4 ”Influenzal Pneumonia. The Present Epidemic. (From a Medical Correspondant.)”

³⁹⁴ Gua. 05.11.18: 8 ”The Influenza Epidemic. Signs of a Decline. An Increase In Manchester.”; Gua. 14.11.18: 4 ”The Influenza. An Increase In Manchester.”

³⁹⁵ Gua. 02.11.18: 9

³⁹⁶ Gua. 11.11.18: 8

engelske byer. Men i øvrig britisk presse fremstilles Manchester sjeldent som spesielt utsatt, på samme måte som The Guardian rapporterer om eksempelvis Glasgow, London og Liverpool. I en politisk liberal kontekst skulle kanskje ikke The Guardian ha noen grunn til å kreve et strengere lukningsregime, jamfør de liberale avisene i Norge og Sverige.³⁹⁷

The Times

Nyhetsdekningen av influensaen i The Times begynner rundt månedsskiftet juni/juli, og innrømmer relativt store antall tilfeller av smitte, og at flere har fått dødelig utgang. Samtidig gir avisen mye rom for helseautoritetene, og disse beskriver epidemien som i all hovedsak mild, tross en del dødsfall, og beroliger med at sykdommen går fort over ved riktig behandling.³⁹⁸ Blakely skriver om The Times nyhetsdekning av epidemien i juli:

”at the onset of the influenza pandemic in London, the disease narrative produced a theme which expressed that while the disease may cause deaths, one would be okay if it was dealt with appropriately.”³⁹⁹

Blakelys undersøkelser er grundige, og jeg finner ingen avvik fra de konklusjoner hun trekker, og hun påpeker med treffsikkerhet hvordan dekningen av epidemien plutselig stopper ut ved utgangen av juli måned.⁴⁰⁰ Fra og med september er igjen epidemien i nyhetsdekningen, men opptrer sporadisk frem til slutten av oktober, og fokuserer frem til epidemien igjen treffer Storbritannia på forholdene i utlandet.

Først 17. oktober finner jeg en nyhetsnotis som melder om nye dødsfall av influensa i London, men notisen inneholder ingen utsagn om epidemiens alvorlighet, men snarere en oppdatering av epidemiens utbredelse i landet.⁴⁰¹ 19. oktober melder avisen ”Influenza Epidemic. Secondary Infection With Another Germ”. Den medisinske forskningen har funnet at det er ettersykdommene, lungebetennelse, som er dødelig. Influensaen i seg selv er av en mild karakter, men legger veien åpen for bakterielle infeksjoner. Avisen henstiller så til publikum om å treffe nødvendig behandling for de smittede, for å unngå ettersykdommer,

³⁹⁷ Både Verdens Gang og Dagens Nyheter forfektet et åpent og liberalt smittevern, uten omfattende lukking. Se Kapittel 3; *Fremstillingen av spanskesyken i norske aviser*; Kapittel 4: *Dagens Nyheter*

³⁹⁸ Times 02.07.18: 3 ”Influenza Victims”

³⁹⁹ Blakely, 2007: 25

⁴⁰⁰ Blakely 2007: 22-25

⁴⁰¹ Times 17.10.18: 3

samt isolere seg og holde sengen til influensaen med sikkerhet er overstått. Det er tydelig at også publikum bærer stort ansvar for epidemiens bekjempelse.

Ved begynnelsen av høstepidemien videreformidler The Times til dels motstridende meldinger fra helseautoritetene. 21. oktober skriver avisen at epidemien fortsatt er utbredt i London og omegn, men at det er vanskelig å si noe om hvorvidt den øker eller er i nedgang, ettersom tallene viser at den øker i enkelte bydeler, og går ned i andre.⁴⁰² Dagen etter skriver avisen ”Influenza Still Spreading”, og gjengir på bakgrunn av epidemiens økning henstillinger og påbud fra helsemyndighetene til publikum, for å beskytte seg mot smitte:

”Dr. Newsholme⁴⁰³ emphasizes the fact that control over the disease can be secured only by the active cooperation of each member of the community.”⁴⁰⁴

Videre opplyses at overståtte tilfeller av influensa ikke gir noen sikker immunitet, og skylden for den bakteriologiske smitten (ettersykdommer) legges på smittede som ikke tidlig nok oppdager egen sykdom, og på denne måten bidrar å spre bakteriologisk smitte, i tillegg til influensa. Deretter følger Newsholmes reglement for pasienter og en oversikt over personlig profylakse. 23. oktober publiserer The Times så en artikkel: ”Influenza Scourge”, som rapporterer om lukkingen av enkelte skoler, og om tiltak som er fattet ved kontorer, fabrikker og andre arbeidsplasser, hvorav tillat røyking er blant de mest kuriøse. Artikkelen gjengir ukritisk helsemyndighetenes resonnementer for ikke å treffe stenging av skoler, fordi hjemsendingen av barn antas å være like farlig.⁴⁰⁵ Fire sider lenger bak skriver derimot avisen kritisk på lederplass, om det offentlige smittevernet. Her hevder The Times at epidemien har rast i tre uker. Om helsemyndighetenes offisielle rundskriv (henstillingene presentert dagen før⁴⁰⁶) skriver avisen: ”It would have been better to lock the stable door before the escape of the horse.”⁴⁰⁷ Avisen kritiserer helsemyndighetene for å publisert rundskrivet altfor sent, og avfeier alle unnskyldningene om at det ikke var mulig å forutse høstepidemien.

”Influenza was very prevalent last summer, and had the experience of the [1880’s] been called into mind it would have been evident that a summer epidemic was likely

⁴⁰² Times 21.10.18: 5 ”The Influenza”

⁴⁰³ Sir Arthur Newsholme er Medical Officer to the Local Government Board, her oversatt til *bylege*.

⁴⁰⁴ Times 22.10.18: 3

⁴⁰⁵ Times 23.10.18: 3

⁴⁰⁶ Times 22.10.18: 3 (se henvisning nr. 189)

⁴⁰⁷ Times 23.10.18: 7 ”The Influenza”

to be followed by a winter one of greater severity. The Local Government Board had thus ample grounds for anxiety [...] even two months, ago.”⁴⁰⁸

De lokale helsemyndighetene har reagert altfor sent, og de burde innsett at en ny, og farligere epidemi vill blusset opp i løpet av høsten. Og selv om Blakelys formål med sine undersøkelser er å redegjøre for effekten av avisenes nyhetsdekning for offentlig helsepolitikk, har hun sannsynligvis oversett denne artikkelen, ettersom hun ikke nevner den. Den avslutter med følgende anmerkning:

”The need for a Ministry of Health to protect the public in matters of this kind has never recieved a more forcible illustration.”⁴⁰⁹

To dager senere trykker avisen et leserinnlegg, som roser lederartikkelen to dager før for å reise spørsmål omkring det offentlige helsevesenet. Leseren etterlyser så en offentlig redegjørelse for hva influensaen egentlig er, dens utbredelse, og hvilke andre sykdommer den følger med, ”in order to allay the anxiety of the public.”⁴¹⁰ Leseren etterlyser avslutningsvis hvilke spesielle forholdsregler helsemyndighetene vedtar for å hindre import og spredning av epidemisk sykdom generelt. Dagen etter trykker The Times så et mindre leserinnlegg, som hevder at det er urimelig å angripe the Local Government Board, da denne instansen har gjort det den makter med de begrensede midler den har hatt til rådighet. Oppmerksomheten bør rettes mot erfaringene som er gjort: “[...] we have no Departement charged with foreseeing and preventing epidemics;”, og avslutter med “[...] it is impossible to concieve a stronger argument for [a unified public health service] than the present catastrophe.”⁴¹¹ I løpet av få dager har avisen viderefremidlet helsemyndighetenes usikkerhet rundt epidemien, men samtidig også gitt uttrykk for kritikk, direkte så vel som indirekte.

De neste dagene følger flere artikler som tar opp The Times spørsmål om et Helsedepartement, og avisen etterlyser også en ansvarliggjøring av helseautoriteter som har hatt et særlig ansvar for å forutse epidemien, og de som har forsømt sitt ansvar for å treffe tiltak mot epidemien.”⁴¹² Samtidig rapporterer avisen om ”No Improvement In London”⁴¹³ og

⁴⁰⁸ Ibid.

⁴⁰⁹ Times 23.10.18: 7

⁴¹⁰ Times 25.10.18: 4 ”The ’Influenza’.”, underskrevet: W. J. Simpson, MD, University of London, King’s College

⁴¹¹ Times 26.10.18: 7 ”To the Editor of the Times”, underskrevet: John W. Hills.

⁴¹² Times 28.10.18: 6 ”Influenza. Medical and sanitary aspect.”

⁴¹³ Times 29.10.18: 7

”Many Deaths In London”⁴¹⁴, men ikke uten samtidig å meddele beroligelser. 5. oktober skriver The Times så om ”Influenza Depression”, gjennom sin medisinske korrespondent. Korrespondenten diskuterer depresjoner som følge av influensa, og gir tydelig uttrykk for at ”nerver” er et viktig aspekt ved epidemien, og jeg finner det rimelig å anta at det også i Storbritannia ble antatt at panikk og engstelse hadde negative innvirkninger på immunforsvaret, som Åman hevdet i Sverige.

Nyhetsdekningen av influensaen endrer seg lite utover i november, selv om vinklingen, som også Blakely hevder, dreier mot å fremstille epidemien som en ny, tredje bølge fra og med desember.⁴¹⁵ Kjennetegnende for The Times dekning av spanskesyken er en tydelig deling mellom et rent referensielt nyhetsinnhold, og et redaksjonelt innhold hvor vurderinger og kritikk får spillerom. I nyhetsartikler og nyhetsnotiser utviser avisen en ukritisk holdning til utsagn og påstander fra medisinsk hold, og fra helseautoriteter. I lederartikler, artikler tilsendt av (medisinske) korrespondenter og i leserinnlegg presenterer avisen derimot både direkte og indirekte kritikk. Når avisen kritiserer er den likevel ikke tilbøyelig til å gi mer urovekkende fremstillinger av sykdommen enn den gjør i nyhetsinnholdet, slik som jeg for eksempel fant hos det konservative, norske motstykket, Aftenposten. The Times bruker sjeldent andre ord om spanskesyken enn ”Influenza” og ”Epidemic”, og tidvis med prefikset ”Spanish”. Ordvalgene er nøkterne, og forsøker ikke fremstille epidemien som noe annet enn en influensaepidemi, og jeg fant ingen eksempler på at avisen betegner syken som *pest* eller *plague*.

The Daily Mirror

Noe av grunnen til at jeg valgte The Daily Mirror var på grunn av den utstrakte bruken av bilder. Men det virker relativt tydelig at teknologien for bildetrykk i avisene fortsatt var i utviklingsfasen, tross bruken av bilder i avisene over flere år. Tradisjon for bruk av bilder i nyhetsmediet er heller ikke etablert, og derfor ingen normer for hvordan bilder bør brukes i forhold til tekst. For Daily Mirrors vedkommende betyr dette at bilder blir presentert på forsiden, men ikke nødvendigvis med direkte tilknytning til de temaene avisen behandler i dagens utgave, eller i overskriftene. Bildene samles gjerne over en dobbel midtside, og heller ikke her trenger samlingen av bilder følge noen indre koherens i forhold til hvilke saker som får skriftlig oppmerksomhet. Teknologien var sannsynligvis avgjørende for hvilke bilder som

⁴¹⁴ Times 30.10.18: 7

⁴¹⁵ Blakely 2007: 36, Times 03.12.18: 3 ”New Influenza Wave”

ble trykket, ikke hva bildene representerte eller fremstilte. Derfor er overvekten av stiliserte og retusjerte bilder stor. Fremstillingene avisen gjør av spanskesyken gjennom bildene skiller seg heller ikke vesentlig ut fra det jeg fant hos noen av de andre avisene i undersøkelsene mine. Brorparten av bildene The Daily Mirror benytter seg av i forbindelse med dekningen av spanskesyken, er portretter av mer eller mindre kjente personligheter som har dødd av influensa, og bildetekstene forteller sjeldent mer enn hvem den avdøde er, meritter, posisjoner og når døden inntraff. Bildetekstene gir som regel mer oppmerksomhet omkring den avdødes meritter, og influensaen stilles som regel i bakgrunnen.

Tegneseriene i Daily Mirror er derimot mer interessante i forhold til fremstillingen av spanskesyken. Den første tegneserien på trykk i Daily Mirror har fått tittelen ”The City Worker And the Influenza Plague. – No. 1”⁴¹⁶ Tegneren viser en tydelig brodd mot de preventive rådene som medisinene formidler, som for publikum nok ble oppfattet som ”sunn fornuft”, og siste ruten kan tolkes som en sympatierklæring for arbeiderklassen, som ble nødt å betale av sine lave lønninger for kunnskap de utgangspunktet hadde fra før.

⁴¹⁶ DM 16.10.18: 6 Figur 4.2

THE CITY WORKER AND THE INFLUENZA PLAGUE.—No. 1.

Fig 4.1 "Prevention is better than cure." He goes to his doctor and asks how to keep from it. And he gets the counsel of perfection here quoted.—(By W. K. Haselden.)

THE CITY WORKER AND THE INFLUENZA PLAGUE.—No. 2.

He tries to follow doctor's orders and to avoid wet feet, crowds and fatigue. But how is this possible under conditions of modern life? When he gets home he feels the dreaded symptoms.—(By W. K. Haselden.)

Fig 4.2

Dagen etter følger en mer humoristisk forestilling av arbeiderens oppfølging av rådene han fikk fra legen dagen i forveien, men tross alle forholdsregler blir den urolige arbeideren likevel smittet. Ikke bare fremstilles rådene som opplagte, men også upraktiske eller nesten umulige (hjem med tog eller 4 miles per pedes), i et moderne liv i byen.⁴¹⁷

⁴¹⁷ DM 17.10.18: 6 Figur 4.3

Som hos The Times er det også et tydelig skille i Daily Mirrors dekning av spanskesyken, hvor nyhetsinnholdet er referensielt og rapporterer om tilfeller, mortalitet og helsemyndighetenes vurderinger, og det redaksjonelle innholdet fronter avisens egne meninger om epidemien og dens bekjempelse. Men til forskjell fra The Times, og The Guardian, er språket, ordvalgene og skildringene en anelse mer fargerike. 16. oktober skriver avisen om London, og kan berette: "Firemen Prostrate – People Seized in the Streets".⁴¹⁸ Formuleringen i underoverskriften er mer fargerik, og beretter om nedbrutte brannmenn, og om folk som faller om gatelangs. Skildringene av folk som blir hentet av ambulanser fant jeg også hos The Times, men dette elementet ble ikke vurdert viktig nok for egen overskrift. Resten av nyhetsnotisen refererer statistikk over tilfeller, mortalitet og tilfeller av lungebetennelse.

23. oktober skriver avisens leder om kvinner i politikken, og et forslag om å gi kvinner innpass i parlamentet. I artikkelens innledning skildrer avisen hvilke temaer som opptar publikum, og gir således en indikator på hvilke temaer avisen selv mener er viktige. Folk prater om lite annet enn krigen og Tysklands svar på fredsforhandlinger, men det finnes også andre underordnede temaer-:

"[that] would provide matter for endless argument at any other time. There is the influenza and the impotence of the medical profession in face of it. There is the advance of women to the House of Commons."⁴¹⁹

Sistnevnte tema blir så diskutert, og influensaen nevnes ikke videre med et ord. Men setningen angir at influensaen i mindre grad er en prioritet for diskusjon i avisen, for kvinnesaken diskuteres i flere ledere i løpet av oktober. Og det er tydelig at avisen mener legevitenskapen fremstår som maktesløs i møtet med epidemien. Likevel finner avisen plass til å diskutere spanskesyken på lederplass dagen etter, men artikkelen er mindre preget av diskusjon, og er vinklet mer som en resignasjon over de tiltak og råd som foreløpig gis mot epidemien. Avisen konkluderer etter gjennomgang av uttalelser og skriv fra the Medical Officer of the Local Government Board:

"[...] there is no cure, no remedy, small hope and little help. Usually the advice as to how to keep from any plague is: 'Have a large fixed income'."⁴²⁰

⁴¹⁸ DM 16.10.18: 2 "Influenza In London."

⁴¹⁹ DM 23.10.18: 6 "Women in Parliament"

Derneft følger en oversikt over de råd og remedier som har blitt foreslått brukt for å hindre influensa, vinklet lakonisk på grensen til det sarkastiske. Avslutningsvis uttrykker så avisen sin mening om hvilket tiltak som faktisk bør treffes, om enn på sarkastisk vis:

”We suggest that influenza should be notifiable at least so far as this: That all who notify that they have it on them should be punished with penal servitude, or bed.”⁴²¹

Avisen etterlyser meldeplikt for smittede, men samtidig velger den å gjøre dette via en lederartikkel som virker å ha som formål å underholde, snarere enn å bidra til offentlig debatt.

25. oktober melder avisen i en nyhetsnotis: ”Don’t Panic Over ’Flu’. [...] Worry Spreads Disease.” Ifølge en autoritet ved sykehuset i London ville det vært færre smittede hvis folk ikke hadde vært så ”panicky” omkring utbredelsen/forekomsten av influensa. Notisen virker som en henstilling mot å overbelaste sykehusene.

Dagen etter melder avisen så: ”Perplexed Doctors”. Dr Thresh, fylkeslege i Essex, tillegger skylden for smitten på overfylte jernbanevogner, og mener at det er nytteløst å be publikum holde seg unna kirker og kinoer, eller forsamlinger i det hele tatt. Daily Mirror velger ukritisk å gjengi helsemyndighetenes meninger om smitten, uten å stille spørsmål ved dem.

29. oktober trykker avisen i egen ramme forholdsregler fra The Local Government Board, ved bylege Dr. Newsholme, ledsaget av en større artikkel under overskriften ”Experts Baffled By ’Flu Epidemic.”⁴²² Artikkelen, eller spalten, illustrerer en mangel på indre sammenheng som er oppsiktsvekkende. Samtidig som avisen gjengir henstillingene fra helsemyndighetene om viktigheten av frisk luft og av å unngå forsamlinger, reiser den også spørsmål ved hvorfor så mange politikonstabler, bussjåfører og konduktører, som har sitt virke utendørs, blir smittet, mens arbeiderne på Londons undergrunn virker som om de er immune, tross arbeidsforhold som står i rak motsetning til forholdsreglene? Helseautoritetene kan ikke svare annet enn at influensaepidemien er en mystisk sykdom. Dette kjennetegner for så vidt en problemorientert, tabloid journalistikk, men det er likevel ikke betegnende for resten av nyhetsdekningen i avisen, som tidligere nevnt, er fortrinnsvis referensiell.

⁴²⁰ DM 24.10.18: 6 ”What To Do With Our Influenza Heroes”.

⁴²¹ Ibid.

⁴²² DM 29.10.18: 2

Ved inngangen til november begynner Daily Mirror spørre om influensaen er i nedgang. I alt nyhetsstoffet er det de lokale helseautoritetene som brukes som kilde til, og statistikk som bevis for at tilfellenes antall er på vei ned.⁴²³ Først etter at helsemyndighetene har fastslått at influensaepidemien har nådd kulminasjonspunktet, gjenopptar avisen en mer granskende vinkling. 7. november skriver avisen: ”7,417 ’Flu’ Deaths”, og melder at:

”Last week, however, was a black one. The returns show that [...] there were no fewer than 7417 deaths from influenza alone, as compared with 4482 in the previous week.”
(på landsbasis)⁴²⁴

Daily Mirror melder at dødsfallene fortsatt øker, men helsemyndighetene bedyrer likevel at tilfellenes antall går ned, uten at avisen virker opptatt av å stille spørsmålsteget ved påstandene fra myndighetene. Jeg fant ingen god forklaring på fenomenet, hvorfor avisen ser ut til å godta uttalelsene fra offentlig hold som sannhet, mens dødsstatistikken viser noe annet, men amerikanske aviser siterte helseautoriteter på at dødstallene kunne stige, tross nedgang i nye tilfeller, og jeg antar at dette kan forklare den ukritiske holdningen hos Daily Mirror. Slik fortsetter forøvrig rapporteringen i Daily Mirror utover november.⁴²⁵

Daily Mirrors dekning av spanskesyken skiller seg journalistisk fra deknningen i The Times og The Guardian både kvantitativt, i hvor mye oppmerksomhet avisen vier epidemien, men også i måten avisen skriver om epidemien. Alle tre avisene har til felles at de bruker helsemyndighetene som primærkilde for utbredelse, alvorlighet og statistikk, og både Times og Daily Mirror uttrykker kritikk av beredskap og strategi for bekjempelse. Men der The Times baserer og grundig belegger kritikken sin på erfaringene som gjøres ved bekjempelsen over tid, finner jeg hos Daily Mirror en harselering over konsekvensene de utilstrekkelige tiltakene får for publikum, og i sær ”mannen i gata” (som ikke utelukkende betyr arbeiderklassen). I The Times vinkles spanskesyken som et alvorstema, som ikke bør tas lett på. I Daily Mirror får fremstillingene en mer underholdende tone, og engstelsen blant befolkningen blir underkommunisert. Det betyr likevel ikke at ikke begge strategiene for deknningen har beroligende elementer ved seg, for det synes ikke som at Daily Mirrors lesere blir nevneverdig påvirket av avisens fremstillinger, ettersom jeg ikke finner noen leserinnlegg

⁴²³ DM 02.11.18: 2 ”Epidemic Believed To Be Declining, 04.11.18: 2 ”Is Influenza Waning?”, 05.11.18: 2 ”Flu On the Wane”.

⁴²⁴ DM 07.11.18: 2

⁴²⁵ 14. november publiserer Daily Mirror en lignende notis, også her med økende dødstall, men melder likevel at influensaen ”[is] showing signs of diminishing in London”. s. 2

som omhandler epidemien. Språket og ordvalgene i Daily Mirror ligner for øvrig mer på de amerikanske avisene, som forsøkte å formulere "catching phrases", der ordene "plague" og "pest" velges fordi de gir mer fargerike skildringer og variasjon i språket, snarere enn for å fremstille spanskesyken som en faktisk pest, slik jeg fant hos Aftenposten og den danske Social-Demokraten.

Kapittel 5: Komparative betraktninger, avslutning og konklusjon

Komparative betraktninger

Innledningsvis redegjorde jeg for min metodiske fremgangsmåte, hvor jeg delte avisenes nyhetsdekning av spanskesyken opp i tre kategorier: nyhetsnotisene, basert på telegrammer og korrespondanse, hovedsakelig om forhold utenfor det lokale. Dernest det redaksjonelle stoffet, som omfatter alle tekster avisen har forfattet selv, altså alle artikler, også om nyheter, kronikker, reportasjer, og ikke minst lederartikkelen. Til slutt så jeg på alt innsendt materiale, som er forfattet utenfor avisredaksjonene, hovedsakelig leserinnleggene, men også artikler og tekster fra andre aviser og representanter for helsemyndigheter, organisasjoner og institusjoner. Metoden har sine klare begrensninger, da veldig mye av stoffet jeg analyserte lå i skjæringspunktet mellom, og således tilhørte begge de to første kategoriene. I tillegg omhandler både redaksjonelt og innsendt stoff som regel saker som først er blitt behandlet i nyhetsstoffet, og har slik sett en relasjon til dem.

Nyhetsdekningen

Nyhetsartiklene om spanskesyken var i nesten alle aviser, utenom The Daily Mirror, samlet under en hovedoverskrift. Under denne fulgte som regel nyheter om lokale forhold, som regel gjennom samtale med bylege eller annen offentlig helseautoritet, og gjennom det statistiske materialet (antall tilfeller og mortalitet) som var tilgjengelig gjennom sunnhetkommisjoner, sykehus og lignende instanser. Disse intervjuene og artiklene videreformidlet som regel helsemyndighetenes vurdering av forholdene og alvorlighetsgrad, og det påfallende er videreformidlingen av de *beroligende* elementene. Avisene har som regel sitert, eller opplyst på bakgrunn av helsemyndighetene at *det er ingen grunn til engstelse*, eller

panikk. Dette er det tydeligste gjennomgående likhetstrekket ved den redaksjonelle delen av nyhetsdekningen. Det virker som om avisene, gjennom nyhetsdekningen, har stor tiltro til de fakta og opplysninger, påstander og utsagn som helsemyndighetene presenterer gjennom både uttalelser, meddelelser og statistikk. Særlig det statistiske materialet ser ut til å bli godtatt uten spørsmålstejn. Dette kan sannsynligvis forklares ved at helsemyndighetene selv erklærer at antallet smittede i stor grad er for lite, enten fordi meldingsplikt ikke er innført, eller fordi såpass mange ligger hjemme, uten at leger eller andre medisinske fagarbeidere blir tilkalt, og tilfellene innrapportert. Men selv om avisene er påpasselige med å videreformidle tallenes tvilsomhet, velger de alle likevel å publisere de statistiske tallene over antallet nye tilfeller og antallet døde, og bruker statistikk for å belegge påstander om epidemiens fremgang eller nedgang. Dette kan sannsynligvis forklares ved at avisene mangler alternative kilder til statistikk.

Et annet gjennomgående likhetstrekk er hvordan avisene lojalt videreformidler alle forholdsregler og tiltak som utkommer fra helsemyndighetene, enten som erklæringer og offentlige kunngjøringer, eller gjennom intervjuer og nyhetsartikler. Selv de mest kritiske avisene, som Aftenposten i Norge, Social-Demokraten i Danmark og The Daily Mirror i Storbritannia, velger å videreformidle forholdsregler og tiltak, til og med på dager hvor de selv uttrykker skepsis over eller kritikk mot de samme tiltakene.⁴²⁶ Dette kan nok i stor grad forklares med avisenes syn på eget samfunnsansvar, samt at helsemyndighetene representerte en apolitisk institusjon. Forholdsregler, tiltak, samt forbud og lovbud, var ikke meningsmettede politiske budskap, de var allmenngyldige, og det fremgikk tydelig at de utkom fra helsemyndighetene, og ikke avisredaksjonen. Felles for kritikken i de tre nevnte avisene er også at den går ut på tiltakenes utilstrekkelighet og mangler.

Et annet fellestrekk for avisene, er den nyanserte fremstillingen spanskesyken får ved den redaksjonelle nyhetsdekningen om lokale forhold, kontrært til de mer sensasjonelle og alvorlige fremstillingene gjennom telegramstoffet (nyhetsnotisene). Blakely påpeker at epidemien ble fremstilt som mye verre alle andre steder,⁴²⁷ en påstand som ble bekreftet i stor grad ved mine analyser. Men Blakely drøfter i mindre grad hvorfor forholdene ble fremstilt verre andre steder. I deloppsommeringen av de norske avisene presenterte jeg hvordan de langt mindre omfattende tekstene i nyhetsnotisene ikke rommet nyansering og balansering og sannsynligvis ikke var basert på mer enn én kilde, i motsetning til nyhetsartikler om hjemlige

⁴²⁶ Kryssreferanse: se kapittel 2: Nyhetsnotisene – [...] og Hva fokuserer redaksjonene på?; Aftenposten, Kapittel 3: Social-Demokraten, Kapittel 4: The Daily Mirror

⁴²⁷ Blakely 2007: 56

forhold, som kunne utbroderes over flere spalter, og baseres på intervjuer med flere kilder.⁴²⁸ I tillegg kommer at telegramnyheter sannsynligvis ble valgt trykket på bakgrunn av en viss sensasjonalitet. Alle de tre norske avisene skriver i slutten av juli om forholdene i Sveits, med hovedvekt på de militære, og likhetene ved arrangementen av elementene i saken tyder på at samtlige aviser baserer nyhetsnotisen på samme telegram. Og lignende nyhetsnotiser i danske, svenske, amerikanske og britiske aviser, tyder på at (det samme) telegrammet ble formidlet verden rundt, og det bærer et såpass sensasjonspreg at det blir valgt trykket. Det illustrerer at avisene ikke bevisst valgte å trykke urovekkende historier fra andre steder for å berolige hjemmepublikum, men det utelukke det samtidig ikke. Jeg sjekket også den norske og svenske nyhetsdekningen av forhold rundt om i Norge opp mot statistikk over tilfeller og mortalitet i Norge. Nord-Norge, samt byer som Horten, Arendal og Tvedestrand går igjen i nyhetsdekningen, og i følge statistikken var også dødeligheten høy i disse områdene, særlig i Finnmark.⁴²⁹ Innad i USA finner jeg den samme tendensen. LA Times fremstiller spanskesyken som langt verre på østkysten, en fremstilling som bekreftes både i New York Times og Washington Post, men også i det statistiske materialet.⁴³⁰ Selv om avisene valgte ut de mest sensasjonelle nyhetssakene, virker det også som at de er opptatt av en mest mulig ærlig rapportering av forholdene også utenbys, og jeg finner det vanskelig å hevde at avisene bevisst fremstilte forholdene som verre utenfor sin egen by for å berolige publikum. Samtidig evner jeg heller ikke utelukke det helt.

Den redaksjonelle behandlingen

Avisenes behandling av spanskesyken i det redaksjonelle stoffet var mindre entydig enn i nyhetsdekningen. Der nyhetsdekningen i stor grad formidlet deskriptive utsagn om forholdene, basert på antatt sikre kilder som egne helsemyndigheter og nyhetsstoff gjennom telegrambyråer og korrespondenter, er det redaksjonelle stoffet preget av mer diskusjon og meningsutveksling. Flere av avisene uttrykte kritikk av tiltak og forholdsregler, og særlig de skandinaviske avisene kritiserte også hverandre. I Norge kritiserte Verdens Gang på lederplass Aftenposten for å fremme forslag om ”panikreformenstillinger”, som ville lamme samfunnet, og denne kritikken ble gjengitt også i danske Politiken. Og i Danmark skriver

⁴²⁸ Kapittel 2: *Deloppsummering: spanskesyken i norske aviser*

⁴²⁹ Mamelund, 1998: 148-150. Døde per 1000 innbyggere for landet ligger rundt 4-5 (4,2 i Kristiania). For de øvrige byene er tallene: Arendal 12,0, Tvedestrand 11,0, Horten 8,9. For Nord-Norge: Sørreisa 15,3, Lyngen 11,5, Skjervøy 13,9, Kistrand 20,1, Karasjøk 22,3, Lebesby 25,8.

⁴³⁰ http://1918.pandemicflu.gov/your_state/california.htm

både Social-Demokraten og Politiken om den urettmessige kritikken Berlingske Tidende har gitt rom for i sine leserinnlegg.

Felles for de fleste avisene er kritikken som rettes mot helsemyndighetenes tiltak, og kritikken er i det vesentlige konstruktiv, og formulert på en måte som ikke skaper unødig panikk. Snarere er vinklingen rettet mot at tiltakene enten bidrar til mer urolighet fordi de ikke er tilstrekkelige, eller at publikum allerede er urolige, og krever tiltak. Unntaket er Aftenposten, som ved en tordentale på lederplass krever strengere smittevern og mer lukking. New York Times og The Times er derimot langt mer konstruktive, og belegger sin kritikk mot tiltakene med erfaringer som hittil er gjort, formulerer snarere en henstilling til helsemyndighetene om å treffe tiltak som er bevist effektive, og generelt en mer aktiv profylakse. Når New York Times kritiserer bylege Copeland for å være for optimistisk, bruker de Copelands egne utsagn knyttet opp mot de siste ukers utvikling av epidemien som belegg for sin kritikk. Aftenposten og danske Social-Demokraten henviser derimot til andre kilder (som de sjeldent oppgir identiteten til) i sine kritikker.

Et særpreg ved den skandinaviske pressen, og særlig den norske, er måten avisene knytter spanskesyken opp mot andre politiske spørsmål, som forsvarsspørsmål, bolignødsdebatt og debatt om alkohollovgivning (brennevinsforbudet). Samtlige sosialdemokratiske aviser gir uttrykk for at levevilkårene for arbeiderklassen (bolignøden) begunstiger smitteforholdene, og alle avisene er kritiske til forholdene ved militærforlegningene. Og Aftenpostens redaktør går ut med kross kritikk av brennevinsforbudet, fordi det hindrer publikums adgang på konjakk, som avisen mener er det eneste beviste botemiddelet mot influensaen. Felles for de kritiske artiklene, hvor spanskesyken inngår som argument i politiske debatter om andre temaer, er at hensynet til å forhindre panikk nedgraderes.

Leserinnleggene

Graden av leserinnlegg i avisene varierte mye. I LA Times og Daily Mirror fant jeg få, om noen, leserinnlegg, mens Aftenposten, The Times, New York Times og flere av de andre avisene hadde tallrike innlegg. En stor del av innleggene var redegjørelser for influensa og epidemisk smitte, gode råd mot sykdom og personlig profylakse, og andre ikke-kritiske meddelelser. Disse innleggene var ofte forfattet av fagfolk på medisinske områder, og var en del av den medisinske/bakteriologiske debatten omkring spørsmålet: "hva er spanskesyken?". En del av innleggene var bekymringsmeldinger fra publikum, som etterlyste klare svar på hva

epidemien var, hvordan en kunne unngå den, og når den gikk over. Disse innleggene kategoriserte jeg først som indirekte kritiske innlegg, som avisene brukte for å illustrere frykt og krav på tiltak. Men slike innlegg figurerte ikke alene i de avisene som var kritiske til helsemyndighetene, derfor finner jeg det vanskelig å kun tolke dem som indirekte kritikk. Men jeg finner det likevel sannsynlig at eksempelvis Aftenposten publiserte slike innlegg for å illustrere frykt blant publikum, og på den måten gi belegg for sin egen argumentasjon om strengere tiltak. Brorparten av leserinnleggene var derimot kritikk av helsemyndighetenes manglende eller utilstrekkelige tiltak. Og disse bør nok kategoriseres som det Åman kaller indirekte kritikk⁴³¹, eller som jeg karakteriserte som stedfortredende argumentasjon. Det var en tydelig sammenheng mellom avisens standpunkter i forhold til helsemyndighetenes tiltak, og kritikken som ble formulert i leserinnleggene. Aftenposten publiserte riktignok tilsvar på kritikk som den selv formulerte, men den generelle tendensen er at aviser som var kritiske til helsemyndighetene, også publiserte leserinnlegg som var av den samme oppfatning som avisen selv. Aviser som var lojale til helsemyndighetene, som eksempelvis Verdens Gang og Politiken, publiserte ikke kritiske leserinnlegg, men snarere innlegg som bygget opp under deres egne antagelser, eller ingen leserinnlegg i det hele tatt. Det samme gjelder for amerikanske og britiske aviser. LA Times, som utviste en patriotisk lojalitet til sin egen bylege, ga ikke rom for kritikk av tiltakene i sine egne spalter. New York Times og The Times publiserte begge innlegg som uttrykte lignende kritikk som de selv kom med.

Oppsummering

I undersøkelsene av de skandinaviske, britiske og amerikanske dagsavisene, finner jeg at nyhetsdekningen av spanskesyken er for det meste lik. Jeg finner tilbøyeligheter hos de skandinaviske avisene til å gi enkelte temaer mer oppmerksomhet i nyhetsdekningen enn andre. Hos de sosialdemokratiske avisene er det tydelig at forholdene i det militære vurderes som viktige nyheter. Men dette kan bero på at arbeiderbladene har et yngre kjernepublikum, som fatter mer interesse for hvordan unge vernepliktige har det. Likeledes vinkler den konservative pressen de samme nyhetene om forsvaret mot at sykdommen svekker forsvarsevnen, et spørsmål som i større grad var av interesse for eldre offiserer og forsvarspolitikere. Avisene tar med andre ord like mye hensyn til hva som antas å interessere sitt kjernepublikum ut fra et økonomisk perspektiv, og ikke utelukkende et politisk. Dette skiller seg lite ut fra markedshensynet de nyjournalistiske avisene tok i vurderingen av hvilke

⁴³¹ Åman, 1990: 172-173

nyheter de valgte å fokusere på. I det hele tatt er det tydelig at nyjournalistiske konvensjoner og idealer for en objektiv, balansert og referensiell nyhetsrapportering var etablert også i Skandinavia. Og for spanskesykens vedkommende betyr det at dens fremstilling i nyhetene i det vesentlige var lik i både Los Angeles, Manchester og Stockholm.

Den redaksjonelle behandlingen av spanskesyken i Skandinavia skiller seg derimot mer ut fra den i USA og Storbritannia. Også amerikanske og britiske aviser tar opp spanskesyken til debatt, men fokuserer utelukkende på helsemyndighetenes tiltak mot epidemiens bekjempelse. I Norge blir spanskesyken også trukket med i diskusjoner om andre politiske temaer, særlig i debatten om brennevinsforbudet. I Sverige og Danmark er tendensen til å trekke spanskesyken inn i øvrig politisk debatt mindre synlig. Men i Sverige og Danmark er også pressen kommet lenger i utviklingen mot nyjournalistikken, og den politiske agitasjonen er mer nedtonet. Politiken er i så måte det tydeligste eksempelet på dette, med redaktør Cavling.

Forskjeller mellom ulike pressekulturer og ulike land

Når partipressen trekker spanskesyken inn i debatter om andre politiske spørsmål, faller gjerne hensynet mot å spre uro og panikk blant publikum bort. Spesielt illustrerende er dette når Aftenposten velger å trekke inn epidemien som argument mot brennevinsforbudet. Epidemien som i nyhetsdekningen omtales som "den spanske", blir i debatten gitt navn som "pest" og "smitten", som har mer negative konnotasjoner. Men dette utgjør likevel ikke det jeg vil kalle en vesentlig forskjell i den diskursive formidlingen av sykdommen i forhold til de nyjournalistiske avisene. Både LA Times, Ny York Times og Washington Post bruker benevnelse som "pest" og "plague" i sine omtaler. Men de nyjournalistiske avisene bruker hovedsakelig disse karakteristikkene i nyhetsdekningen, og ikke utelukkende i agiterende lederartikler, og de bruker dem for å lage språklig mer fargerike overskrifter, som fenger leseren. Om partipresse og nyjournalistiske aviser la forskjellige vurderinger til grunn for å anvende sterkere og mer dramatiske karakteristikk på spanskesyken, så fikk det liten betydning for leserne. Spanskesyken ble fremstilt som en *pest*, og det er meget mulig at leserne også opplevde spanskesyken slik da den raste.

Innad i den politiske partipressen er det derimot diskursive forskjeller, med utgangspunkt i avisenes respektive standpunkt i forhold til profylakse og/eller lukningsregime. Som jeg

gjorde rede for i kapittel 2, gikk debatten i norske aviser mellom et *kristiansk* og et *kjøbenhavnsk* lukningsregime. Verdens Gang var en sterk proponent for det kristianske regimet som norske helsemyndigheter valgte, og det er nærliggende å trekke paralleller mellom et åpent lukningsregime og de liberale grunnverdiene Verdens Gang forfektet. Aftenposten var derimot en forkjemper for mer lukking, og brukte København som foregangsfigur innen bekjempelsen av epidemien. Den norske Social-Demokraten tok ikke et eksplisitt standpunkt, men opptrådte støttende til fordel for Stadsfysikus Bentzen i Kristiania i nesten alle spørsmål.

De svenske avisene hadde lignende ståsteder, hvor Dagens Nyheter var konsekvent i sin støtte til Sunnhetsstyrelsen i Stockholms åpne lukningsregime. Svenska Dagbladet var ikke like direkte og uttalt kritisk som sitt konservative norske motstykke, Aftenposten, men ga rom for kritikk indirekte gjennom sitater og innlegg. Den svenske Social-Demokraten opptrådte uten noe klart ståsted, men støttet løsninger den fant praktiske.

I Danmark var den liberale Politiken derimot en forkjemper for strengere lukking, men ikke uten forbehold og gode begrunnelser. Berlingske Tidende blir i de to andre danske avisene anklaget for å ha gitt rom for uberettiget kritikk, men kan likevel antas å ha støttet det kjøbenhavnske lukningsregimet, om enn passivt, ettersom den i liten grad ga lukkingen omtale. Social-Demokraten var derimot en proponent for et enda strengere lukningsregime, og raste mot kirkene som ikke ville avlyse sine gudstjenester. De kjøbenhavnske helseautoriteter, og de sosialdemokratiske borgmesterne med ansvar for byens sykehus, gikk derimot fri fra kritikk. Spørsmålet om profylakse, smittevern og lukking fulgte tydeligvis ikke strikte ideologiske skiller. Dette kan rimeligvis forklares ut fra at profylakse var et underordnet politisk spørsmål, om et politisk spørsmål i det hele tatt. Snarere virker det som at det er pragmatisk politikk og partienes posisjon som avgjør avisenes standpunkt i forhold til profylaksen. Liberale regimer satt ved makten i alle de tre skandinaviske landene, og de liberale avisene støtter alle den lokale og nasjonale epidemibekjempelsen. De konservative avisene er derimot i opposisjon, og Aftenposten og Svenska Dagbladet gav rom for kritikk. Arbeiderpartiene i Norge og Danmark var begge parlamentariske støttespillere for de liberale regimene, og i Sverige inngikk de i en sosialliberal koalisjon. Og ingen av de sosialdemokratiske avisene uttrykker noen eksplisitt kritikk verken av regimet eller de nasjonale og lokale helsemyndighetene.

Blant avisene hos de krigførende stormaktene fant jeg derimot ikke noe slikt mønster. Men i USA etterlyser både Washington Post og New York Times flere og bedre tiltak mot epidemien. Begge avisene hadde tilhold på østkysten, som var langt hardere rammet enn

vestkysten. I Los Angeles var LA Times utelukkende lojal til de tiltak som ble iverksatt, og gav ikke rom for verken direkte eller indirekte kritikk av verken nasjonale, regionale eller lokale helsemyndigheter, til tross for at avisen på nyhetsplass kunne melde om store vansker på østkysten.

I Storbritannia er fant jeg et lignende mønster som i USA: avisene i London, som ble hardt rammet av høstepidemien, gir både direkte og indirekte kritikk av tiltakene, eller snarere mangelen på sådanne, mens The Manchester Guardian opptrer lojalt overfor alle initiativ og tiltak som treffes. Manchester ble påfallende nok ikke rammet like hardt som London. Men i motsetning til LA Times, beretter The Guardian om uenigheten og debatten i det medisinske fagmiljøet om vanskene ved epidemiens bekjempelse, og er således langt mindre patriotiske i sin behandling av spanskesyken enn LA Times.

Konklusjon

Mine undersøkelser presenterer ikke et nytt perspektiv på hvordan spanskesyken ble fremstilt i dagsavisene, men de nyanserer det bildet som blant annet er tegnet hos blant annet Barry, Blakely og Åman. Blakely hevder med rette at uttrykket *forgotten pandemic* er lite fruktbart i forhold til nyhetsdekningen av pandemien i 1918. Avisene var kanskje mer opptatt av krigen, men spanskesyken ble behørig omtalt, og den ble diskutert. Nyhetsdekningen tegner et bilde av en sykdom som bare delvis er under kontroll. Helsemyndighetene melder om *ingen grunn til engstelse*, samtidig som at de faktiske tallene om smittetilfellenes antall er vanskelige å gjøre rede for. Det mystiske ved sykdommen, at ingen ser ut til å finne basillen eller mikroben som forårsaker sykdommen, gis også rom i spaltene, men gjerne ledsaget av redegjørelser av forgangne pandemier, som for eksempel rundt 1889-1893. Således ble spanskesyken betraktet som en naturkatastrofe, som ingen kunne klandres for.⁴³²

Det er vanskelig å gi et konkret, og ikke minst kortfattet svar på hva fremstillingene av spanskesyken sier om de ulike dagsavisenes vurdering og praksis overfor epidemisk sykdom i 1918. Som jeg har forsøkt å illustrere i analysen og oppsummeringen har særlig nyhetsdekningen mange likhetstrekk, og de forskjellene jeg fant har sannsynligvis ikke noen ren medievitenskapelig forklaring, som for eksempel ulik journalistisk praksis mellom nyjournalistikk og partipresse. Nyhetsdekningen i avisene karakteriseres hovedsakelig av et objektivt, referensielt og ikke minst ukritisk forhold til kildene. Helsemyndighetene får nesten uhindret fremstille epidemien som ”ingenting å engste seg for”. Beretninger fra utlandet, både

⁴³² Åman, 1990: 193

i form av telegramstoffet og artikler og reportasjer fra korrespondenter, blir gjengitt uten kritiske spørsmål. Samtidig viser virker det som at avisene var opptatt av å gjengi epidemiens fremferd med en viss ærlighet. Som nevnt ovenfor, var ofte de områdene som ble beskrevet som verst utsatt, faktisk hardere rammet. Et visst spekulativt moment hos partipressen kan likevel ikke utelukkes, når eksempelvis samtlige sosialdemokratiske aviser vier forholdene for de vernepliktige forholdsmessig mye plass i nyhetsdekningen, i motsetning til sine borgerlige motstykker. Men samtidig er nyhetsrapporteringen i det vesentlige deskriptiv og referensiell, ikke politisk eller meningsmettet. Jeg finner heller ikke vesentlige forskjeller mellom nyhetsdekningen blant de krigførende og de nøytrale landene, og graden av sensur gis inntrykk av å være lav i forhold til spanskesyken. Amerikanske og britiske aviser rapporter like flittig om sykdomsforholdene blant soldatene som partipressen i Skandinavia. Samtidig vet vi at pressen, særlig telegrambyråene, var underlagt en viss sensur. Men mine undersøkelser er for begrensede til å kunne si noe sikkert om graden av sensur, ettersom jeg kun har studert avisene, og ikke kildene i forhold til kildebruken deres.

Som Åman, og til dels Blakely, har påpekt, er det rimelig å anta at avisene selv bidro med en viss selvsensur i form av bevisst beroligelse av publikum, med overbevisning om at panikk svekket immunforsvarsevnen. I de danske avisene gir da også Borgmester Jensen følgende skussmål: "[Pressen] har vist Forstaaelse af Situationen, idet den samtidig har skrevet beroligende og har paavist Faren ved at vise Uforsigtighed."⁴³³ Skussmålet kan med rimelighet sies å være dekkende for samtlige aviser i undersøkelsen. Samtidig viser det seg at partipressen, eksemplifisert ved Aftenposten, tilsidesetter hensynet om å opptre varsom, når den bruker spanskesyken som argument i agitasjonen for å oppnå et politisk mål (opphevelsen av brennevinsforbudet). Men i all hovedsak er debatten konsentrert om helsemyndighetenes tiltak, eller mangler på tiltak og profylakse.

I nyhetsdekningen av spanskesyken viste avisene en uforholdsmessig tillit til kildene sine. Dette kan kanskje forklares med at ingen riktig visst hva spanskesyken egentlig var, selv om den faglige diskursen om influensa var etablert, og man kunne trekke paralleller til tidligere utbrudd av epidemier. I den redaksjonelle behandlingen av spanskesyken, forsøkte avisene i liten grad å diskutere selve sykdommen, men fokuserte på tiltakene mot den. Og epidemien og tiltakene mot den blir behandlet som apolitiske temaer, forstått som at de ikke diskuteres på et ideologisk grunnlag. Snarere er det en polemikk mellom et strengt, profylaktisk lukningsregime og et åpent, mer kurativt regime som skisseres opp. Pressen

⁴³³ Kapittel 3: *Fremstillingen i danske aviser; Politiken* (Pol. 25.10.18: 12)

utviser generelt et allmenngyldig samfunnsansvar, og opptrer som korreks der den mener helsemyndighetene har feilet.

Norske aviser utmerker seg ved også å trekke inn diskusjonen om tiltakene mot spanskesyken i debatter om andre politiske anliggender. Men utover dette er avisenes vurderinger og praksis overfor spanskesyken i vesentlig grad lik.

Kilder:

Empirisk materiale:

Aftenposten
Social-Demokraten (No.)
Verdens Gang

Dagens Nyheter
Social-Demokraten (Sve.)
Svenska Dagbladet

- *Berlingske Tidende*
- *Politiken*
- *Social-Demokraten* (Dk.)

- *Daily Mirror*
- *The Manchester Guardian*
- *The Times* (London)

- *Los Angeles Times*
- *New York Times*
- *Washington*

Avisene er studert ved mikrofilmer hentet fra nasjonale biblioteker, ved hjelp av Universitetsbiblioteket i Agder (UBA), med unntak av *The Daily Mirror* og *New York Times*, som er lastet ned fra ProQuest, gjennom abonnement forsyrt av Universitetsbiblioteket i Agder. Tidsperioden for avisene strekker seg fra 1. juli 1918 til 31. mars 1919, med unntak av enkelte aviser, som notert i analysen av dem (kapitlene 3 og 4).

Litteraturliste:

Barry, John M.: *The Great Influenza: The Epic Story of the Deadliest Plague In History*, VIKING/Penguin Books Inc, New York, 2004

Blakely, Debra E.: *Mass Mediated Disease: A Case Study Analysis of Three Flu Pandemics and Public Health Policy*, Lexington Books, Plymouth, 2007

Bratrein, Håvard Dahl: *Alfred Eriksen – utdypning* (NBL-artikkel),

http://www.snl.no/nbl_biografi/Alfred_Eriksen/utdypning Store norske leksikon

Lastet ned: 25.03.11

Brøndstedt, Mikala: *Avisoversigt*

<http://www.kb.dk/da/nb/samling/ds/aviser/danskeaviser/avisoversigt.html>

Det kongelige Bibliotek, København

Lastet ned 03.12.09

Bø, Camilla R.: *Propaganda i krig. En studie av propaganda i tre norske aviser under 1. verdenskrig*, Masteroppgave i historie, NTNU, Trondheim 2008.

Centrum för befolkningsstudier, ved Universitetet i Umeå: *Influensapandemier*

<http://www.ddb.umu.se/cbs/Pandemi.html>

Lastet ned 14.12.09

Den Store Danske, Gyldendals åbne encyklopedi: <http://www.denstoredanske.dk>

Lastet ned 20.10.11

Encyclopædia Britannica Online: <http://search.eb.com/>

Gjennom Universitetet i Agders abonnement. Lastet ned 01.12.09

Encyclopædia Britannica eb.com: <http://www.britannica.com/>

Gjennom personlig abonnement. Lastet ned 10.10.11

Hadenius, Stig: *Dagens Nyheters historia: Tidningen och makten 1864-2000*, Bokförlaget DN, Stockholm, 2002

Hay, Alan J.; Nicholson, Karl; Webster, Robert G.: *Textbook of Influenza*, Blackwell Science (ISBN: 0632048034), 1998

Høyer, Sverre: *Pressen: Mellom teknologi og samfunn. Norske og internasjonale perspektiver på pressehistorien fra Gutenberg til vår tid*, Universitetsforlaget, Oslo, 1995

Høyer, Sverre; Pöttker, Horst (eds.): *Diffusion of the News Paradigm 1850-2000*, Nordicom, Göteborg, 2005

Jensen, Klaus Bruhn: "Reception analysis: mass communication as the social production of meaning", side 135-149, i Jankowski, Nicholas W.; Jensen, Klaus Bruhn, (red.): *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. Routledge, London, 1991

Internet Archive: Mills, William Haslam: *The Manchester Guardian; A Century of History*, H. Holt & Company, New York, 1922

<http://www.archive.org/details/manchesterguardi00mill>

Lastet ned: 10.10.2011

Kjeldstadli, Knut: "Metodekommentar: Nyttet av å sammenligne", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Årgang 29, side 435-448, 1988

Kjelstadli, Knut: "Å analysere skriftlige kilder", i Fossåskaret, Erik; Fuglestad, Otto Laurits; Aase, Tor Halfdan (red.): *Metodisk feltarbeid: produksjon og tolkning av kvalitative data*, Universitetsforlaget, Oslo, 1997

Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke var den engang var: en innføring i historiefaget*, Universitetsforlaget, Oslo 1999

Killingray, David; Phillips, Howard: *The Spanish Influenza Pandemic of 1918-19*, Routledge, New York, 2003

Lundström, Gunilla; Rydén, Per; Sandlund, Elisabeth: *Den svenska pressens historia, Bind 3: Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Ekerlids Förlag, Stockholm, 2001

Mamelund, Svern-Erik: *Spanskesyken i Norge 1918-1920. Diffusjon og demografiske konsekvenser*. Hovedfagsoppgave i samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo, 1998

Mamelund, Svern-Erik: *Spanish Influenza and beyond: The case of Norway*, Dissertation for the dr.polit. degree, Departement of Economics, Universitetet i Oslo, 2004

McQuail, Denis: *Mass Communication Theory*, SAGE Publications Ltd., London, 2008

Ottosen, Rune; Røssland, Lars Arve, Østbye, Helge: *Norsk pressehistorie*, Det Norske Samlaget, Gjøvik, 2002

Ottosen, Rune (Red.), (et al.): *Norsk presses historie. Bind 2: Parti, presse og publikum 1880-1945*. Universitetsforlaget, Oslo, 2010.

Pyle, Gerald F.: *The Diffusion of Influenza: Patterns and Paradigms*, Rowman & Littlefield, New Jersey, 1986

Roberts, Chalmers M.: *In the Shadow of Power: The Story of the Washington Post*, Seven Locks, Washington, 1989

Søllinge, Jette D.; Thomsen, Niels: *De danske aviser 1634-1989, Bind 2, 1848-1917*, Odense Universitetsforlag, Odense 1989

United States Departement of Health and Human Services: *The Great Pandemic, The United States 1918-1919*, The Office of the Public Health Service Historian:

<http://1918.pandemicflu.gov/index.htm> Lastet ned: 01.10.2011

Williams, Kevin: *Read All About It! A history of the British newspaper*, Routledge, Abingdon, Oxon, 2010

Åman, Margareta: *Spanska sjukan: Den svenska epidemin 1918-1920 och dess internationella bakgrund*, Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet, Uppsala, 1990